

Looduskaitse

Eesti looduse mitmekesisus

Eesti looduse kaitse aastal 2015

Ilmub sarja „Eesti looduse mitmekesisus“ 5. raamatuna

Toimetajad: Madli Linder, Karmen Kaukver

Koostajad: Kadri Alasi¹, Marko Angerjäv², Marika Arro³, Herdis Fridolin¹, Nele Jõessar³, Lauri Klein³, Agu Leivits², Madli Linder³, Merike Linnamägi¹, Roland Mүүr², Rein Nellis³, Marge Rammo⁴, Marve Randlepp⁵, Reigo Roasto³, Kaire Sirel³, Triin Suur⁶, Marit Suurväl¹, Tõnu Talvi², Joel Uus⁷

Konsultandid: Piret Eensoo², Annelly Esko², Kristel Järve¹, Maris Kivistik², Allan Sims³, Uudo Timm³, Ulvi Tuisk⁸, Asta Tuusti⁹, Rauno Veeroja³

Keeletoimetaja: OÜ Avatar

Fotod: Annelly Esko, Toomas Hirse, Bert Holm, Keskkonnainspeksioon, Toomas Kukk, Madli Linder, Merike Linnamägi, Maksu- ja Tolliamet, Tiit Maran, Margus Muts, Peep Männil, Anneli Palo, Reigo Roasto, Remo Savisaar, Jan Siimson, Kaire Sirel, Uudo Timm, Aarne Tuule, Eero Vabamägi, Marko Vainu, Ly Vetik

Kaanefoto: Koiva-Mustjõe maastikukaitseala, autor Margus Muts

Kujundaja ja küljendaja: Maris Lindoja

Väljaandja:

KESKKONNAAGENTUUR

Keskkonnaagentuur
Mustamäe tee 33, 10616 Tallinn
Tel: +372 666 0901
kaur@envir.ee
www.keskkonnaagentuur.ee

Autoriõigus: Keskkonnaagentuur, 2017

Väljaande andmete kasutamisel või
tsiteerimisel palume viidata allikale

KK KESKKONNAINVESTEERINGUTE KESKUS

Väljaanne on ilmunud
SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse toel

ISSN 1406-2399

ISBN (e-väljaanne) 978-9985-881-90-3

¹ Keskkonnaministeerium

² Keskkonnaamet

³ Keskkonnaagentuur

⁴ Riigimetsa Majandamise Keskus

⁵ Keskkonnainspeksioon

⁶ SA Erametsakeskus

⁷ Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

⁸ SA Keskkonnainvesteeringute Keskus

⁹ RMK Sagadi looduskool

Saateks

Käesolev kogumik on järg Eesti looduskaitse olukorda aastatel 2007 ja 2011 kajastanud trükistele. Kogumiku eesmärk on anda ülevaade Eesti looduskaitse seisust 2015. aastal ja vahepeal toimunud muutustest, samuti hinnata edenemist nii siseriiklikult kui ka rahvusvahelisel tasandil seatud sihtide suhtes. Kogumikus on kajastatud ka neid vaadeldava perioodi vältel elurikkuse kaitseks tehtud jõupingutusi, mis jõudsid tulemuseni 2016. aasta algul. Püüame pakkuda materjali nii ametnikele kui ka tudengitele ja kõigile teistele, kes soovivad saada ülevaadet viimastel aastatel meie looduse kaitses toimunud.

Head lugemist!

Sisukord

SISSEJUHATUS	6
1. ADMINISTRATIIV-JURIIDILINE RAAMISTIK	7
1.1 Strateegilised eesmärgid	7
1.1.1 Globaalne elurikkuse strateegia 2011–2020	7
1.1.2 Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020	15
1.1.3 Keskkonnastrateegia aastani 2030	18
1.1.4 Looduskaitse arengukava aastani 2020	21
1.2 Muutused õigusaktides ja administratsioonis	24
1.3 Eesti looduskaitse positsioon Euroopas	27
2. KAITSTAVAD JA KAITSEVÄÄRTUSEGA LOODUSOBJEKTID	31
2.1 Rahvusvahelised loodusobjektid	31
2.2 Siseriiklikud objektid	36
2.2.1 Looduskaitsealade alusel kaitstavad alad	36
2.2.1.1 Kaitstav territoorium ja akvatoorium	36
2.2.1.2 Kaitsealad	45
2.2.1.3 Hoiualad	52
2.2.1.4 Püsielupaigad	53
2.2.1.5 Kaitstavad looduse üksikobjektid	55
2.2.1.6 Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid	57
2.2.2 Vääriselupaigad	58
3. KAITSE KORRALDAMINE	60
3.1 Planeeritavad kaitstavad objektid ja kaitse alla võtmise protseduur	60
3.2 Kaitsekord	63
3.3 Maaomand	67
3.4 Toetused	74
3.5 Loomakahjud ja nende hüvitamine	77
3.6 Loodusobjektide kaitsekorralduskavad ja kaitse rakendamine	81
3.6.1 Tegevuskavad	81
3.6.2 Kaitse rakendamine	83
3.7 Rikkumised ja trahvid	86
3.8 Looduse hüved ja rohevõrgustik	88
3.9 Keskkonnateadlikkuse edendamine ja külastuskorraldus	92
4. LIIGID JA NENDE KAITSE	97
4.1 Rahvusvahelise tähtsusega liigid	98
4.1.1 IUCN-i punase nimestiku liigid	98
4.1.2 CITES – loodusliku loomastiku ja taimestiku ohustatud liikidega rahvusvahelise kauplemissuhte konventsioon	100
4.1.3 Loodusdirektiivi lisade liigid	103
4.2 Siseriikliku tähtsusega liigid	105

4.2.1 Punase nimestiku liigid	105
4.2.2 Kaitsealused liigid	107
4.2.3 Liikide kaitstus	109
4.2.4 Levikuatlased ja andmebaasid	111
4.2.5 Võõrliigid	113
5. ELUPAIGAD JA NENDE KAITSE	117
5.1 CORINE maakattetüüpide leviku muutused	118
5.2 Elupaikade leviku ja kaitse muutused	123
5.2.1 Metsad	123
5.2.2 Sood	127
5.2.3 Niidud	130
5.3 Loodusdirektiivi I lisa elupaigatüübid	134
5.4 Kaitsealade elupaigaline jaotus	139
KOKKUVÕTE	141
BIBLIOGRAAFILINE INFO	142

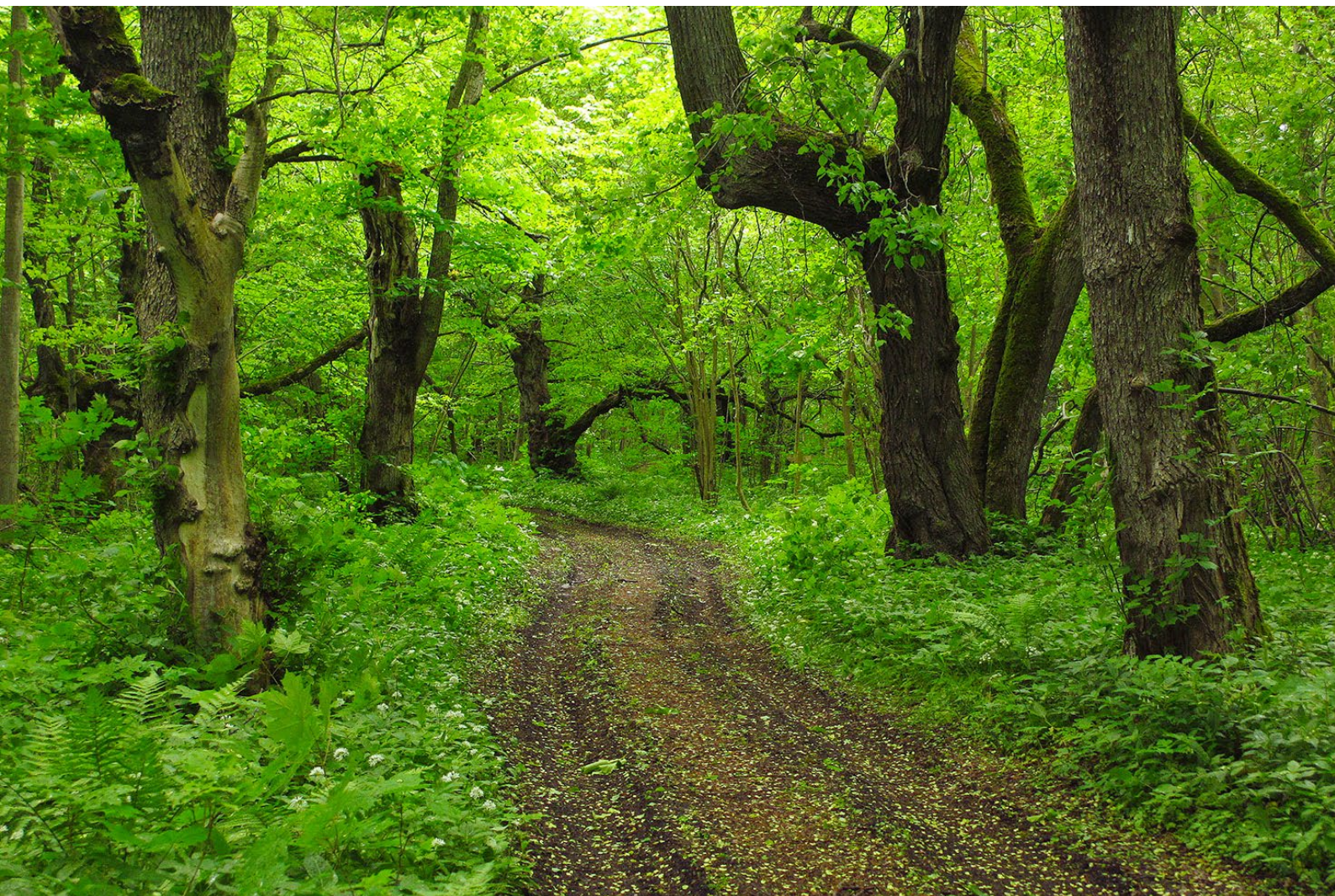

Foto 2. Laialehine salumets Abruikal. Autor: Marko Vainu

Sissejuhatus

Kui eelmises, 2011. aasta seisuga kajastavas looduskaitsekogumikus olid toodud elurikkuse kaitseks seatud strateegilised eesmärgid, siis käesoleva kogumiku esimeses peatükis on kirjeldatud vahehinnaid seatud eesmärkidele nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Antakse ka ülevaade vaadeldaval perioodil toimunud looduskaitse administratiivstruktuuri ja keskkonnavaldkonda puudutava seadusandluse muutustest. Hinnatud on Eesti looduskaitse positsiooni Euroopa mastaabis.

Kogumiku teine osa keskendub peamiselt kaitstavate loodusobjektidega, sh nii siseriiklikute kui ka rahvusvaheliste objektidega seotud arvulistele muutustele. Kolmandas osas kirjeldatakse kaitse korraldust, sh kaitse alla võtmise protseduuri ning kaitstavate alade jaotust võõnditesse ja omandivormide vahel. Järgneb ülevaade elurikkuse säilitamisele suunatud toetustest ja hüvitistest, aga ka keskkonnarikkumistest ja trahvidest. Ülevaade antakse ka liikide ja alade kaitse korraldamiseks ette nähtud tegevuskavadest ja kaitsekorralduslikest töödest, kirjeldatakse ökosüsteemiteenuste ja rohevõrgustiku kontseptsiooni ning keskkonnahariduse edulugu. Neljas peatükk käsitleb liikide kaitse ja võõrliikide ohjamise temaatikat nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil. Viimasel peatükis antakse ülevaade elupaikadest ja nende kaitsest, kusjuures eraldi on pikemalt käsitletud loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitset.

Kogumikus kasutatud arvulised andmed on üldjuhul esitatud 31.12.2015 seisuga. Andmed, mis on esitatud muu seisuga või nõuavad kasutamisel spetsiaalset viidet, on lisamärkega. Kohalike omavalitsuste piirid on joonistel kujutatud 2015. aasta seisuga, vahepeal haldusjaotuses aset leidnud muudatused puudutavad 21 omavalitsusüksust, mis on ühendatud kaheksaks suuremaks vallaks¹. Pindala arvutamise valemi muudatuse tõttu ei ole kogumikus „Eesti looduse kaitse aastal 2011“ toodud pindalad otseselt võrreldavad käesolevas kogumikus toodud pindaladega. Muutused on arvatud sama valemiga leitud 2011. ja 2015. aasta pindalade järgi.

Koostajad tänavad kõiki abistajaid ettepanekute, nõuannete ja täiendavate andmete eest!

¹ Aastal 2013 ühinesid Audru vallaks varasem Lavassaare vald ja Audru vald, Hiiu vallaks Kõrgessaare vald ja Kärddla linn, Kose vallaks Kose ja Kõue vald, Lääne-Nigula vallaks Oru, Risti ja Taebla vald, Lüganuse vallaks Maidla ja Lüganuse vald ning Püssi linn, Põlva vallaks Põlva vald ja linn ning Viljandi vallaks Viiratsi, Saarepeedi, Paistu ja Pärsti vald. 2014. aastal ühinesid Lääne-Saare vallaks Lümända, Kärla ja Kaarma vald.

1. Administratiiv-juriidiline raamistik

Nii ülemaailmsel, Euroopa kui ka Eesti tasandil on elurikkuse säilimiseks ja kaitseks seatud suured ja pikaajalised eesmärgid. Globaalses ja Euroopa Liidu elurikkuse strateegias (ptk-d 1.1.1 ja 1.1.2) ning ka nende rakendamiseks vastu võetud Eesti looduskaitse arengukavas (ptk 1.1.4) on vastavad eesmärgid seatud aastaks 2020, Eesti keskkonnastrateegias on pikaajalised arengusuunad looduskeskkonna hea seisundi hoidmiseks määratletud aastani 2030 (ptk 1.1.3). Peatükk 1.1 annab ülevaate, kuidas senised jõupingutused strateegiliste eesmärkide poole püüdlemises vilja on kandnud. Mis puudutab keskkonnaõiguse juriidilist raamistikku ja looduskaitse haldusaparaati, siis on nende puhul viimaste aastate suund olnud efektiivsuse suurendamise suunas, millega on kaasnenud mitmeid suuri muudatusi (ptk 1.2). Eesti looduskaitse seisund Euroopa mastaabis on eri mõõdikuid (näiteks kaitsealust pindala, [loodusdirektiivi](#) elupaikade ja liikide seisundihinnanguid, võõrliikide hulka jm) arvestades keskmine või keskmisest parem (ptk 1.3).

1.1 Strateegilised eesmärgid

Eesti kirjutas ülemaailmsel keskkonna- ja arengukonverentsil Brasiilias Rio de Janeiro 1992. aastal teiste riikide seas alla **bioloogilise mitmekesisuse konventsioonile** ning ratifitseeris selle aastal 1994. Konventsioonil on kolm üldist eesmärki: elurikkuse kaitse, selle komponentide säästev kasutamine ning geneetiliste ressursside kasutamisest saadava tulu õiglane ja erapooletu jaotamine. Konventsiooni kümnnendal osapoolte kohtumisel (kohtutakse iga kahe aasta järel) 2010. aastal Jaapanis Nagoyas võeti vastu **globaalne elurikkuse strateegia 2011–2020**. Strateegia rakendamiseks võttis Euroopa Komisjon 2011. aastal omakorda vastu **Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020**. Konventsiooni kohaselt peab iga riik planeerima elurikkuse kaitset ja säästvat kasutamist ning selleks võtma vastu riikliku strateegia ja tegevuskava. Eestis on selleks dokumendiks **looduskaitse arengukava aastani 2020**, mis kinnitati aastal 2012 ja kuhu on sisse viidud nii globaalse kui ka Euroopa Liidu elurikkuse strateegia eesmärgid.

1.1.1 Globaalne elurikkuse strateegia 2011–2020

Strateegia missiooni kohaselt tuleb elurikkuse kadumise peatamiseks tegutseda kohe ja efektiivselt, et aastaks 2020 oleks säilinud vastupidavad ja teenuseid pakkuvad ökosüsteemid, mis tagavad maa elurikkuse, inimese heaolu ning vaesuse vähenemise. Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni osapooled on kokku leppinud viies strateegilises eesmärgis ja kahekümnes juhteesmärgis (nn Aichi eesmärgid). Ülevaatlik võrdlus maailma tasemel ja Eesti kohta on toodud järgnevas tabelis (tabel 1).

Tabel 1. Globaalse elurikkuse strateegia 2011–2020 eesmärgid (nn Aichi eesmärgid) ja saavutustasemed globaalsel¹ ja Eesti² tasemel

1 – sihteesmärgi saavutamine graafikust ees (oodatav on sihteesmärgi saavutamine enne tähtaega); **2** – sihteesmärgi saavutamine graafikus (samamoodi jätkates on oodatav sihteesmärgi saavutamine aastaks 2020); **3** – toimub progress sihteesmärgi suunas, kuid ebapiisaval määral (kui pingutusi ei suurendata, siis sihteesmärki tähtajaks ei saavutata); **4** – üldiselt progress puudub (ei liiguta sihteesmärgi poole ega ka sellest kaugemale); **5** – liigutakse sihteesmärgist eemale (pigem halvemuse poole)

Strateegiline eesmärk A: tegeleda elurikkuse kao peamise põhjustajatega ning integreerida elurikkus valitsuse ja ühiskonna tegevustesse.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
1. Aastaks 2020 on inimesed teadlikud elurikkuse väärtustest ja sellest, mida nad elurikkuse kaitseks saavad ette võtta ning kuidas seda säästlikult kasutada.	 <p>Mõõdikutega kaetus on geograafiliselt piiratud, regionaalsed erinevused on suured.</p> <p>Teadlikkuse suurenemise ilmingud võimalikest tegevustest, kuid piiratud teadlikkus arusaamisest, millised neist omavad positiivset mõju.</p>	 <p>Eesti elanikkonna teadlikkus elurikkusest on tõusmas. 89% Eesti elanikest loevad end keskkonnateadlikuks ja hindavad Eesti keskkonnaseisundit heaks. Keskkonnateadlikkuse mõõdikud on määratletud ja hinnatakse looduskaitse arengukava raames (vt ptk 1.1.4). Harrastusteaduse populaarsus on suurenenud, sellele aitavad kaasa nutirakendused, näiteks loodusvaatluste andmebaasi äpp jm.</p>
2. Aastaks 2020 on elurikkuse väärtused kantud riiklikesse ja kohalikesse arengukavadesse, strateegiatesse ja planeeringuprotsessi ning vastavalt vajadusele võetud riiklikesse arvepidamis- ja aruandlussüsteemidesse.	 <p>Regionaalsed erinevused, peamine rõhk on vaesuse vähendamise strateegiatel. Tihti jääb ebaselgeks, kas elurikkuse väärtused on ka tegelikult planeerimisprotsessides arvesse võetud.</p> <p>Suureneb algatuste nagu WAVES (<i>Wealth Accounting and Valuation of Ecosystem Services</i>) hulk.</p> <p>Elurikkuse väärtusi arvestav arvepidamine võimaldab paremat aruandlust.</p>	 <p>Loodusvarade kasutamisel on looduskaitsepoliitika prioriteediks ökosüsteemne lähenemine. Keskkonnaagentuuri juhitava ELME projekti („Elurikkuse sotsiaal-majanduslikult ja kliimamuutustega seostatud keskkonnaseisundi hindamiseks, prognoosiks ja andmete kättesaadavuse tagamiseks vajalikud töövahendid“) käigus töötatakse aastaks 2020 (hiljemalt aastaks 2023) välja riiklik süsteem ökosüsteemide teenuste (looduse hüvede) kaardistamiseks ja hindamiseks ning rakendamiseks ruumilisel ja strateegilisel planeerimisel ning keskkonnamõjude hindamisel ja eelarvestamisel.</p>
3. Aastaks 2020 on elurikkusele kahjulikud toetused, sh subsiidiumid, kaotatud või ümber kujundatud nii, et negatiivsed mõjud elurikkusele on minimaalsed või puuduvad ja elurikkuse säilitamist ning säästvat kasutamist toetavad rahalised vahendid on olemas ja rakendatud, arvestades riikide sotsiaal-majanduslikku olukorda.	 <p>Progress puudulik. On nii edasi kui ka tagasiminekut. Kasvab teadlikkus keskkonnale kahjulikest toetustest, kuid tegevust on vähe.</p> <p>Loodusvarade säästliku kasutamise edendamiseks on arendatud ja rakendatud ergutusmeetmeid. Sihteesmärgid tuleks paremini seada ja väärstiimulid välistada.</p>	 <p>Aastatel 2016–2017 juhib Keskkonnaministeerium projekti, mille käigus püütakse Eesti keskkonnamõjudele anda rahaline väärtus ning selle alusel hinnata keskkonnatasude ja -regulatsioonide muutmise tarvidust. Samas ei ole kehtivate toetuste ja subsiidiumide kahjulikkust või kasulikkust elurikkusele Eestis süsteemselt ja terviklikult hinnatud.</p>

¹ Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2014). *Global Biodiversity Outlook 4 – Summary and Conclusions*. Montréal (<https://www.cbd.int/gbo4/>).

² Kasutatud posteritekannet „Estonia. Progress in achieving targets on biodiversity.“ Esitletud bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni osapoolte XIII konverentsil COP (*Conference of the Parties*) Mehhikos Cancunis detsembris 2016. a.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
4. Aastaks 2020 on valitsused, ettevõtjad ja kõigi sidusgruppide tasandid rakendanud säästliku tootmise ja tarbimise meetmeid või koostanud plaane, hoides loodusvarade kasutamisest tulenevaid mõjusid ökoloogiliselt turvalistes piirides.	 Säästlikuks tootmiseks ja tarbimiseks on arendatud palju kavasid, kuid need on väikeseskaalalised.	 Eestis on toimiv pakendiringlus ja kasutusele võetakse meetmed plastkottide kasutuse vähendamiseks. Kuigi ökosüsteemne lähenemine loodusvarade kasutusele on Eestis arenemas, ei ole meetmete rakendamise kiirus veel selline, mis võimaldaks hoida loodusvarade kasutamisest tulenevaid mõjusid ökoloogiliselt turvalistes piirides juba aastal 2020.
	 Mõõdikud näitavad loodusvarade kasutamise suurenemist.	

Strateegiline eesmärk B: vähendada otseseid mõjusid elurikkusele ja toetada säästvat ressursikasutust.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
5. Aastaks 2020 on kõigi looduslike elupaikade, sh metsade kadumise kiirus vähemalt poole väiksem ning nende seisundi halvenemise ja killustumise tase oluliselt vähenenud.	 Mõnedel troopilistel aladel on raadamine oluliselt vähenenud, regionaalsed erinevused on aga suured.	 Eesti rohevõrgustiku kontseptsioon loodi juba 1999. aastal ja see on integreeritud planeerimisseadusse, mis tähendab, et sellega tuleb arvestada riiklikus ruumilise planeerimise protsessis. Rohevõrgustik on tänaseks kantud kõigi kohalike omavalitsuste üldplaneeringutesse. Nn rohetaristu hõlmab tuumalad (näiteks kaitsealad) ja nende ümbruse, samuti koridorid, mis tagavad territoriaalse sidususe (vt ka ptk 3.8). Lähiaastatel analüüsitakse rohevõrgustiku toimivust elurikkuse hoidjana ja elupaikade killustatuse vähendajana ning tehakse algust ökosüsteemse lähenemise integreerimisega strateegilise planeerimise ja keskkonnamõjude hindamise protsessidesse.
	 Elupaigatüübiti varieeruv, andmed mõnedes bioomides puudulikud.	
	 Igat tüüpi elupaigad, sh metsad, rohumaad, märgalad ja jõgedesüsteemid jätkuvalt fragmenteeruvad ja degradeeruvad.	
6. Aastaks 2020 majandatakse kõiki kala- ja selgrootute varusid ning veetaimi säästvalt ja legaalselt, rakendades ökosüsteemset lähenemist nii, et ülepüüki ei toimu, taastamiskavad ja meetmed on rakendatud kõigi ammendatud liikide jaoks, kalandus ei põhjusta negatiivset pöördumatut mõju ohustatud liikidele ja tundlikele ökosüsteemidele ning mõjud kalavarudele, liikidele ja ökosüsteemidele jäävad ökoloogiliselt turvalistesse piiridesse.	 Veeökosüsteemide loodusvarade kasutamises on suured regionaalsed erinevused, mõnedel riikidel on positiivsed tulemused, mõnedel arengumaadel on andmed puudulikud. Ammendatud liikide taastamismeetmed näitavad mõnes regioonis progressi, mujal tase varieeruv.	 Kalastussurve on vähenenud. Heas seisundis majandusliku tähtsusega kalavarud on suurenenud 41%-lt 46%-ni alatest 2012. aastast.
	 Kalanduse negatiivses mõjus ohustatud liikidele ja tundlikele ökosüsteemidele on toimunud mõningane progress, näiteks õngejada kasutamine tuunikala püügis, kuid mõju tundlikele ökosüsteemidele on siiski olemas. Ülepüük on jätkuvalt ülemaailmne probleem, kuid varieerub regiooniiti.	

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
<p>7. Aastaks 2020 on põllumajanduse, vesiviljeluse ja metsamajanduse alad korraldatud kestlikult, tagades elurikkuse säilimise.</p>	 <p>Mahe- ja püsipõllumajanduse põhimõtteid (sh sertifitseerimist) järgiva säästliku ja keskkonnasõbraliku majandamise alade pindala suureneb. Toitainete hulk väheneb globaalselt.</p> <p>Vesiviljeluses juurutatakse jätkusuutlikke srtandardeid, kuid seda selle majandusharu kiire laienemise kontekstis. Küsitav on jätkusuutlikkus magevee-vesiviljeluse hoogustumisel.</p> <p>Metsade sertifitseerimise populaarsuse tõus ja kriteeriumite arvu suurenemine; toimib siiski peamiselt Põhjamaades, aeglasem troopikas.</p>	 <p>Elurikkuse kaitse põllumajanduses ja metsanduses toimub muu hulgas maaelu arengukava toetuste kaudu. Põllumajandusmaal rakendatakse mitmeid keskkonnasõbraliku majandamise toetusskeeme, metsamaal makstakse toetust metsa looduslikule arengule jätmise või loodusväärtusi arvestava majandamise eest (vt ka ptk 3.4). Suurenemas on nn vabatahtliku säästliku metsamajanduse populaarsus nii era- kui riigimaal (metsade sertifitseerimine, kevadine linnurahu, vääriselupaigad, nn lendoravakoridoride säästlik majandamine jne). Kuigi kestlikus majanduskorralduses liigutakse ökosüsteemse lähenemise suunas, ei ole lähenemise rakendumise kiirus siiski selline, mis võiks tagada kõigis põllumajanduse, vesiviljeluse ja metsamajanduse poolt mõjutatud ökosüsteemides veel püsivalt elurikkuse säilimise.</p>
<p>8. Aastaks 2020 on igasugune saaste, sh toitainete paljusus, viidud tasemeni, mis ei ole kahjulik ökosüsteemide toimimisele ja elurikkusele.</p>	<p>Puudub selge hinnang</p> <p>Toitainete kasutuse tase on mõnedes regioonides ühtlustumas, näiteks Euroopas ja Põhja-Ameerikas, kuid on siiski jätkuvalt tasemel, mis on elurikkusele kahjulik. Teistes regioonides tase jätkuvalt tõuseb, regiooniti on varieeruvus väga suur.</p>	 <p>Eestis aastal 2008 toimunud prügi-koristusaksioon „Teeme ära!“ on laienenud rahvusvahelisele tasemele ja sellest on kujunemas suurim positiivne kodanikualgatus maailmas. Aastaks 2018 kavandatakse ülemaailmset prügi-koristusaksiooni (<i>World Cleanup Day</i>), millest võtab osa 150 riiki.</p> <p>Toitainete kasutusringluse ja tarbimise regulatsioonides ei ole Eestis siiski veel näha sellist suunitlust, mille puhul võetaks konkreetselt arvesse ökosüsteemide toimimise ja elurikkuse säilimise vajadust.</p>
<p>9. Aastaks 2020 on invasiivsed võõrliigid ja nende sissetulekuteed määratud ja eelisjärjestatud ning ohtlikumad liigid on kontrolli all või hävitatud. Sissetulekuteedel rakendatakse tõhusaid meetmeid uute invasiivide saabumise ja leviku ennetamiseks.</p>	 <p>Paljudes riikides on koostamisel/koostatud invasiivsete võõrliikide nimekirjad. Peamised sissetulekuteed on määratletud, kuid ebapiisavalt kontrollitud globaalsel skaalal. Ohtlikumaid liike hoitakse kontrolli all ja tõrjutakse, kuid andmed on selle kohta ebapiisavad.</p> <p>Invasiivsete võõrliikide sissetuleku ja kohanemise ennetamiseks on tarvitusele võetud meetmeid, kuid need ei ole piisavad.</p>	 <p>Eestis on keskkonnaministri määrusega kehtestatud looduslikku tasakaalu ohustavate võõrliikide nimekirja. Viiakse läbi projekte võõrliikide tõrjumiseks, näiteks tõrjutakse üleriigiliselt juba aastast 2005 karuputke võõrliike nii era- kui riigimaal (vt ka ptk 4.2.5). Võõrliikide sissetulekuteede analüüs on kavas koostada 2017. aasta jooksul ning olulisemate sissetulekuteede jaoks konkreetseid tegevusi sisaldavad tegevuskavad aastal 2018.</p>

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
10. Aastaks 2015 on igasugune inimtegevuslik mõju korallriffidele ja teistele kliimamuutusest või ookeani hapestumisest mõjutatud tundlikele ökosüsteemidele minimeeritud, säilitades nende terviklikkuse ja toimimise.	 <p>Kahjulik mõju näiteks maismaalt pärineva saaste ja kontrollimatu turismi tõttu jätkuvalt suureneb, kuigi uued merekaitsealad võivad mõnedes regioonides ülepüüki vähendada.</p>	Ei kohaldu
	<p>Pole hinnatud</p> <p>Teistele tundlikele ökosüsteemidele avalduva mõju hindamiseks on andmeid ebapiisavalt.</p>	

Strateegiline eesmärk C: parandada elurikkuse seisundit, hoides ökosüsteeme, liike ja geneetilist mitmekesisust.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
11. Aastaks 2020 on vähemalt 17% maismaa- ja magevee- ning 10% ranniku- ja merealadest, eriti elurikkuse ja ökosüsteemiteenuste säilitamiseks vajalikest aladest, kaitstud. Kaitse tagatakse efektiivsete ja tasakaalustatult korraldatud, ökoloogiliselt esinduslike ja sidusate kaitstavate alade süsteemide ning teiste alapõhiste tõhusate kaitsemeetmete läbi ning integreeritakse laiemate maastike ja merealadega.	 <p>Maismaa ja magevee puhul on tuvatatav progress ja eesmärk saavutatakse, kui kaitstavate alade määratlemiseks võetud kohustused täidetakse.</p>	 <p>Eestis on 18,5% maismaa- ja 27% merealast kaitse all (vt ptk 2.2.1.1) ning 10% metsast on range kaitse all (vt ptk-d 1.1.4 ja 5.2.1). Lisaks kaitstavate alade kaitsekorralduskavadele on Eestis koostatud ökosüsteemipõhised kaitsekorralduskavad soodele ja poollooduslikele kooslustele.</p> <p>Senise kaitstavate alade süsteemi loomisel ei ole peamiseks kriteeriumiks alati olnud ökoloogiline esindatus ja sidusus, vaid pigem on aluseks olnud juriidilise kaitse all olevate liikide ja/või elupaikade esinemine. Analüüsidega kaitstavate alade toimimisel ökosüsteemide teenuste säilitajadena ning ökoloogilise esindatuse ja sidususe osas on küll alustatud (näiteks aastatel 2012–2015 läbi viidud looduskaitse rakendusuringute projekt LOORA), kuid põhjalikumad uuringud seisavad alles ees. Alusmaterjal kaitstavate alade sidumiseks laiemate maastike ja merealadega on Eestis eksisteeriva rohevõrgustiku kujul juba ka olemas (vt ka ptk 3.8).</p>
	 <p>Mere- ja rannikualade kaitse alla võtmine hoogustub, kuid sihteesmärgi saavutamine ei kulge graafikujärgselt. Sihteesmärk on võimalik saavutada territoriaalvetele, kuid mitte kõigile avamere majandusvööndialadele.</p> <p>Progress on toimunud kaitstavatel elurikkuse võtmealadel, kuid on olulisi puudujääke. Puuduvad eraldi meetmed ökosüsteemiteenuste jaoks.</p> <p>Ökoloogiliselt esinduslikel aladel on täheldatav progress ning sihteesmärk on võimalik täita maismaaökosüsteemide jaoks, kui lisanduvad kaitstavad alad on esinduslikud. Veealade puhul on edasimineku tagasihoidlikum.</p> <p>Kaitstavate alade majandamine efektiivselt ja kogukondi kaasavalt – progress, kuid samas on valim väike ja regiooniti varieeruvus väga suur.</p> <p>Ühenduskoridoride ja piiriüleste kaitstavate alade loomise algatused, kuid ühendused on jätkuvalt puudulikud. Mageveekaitsealad on väga halvasti ühendatud.</p>	

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
<p>12. Aastaks 2020 hoitakse ära teadolevalt ohus, eriti suurimas languses olevate liikide väljasuremine ja nende seisund on paranenud.</p>	 <p>Tõenäoline on, et aastaks 2020 leiavad aset täiendavad väljasuremised, näiteks kahepaiksete ja kalade puhul. Linnu- ja imetajaliikide puhul on näiteid väljasuremise ennetamise meetmete toimimisest.</p>	 <p>Ohustatud liigid on kaitse all ja nende kaitsestaatuse parandamiseks koostatakse liigitegevuskavad, nende elupaigad võetakse kaitse alla kaitsealade või püsilupaikade koosseisus. Mõnede kaitsealuste liikide arvukus tõuseb, näiteks merikotka oma. Eesti on ainus riik, kes on suutnud reintrodutseerida loodusesse kriitiliselt ohustatud euroopa naaritsa, kes on ohustatuim väikekiskja maailmas. Tallinna Loomaaed ja SA Lutreola juhivad rahvusvahelist naaritsate tehis-tingimustes aretamise programmi. Elupaikade loomine ja taasisustamine on toimunud Hiiumaal alates 2000. aastast. Samas leidub Eestis ohustatud ja jätkuvalt väheneva arvukusega liike, näiteks lendorav, kelle puhul on teadlased hoiatanud tõhusate kaitsemeetmete puudumisel lähiajal võimaliku väljasuremisohu eest.</p>
	 <p>Suurimas languses olevate liikide looduskaitsealine seisund ei näita paranemise märke. Punase nimestiku indeks on jätkuvalt languses, puuduvad märgid üldisest väljasuremise riski vähenemisest. Regionaalsed erinevused on väga suured.</p>	
<p>13. Aastaks 2020 on kultuurtaimede, koduloomade ja nende looduslike sugulasliikide ning muude oluliste sotsiaal-majanduslikult kui ka kultuuriliselt väärtuslike liikide geneetiline mitmekesisus hoitud ning nende kaitseks on koostatud ja rakendatud strateegiad.</p>	 <p>Taimede geneetilise ressursi <i>ex situ</i> kolleksioonid täienevad, kuigi on ka puudujääke. Puudulik on toetus, säilitamiseks pikas perspektiivis kohalike kultuuride varieteete põllumajanduspraktikate muutuste ja turueelistuste valguses.</p>	 <p>Alates 2002. aastast toimib Eestis põllumajanduskultuuride geneetilise ressurside kogumise ja säilitamise riiklik programm. Kehtiv programm on kehtestatud aastateks 2014–2020 (kinnitatud põllumajandusministri poolt 2013. aasta lõpus). Kohalikele ja ohustatud sortidele on rahalised toetuskeemid Eesti maaelu arengukava raames.</p>
	 <p>On hoogustavaid ettevõtmisi, säilitamiseks kohalike tõuge nende asukohas ja geenipankades, sh <i>in vitro</i> kaitse, kuid praegu on need siiski ebapiisavad.</p>	
	 <p>Järk-järguline tõus kultuurtaimede metsikute sugulaste kaitstes <i>ex situ</i> asutustes, kuid nende kaitse vabas looduses jääb suuresti ebakindlaks, samuti on vähe kaitstavate alade tegevuskavasid, mis kultuurtaimede kohalike sugulasi hõlmaks.</p>	
	<p>Pole hinnatud</p> <p>Andmed on ebapiisavad, hindamiseks sotsiaal-majanduslikult kui ka kultuuriliselt väärtuslike liikide geneetilise mitmekesisuse säilimist.</p>	
 <p>FAO ülemaailmsed tegevuskavad taimede ja loomade geneetiliste ressurside jaoks pakuvad raamistikku riiklike ja rahvusvaheliste strateegiate ja tegevuskavade jaoks.</p>		

Strateegiline eesmärk D: suurendada elurikkuse ja ökosüsteemiteenuste hüvesid kõigi jaoks.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
14. Aastaks 2020 on olulisi teenuseid pakkuvad ning tervist, elu- ja heaolu toetavad, sh eriti veega seotud teenuseid pakkuvad ökosüsteemid taastatud ja kaitstud, arvestades naiste, põlis- ja kohalike kogukondade ning vaeste ja tundlike vajadusi.	 <p>Erinevate ökosüsteemide ja nende teenuste seisundi vahelised erinevused on väga suured. Erilist tähtsust omavad ökosüsteemid, s.o märgalad ja korallrifid on jätkuvalt halvenevas olukorras.</p>	 <p>Eestis toimub aktiivne looduslike elupaikade taastamine. Eesmärgiga kaitsta elurikkust on taastatud ka jõeelupaiku ja sellega ühtlasi vähendatud üleujutustest tulenevaid ohtusid. Viimasel kuuel aastal on eemaldatud 85 paisu või muud tõkestit, et muuta vooluveekogud kaladele läbitavaks. Taastatud on kalade kudealaid, näiteks projekti HAPPYFISH käigus, kui vanajõed taasühendati Emajõeaga. Samuti on uuritud ja parandatud jõeelupaikade seisundit I kaitsekategooriasse kuuluva ebapärlikarbi seisundi halvenemise peatamiseks (vt ka ptk 3.6.2). Ka maismaal on käigus mitmete olulisi teenuseid pakkuvate ökosüsteemide, näiteks rabade ning puis- ja rannaniitude kaitsekorralduslikud taastamistööd (vt ka punkti 15).</p>
	 <p>Ökosüsteemiteenuste kao tõttu kannatavad eelkõige naised ja vaesed kogukonnad.</p>	Ei kohaldu
15. Aastaks 2020 on ökosüsteemide vastupidavus ja elurikkuse panus süsinikuvarudesse kasvanud läbi nende kaitse ja taastamise, sh vähemalt 15% rikutud ökosüsteemide taastamise, panustades nii kliimamuutuse leevendamisse ja sellega kohanemisse kui ka võideldes kõrbestumisega.	 <p>Vaatamata taastamis- ja kaitsepingutustele toimub metsade, s.o peamise globaalse süsinikuvarude siduja puhaskadu.</p> <p>Käimas on palju taastamistegevusi, kuid seda, kas selle käigus taastatakse 15% degradeerunud aladest, on raske hinnata.</p>	 <p>Perioodil 2011–2015 on toimunud aktiivne elupaikade taastamine (vt ka ptk 3.6.2):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) taastatud veerežiimiga sooelupaikade pindala on suurenenud 100 hektarilt 1700 hektarile; 2) korrastatud jääksoode pindala on suurenenud 0-lt 177 hektarile; 3) poollooduslike kooslusi on hooldatud 25 000 ha aastas ja taastatud üle 1000 ha aastas; aastaks 2020 on eesmärk saavutada hooldatavate poollooduslike koosluste pindala 45 000 ha.
16. Aastaks 2015 on nn Nagoya protokoll ehk geneetilistele ressurssidele juurdepääsu ja nende kasutamisest saadava tulu õiglase ja võrdse jaotamise protokoll vastu võetud ja rakendunud ning vastavuses riikide seadustega.	 <p>Nagoya protokoll jõustus 12.10.2014 ehk varem kui sihteesmärgiks seatud.</p> <p>On tõenäoline, et protokoll rakendub aastaks 2015 riikides, kes on selle ratifitseerinud (70 riiki 2015. aasta seisuga).</p>	 <p>Eesti on ratifitseerinud Nagoya protokoll. Euroopa Liidu liikmena on meile otsekohaldav geneetilistele ressurssidele juurdepääsu ja nende kasutamisest saadava tulu õiglase ja erapooletud jaotamist käsitlev Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 511/2014, 16. aprill 2014.</p>

Strateegiline eesmärk E: suurendada strateegia rakendamist läbi kaasava planeerimise, teadmiste suunamise ning suutlikkuse tõstmise.

Sihteesmärgid	Globaalne	Eesti
17. Aastaks 2015 on iga osapool koostanud ja poliitilise dokumendina kinnitanud efektiivse, kaasava ja kaasajas-tatud elurikkuse strateegia ja tegevuskava ning alustatakse selle rakendamist.	 <p>2014. aasta lõpu seisuga oli oodatav, et riiklikud strateegiad on valminud 40% ja 2015. aasta lõpuks 90% osapooltest.</p> <p>Strateegiate asjakohasus (vastavus kokkulepitud juhistele) ja rakendamine on varieeruv.</p>	 <p>Eesti on 2012. a vastu võtnud looduskaitse arengukava aastani 2020, mis on riiklik elurikkuse strateegia ja tegevuskava ning milles on arvestatud bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ja Euroopa elurikkuse strateegiaid.</p>
18. Aastaks 2020 eksisteerivad rahvusvahelised ja riiklikud õiguslikud alused, kaitsmaks põlis- ja kohalike kogukondade traditsioonilist pärandit, innovatsiooni ja praktikat, mis seonduvad elurikkuse ja selle säästva kasutusega. Kaasates nimetatud kogukondi, on temaatika täielikult bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni elluviimisse integreeritud.	 <p>Traditsiooniline teadmine ja tavapärase säästlik kasutus, nende teadvustamine ja edendamine, samuti põlis- ja kohalike kogukondade kaasamine konventsiooni eesmärkide saavutamisse nii kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasemel vajavad edasisi tegevusi, piiravaks osutuvad võimekus ja rahastamine.</p>	Ei kohaldu
19. Aastaks 2020 on arenenud, laialt jagatud ja edasi antud ning rakendatud teadmised, teaduslikud alused ja tehnoloogiad, mis seonduvad elurikkuse, selle väärtuste ja toimimise, seisundi ning trendidega ja selle kadumise tagajärgedega.	 <p>Olulised pingutused on tehtud otsustajatele olulise info ja teadmiste edastamiseks, olemas on asjakohased protsessid ja asutused.</p> <p>Erinevate andmekogumis- ja seiremeetodite abil kogutud andmete analüüsis ja interpreteerimises on edasiminekud. Vajalik on siiski koordineerimise parandamine, et kindlustada mudelid ja tehnoloogiad, mis suudavad selle teadmise integreerida toimivatesse rakenduslikesse süsteemidesse.</p>	 <p>Looduskaitsepoliitika prioriteediks on edendada looduskaitse teadustööd. Teostatud on mitmeid projekte liikide elupaiganõudluse ja elupaikade sidususe kohta. Käimas on suur projekt NATARC, mille käigus digiteeritakse ja tehakse lihtsaks kättesaadavaks loodusmuuseumides olev andmestik.</p> <p>Looduskaitse rakendusüriingud annavad väärtuslikku infot liikide seisundi ja kaitsetegevuste kohta. Näiteks 2015. aasta projekt LOORA näitas, et suured metsaalad, sh kaitstavad alad, on funktsionaalselt sobivad suurkiskjatele nagu karu ja hunt. Karude ja huntide praegune populatsioon on Euroopa tugevamaid. Mahukaid uuringuid on tehtud näiteks ka metsise arvukuse pikaajalise languse põhjuste selgitamiseks.</p>
20. Aastaks 2020 on strateegilise plaani täitmiseks vajalike finantsressursside hulk võrreldes praeguse tasemega kõigist allikatest oluliselt kasvanud.	 <p>Andmed eri rahastamisallikate (sh kohalike või erasektorist pärinevate) kohta on puudulikud. Suurenenud on vastastikune arenguabi.</p>	 <p>Pidev riiklik ja Euroopa Liidu looduskaitse rahastamine. Keskkonnakasutustasud suunatakse SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse kaudu ka elurikkuse projektidele. Suurenenud on rahvusvaheliste elurikkuse kaitse panustavate projektide (sh arenguabi projektide) rahastamine.</p>

1.1.2 Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020

Euroopa Komisjon võttis 2011. aastal vastu Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020. Strateegia põhieesmärk on peatada Euroopa Liidus 2020. aastaks elurikkuse vähenemine ja ökosüsteemiteenuste kahjustumine ning taastada neid võimaluste piires, suurendades Euroopa Liidu panust maailma elurikkuse vähenemise ärahoidmisesse. Võrreldes baastasemega (aasta 2010) on Euroopa Liidus sarnaselt üleilmsete arengusuundadega jätkunud elurikkuse vähenemine ja ökosüsteemiteenuste kahjustumine, mida kinnitab Euroopa keskkonna seisundit ja väljavaateid käsitlev 2015. aasta aruanne¹. Liikmesriikides rakendatud meetmed on kohalikul tasandil andnud küll häid tulemusi, kuid üldise halva suundumuse peatamiseks tuleb selliste edulugude hulka suurendada.

Euroopa Liidu elurikkuse strateegias on püstitatud kuus suurt eesmärki, ülevaade nende täitmisest² on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020 eesmärkide täitmise hinnangud. Trendinoolte tähendused on toodud tabeli 1 alguses

1. eesmärk: täielikult rakendada linnu- ja loodusdirektiive. Peatada linnu- ja loodusdirektiivi liikide ja elupaikade seisundi halvenemine ning parandada nende seisundit oluliselt ja mõõdetavalt nii, et võrreldes praeguste hindamistega näitaksid aastal 2020 head seisundit või selle paranemist 100% rohkem elupaiku ja 50% rohkem liike.

Viimane aruanne Euroopa Liidu looduse seisundi kohta³ näitab, et turvalise/soodsa või paranenud kaitsestaatusel liikide ja elupaikade arv on võrreldes 2010. aasta aruandega veidi suurenenud. Siiski on paljude selliste liikide ja elupaikade olukord, mis olid juba niigi ebasoodsas seisundis, endiselt halb ja mõnede puhul seisundi halvenemine jätkub. Kuigi alates 2011. aastast on kõnealuse eesmärgi saavutamiseks rakendatud edukalt meetmeid, on kõige raskemateks ülesanneteks endiselt Natura 2000 merealade võrgustiku väljaarendamine ning Natura 2000 alade tõhusa majandamise ja vajaliku rahastamise tagamine Natura 2000 võrgustiku toetamiseks.

2. eesmärk: säilitada ja taastada ökosüsteemid ja nende teenused. Aastaks 2020 on ökosüsteemid ja nende teenused hoitud ning nende seisund paranenud; selleks luuakse rohetaristu ning taastatakse vähemalt 15% kahjustatud ökosüsteemidest.

Selle eesmärgi raames on tehtud edusamme poliitikameetmete tõhustamiseks ja teadmiste suurendamiseks ning liikmesriikides on rakendatud ökosüsteemide taastamise meetmeid. Siiski ei ole suudetud ökosüsteemiteenuste vähenemist peatada. Tuleb välja töötada ja rakendada riiklikud ja piirkondlikud raamistikud ökosüsteemide taastamiseks ning rohelise taristu väljaarendamiseks. Palju on veel teha, et peatada bioloogilise mitmekesisuse vähenemine väljaspool Natura 2000 võrgustikku.

¹ Euroopa keskkonnaülevaade – SOER 2015 (<http://www.eea.europa.eu/soer>).

² ELi bioloogilise mitmekesisuse 2020. aastani kestva strateegia vahehindang. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule. COM(2015) 478 final. Brüssel, 2.10.2015 (<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/ET/1-2015-478-ET-F1-1.PDF>).

³ Looduse seisund Euroopa Liidus. Komisjoni aruanne Nõukogule ja Euroopa Parlamendile. COM(2015) 219 final. Brüssel, 20.05.2015.

3. eesmärk: suurendada põllumajanduse ja metsanduse rolli elurikkuse säilitamisel. Olukorra paranemist hinnatakse nende mõõdetavate eesmärkide alusel, mis on kehtestatud esimese eesmärgiga Euroopa Liidule huvi pakkuvate liikide ja elupaikade seisundi parandamiseks ning teise eesmärgiga kahjustatud ökosüsteemide taastamiseks.

A) Põllumajandus: suurendada 2020. aastaks võimalikult palju rohumaade ja põllumaade pindala, kus makstakse Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika raames elurikkuse säilitamisele suunatud toetuseid, et mõõdetavalt parandada põllumajandusega seotud liikide ja elupaikade seisundit ning ökosüsteemiteenuste pakkumist. Seeläbi panustatakse ka loodusvarade säästvasse majandamisse.

B) Metsad: koosõlas metsade säästva majandamise põhimõtetega on 2020. aastaks kõigile riigi-metsadele ja maaelu arengukavas määratud suurusega erametsadele kehtestatud metsamajandamiskavad või samaväärsed vahendid, et parandada mõõdetavalt metsandusega seotud liikide ja elupaikade seisundit ning ökosüsteemiteenuste pakkumist.

A) Põllumajanduse ökosüsteemidega (rohumaal ja põllumaal) seotud Euroopa Liidu tähtsusega liikide ja elupaigatüüpide kaitsestaatus halveneb jätkuvalt. Elupaigatüüpide puhul on seisund halvenenud 39%, ebasoodne või seisund teadmata on 46% elupaigatüüpidest. Põllulindude ja rohumaade liblikate arvukus on samuti jätkuvalt languses, tolmeldajatele avalduvate survetegurite tõttu on tolmeldamine oluliselt vähenenud¹.

Selles protsessis on oluline roll nii asjakohastel keskkonnameetmetel kui ka ühisel põllumajanduspoliitikal. Aastaid 2014–2020 puudutava ühise põllumajanduspoliitika reformiga on ette nähtud hulk vahendeid, millega on võimalik aidata kaasa elurikkuse toetamisele ja 2020. aastaks seatud eesmärkide saavutamisele. Liikmesriigid peavad neid võimalusi piisaval määral ära kasutama. On riike, kus jätkusuutlikke põllumajandustavasid on kohalikul tasandil edukalt rakendatud.

B) Euroopa Liidu metsaala on võrreldes 2010. aasta baastasemega suurenenud, kuid metsaelupaikade ja -liikide kaitsestaatus ei näita olulisi paranemise märke. Euroopa Liidu tähtsusega metsaelupaikade osakaal, mille kaitsestaatus on hinnatud soodsaks, on vähenenud ligikaudu 17%-lt umbes 15%-le. Enamik (80%) hindamistest näitab ebasoodsat kaitsestaatus. Tulemused on Euroopa eri biogeograafilistes piirkondades väga erinevad.

Metsamajandamiskavad või samaväärsed vahendid võivad aidata kaasa eesmärgi saavutamisele, kuid nende potentsiaal on suuresti kasutamata. Et innustada säästvale majandamisele vastavate metsamajandamiskavade (või samaväärsete dokumentide) kehtestamist väiksematele metsavaldustele, võivad liikmesriigid neile pakkuda täiendavaid stiimuleid.

¹ Teadusuuringute Ühiskeskuse aruanne 2015, Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services.

4. eesmärk: saavutada 2015. aastaks kalavarude maksimaalne jätkusuutlik saagikus. Saavutada kalavarude populatsiooni heale seisukorrale iseloomulik vanuseline ja suuruseline koosseis, majandades kalavarusid viisil, mis ei avalda negatiivset mõju muudele kalavarudele, liikidele ega ökosüsteemidele; sellega toetatakse merestrategie raamdirektiiviga ette nähtud hea keskkonnaseisundi saavutamist 2020. aastaks.

Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika kohase säästva kalanduse ja merestrategie raamdirektiivi hea keskkonnaseisundi põhimõtete rakendamiseks on loodud poliitikaraamistik. Poliitika rakendamine on Euroopa Liidus aga olnud ebaühtlane ning eesmärkide saavutamiseks vastavalt ajakavale on olnud raskusi. Maksimaalse jätkusuutliku saagikuse seisukohast hinnatud kalavarudest saab 2013. aasta püügist säästvaks lugeda veidi üle 50%. Mitme surveteguri tõttu jätkub Euroopa meredes liikide ja ökosüsteemide olukorra halvenemine.

5. eesmärk: 2020. aastaks tehakse kindlaks invasiivsed võõrliigid ja nende liikumisteed ning neist koostatakse pingerida; nimekirja tipus olevad liigid võetakse kontrolli alla või hävitatakse ning liikumisteed hallatakse, et vältida uute invasiivsete võõrliikide sissetungi ja kohanemist.

Võib öelda, et Euroopa Liit püsib selle eesmärgi kohaste meetmete rakendamisel ajakavas. Üleeuroopaliselt ohtlikke invasiivseid võõrliike käsitlev määrus jõustus 01.01.2015. Esimene kogu Euroopa Liidu jaoks probleemsete invasiivsete võõrliikide nimekiri kiideti Euroopa Komisjoni poolt heaks 2015. aasta detsembris ja jõustus 03.08.2016. 2018. aasta jaanuariks peab liikmesriikidel olema koostatud võõrliikide sissetulekuteede analüüs ja 2019. aasta juuliks valmis ja rakendatud tegevuskavad olulisemate sissetulekuteede kaudu liikide levimise ennetamiseks.

Invasiivseid merevõõrliike puudutav laevade ballastvee konventsioon jõustub 2017. aastal.

6. eesmärk: 2020. aastaks on Euroopa Liit suurendanud oma panust bioloogilise mitmekesisuse vähenemise peatamiseks kogu maailmas.

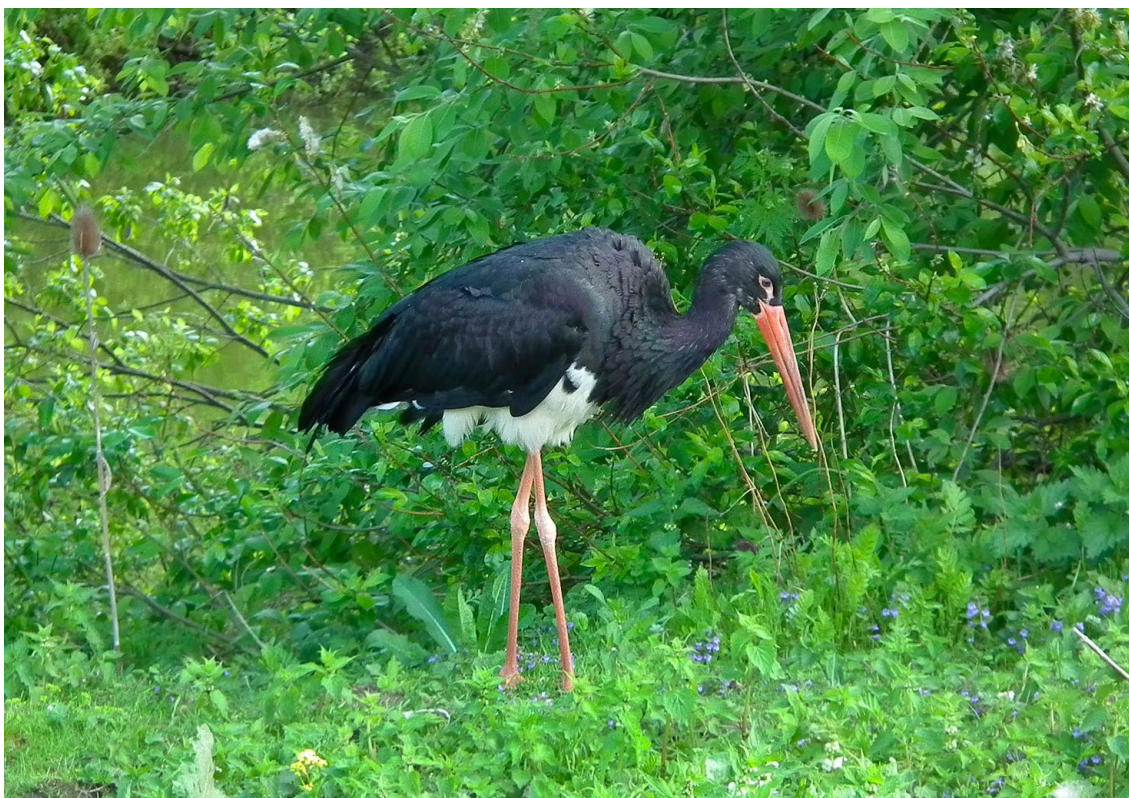
Euroopa Liit on endiselt ülekaalukalt suurim rahaline panustaja, kes on edukalt suurendanud maailma bioloogilise mitmekesisuse kaitseks ette nähtud vahendeid. Euroopa Liit on teinud esimesi samme, et vähendada bioloogilise mitmekesisuse üleilmse vähenemise kaudseid põhjustajaid, muu hulgas looduslike liikidega kauplemist, ja lisada bioloogilist mitmekesisust puudutavad sätted oma kaubanduslepingutesse. Siiski ei ole suudetud piisavalt vähendada tarbimisharjumuste mõju maailma bioloogilisele mitmekesisusele. Praeguse tendentsi jätkudes ei pruugi olemasolevatest meetmetest piisata bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni eesmärkide saavutamiseks kehtestatud tähtaja piires.

1.1.3 Keskkonnastrateegia aastani 2030

Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 on keskkonnavaldkonna arengustrateegia, mis juhindub Eesti säästva arengu riikliku strateegia „Säästev Eesti 21“ põhimõtetest. Keskkonnastrateegia eesmärk on määratleda pikaajalised arengusuunad looduskeskkonna hea seisundi hoidmiseks, lähtudes samas keskkonnavaldkonna seostest majandus- ja sotsiaalvaldkonnaga ning nende mõjudest ümbritsevale looduskeskkonnale ja inimestele. Riigikogu kiitis keskkonnastrateegia heaks 14.02.2007. Keskkonnastrateegia maastike ja bioloogilise mitmekesisuse osa valitud mõõdikute praegusaegsed hinnangud on toodud tabelites 3 ja 4.

Maastike puhul on peaesmärgiks mitmeotstarbeliste ja sidusate maastike säilitamine. Eri liiki maastike omavahelise sidususe ja mitmeotstarbelisuse säilitamiseks tuleb maastikupoliitikat rohkem integreerida eri tegevusvaldkondade (looduskaitse, muinsuskaitse, metsandus, põllumajandus, ehitustegevus jne) poliitikatesse. Maastike sidusus seisneb eelkõige eri funktsiooniga maastikutüüpide (kultuurmaastikud, pärandkooslused, rikutud maastikud, loodusmaastikud) terviklikus käsitlemises. Sidusate ja mitmeotstarbeliste maastike säilitamise tulemusena suureneb eeldatavalt elupaikade looduslähedus ja mitmekesisus, loodus- ja kultuurmaastikud toimivad ja neid kasutatakse säästvalt. Tagada tuleb väärtustatud mereelupaikade, rannikualade (sh väikesaarte) ja -koosluste, soode ja siseveekogude ning metsade kestvalt soodne seisund.

Autor: Aarne Tuule

Foto 3. Must-toonekurg on väheneva arvukusega ohustatud liigina valitud Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 üheks indikaatorliigiks

Tabel 3. Keskkonnastrateegia maastike osa strateegiliste eesmärkide mõõdikud, nende teadaolev väärtus ja trend. Trendid: ↔ nõrk tõus või stabiilne, ↑ tõus

Mõõdik	Eesmärk	Baastase (2005)	Eelmise kokkuvõtte tase (2011)	2015. aasta tase	Trend
Hooldatavate poollooduslike koosluste kogupindala ja osatähtsus Eesti territooriumist (%)	↑	20 000 ha, 0,4%	25 000 ha, 0,6%	25 000 ha, 0,6%	↔
Kaitstavate alade kogupindala (ha)	↑	1 389 677 ha	1 537 320 ha	1 564 550 ha	↑

Bioloogilise mitmekesisuse puhul on peaesmärgiks liikide elujõuliste populatsioonide säilimiseks vajalike elupaikade ja koosluste olemasolu tagamine. Tagada tuleb kõigi looduslikult esinevate, sh ohustatud liikide populatsioonide säilimine ja nende seisundi paranemine, ning et ohutegurite mõju neile ei suureneks. Liikide elujõuliste populatsioonide säilimiseks on vajalikud sobivad ja hea kvaliteediga elupaigad, mistõttu tuleb elupaikade ja liikide kaitset käsitleda koos.

Tabel 4. Keskkonnastrateegias bioloogilise mitmekesisuse mõõdikutena nimetatud I kaitsekategooria loomaliikide populatsioonide arvukused. Trendid: ↔ nõrk tõus või stabiilne, ↑ tõus, ↓ langus, ↕ baastasemest väiksem, kuid pigem stabiilne, ↑↔ baastasemest suurem, kuid pigem stabiilne

Liik	Eesmärk	Baastase (2004)	Eelmise kokkuvõtte tase	Teadaolev tase	Trend
Must-toonekurg	↔	100–115 paari	70–80 paari (2010)	60–90 (2013, 2016)	↕↔
Merikotkas	↔	140 paari	200–220 paari (2010)	220–250 paari (2013), 240–270 (2016)	↑
Madukotkas	↔	5 paari	Pesaleide pole (2010)	Pesaleide pole (2013, 2016)	↕↔
Kalakotkas	↔	45 paari	50–60 paari (2011)	75–85 (2013), 80–90 (2016)	↑
Kaljukotkas	↔	45 paari	50–60 paari (2010)	55–65 (2013, 2016)	↑↔
Suur-konnakotkas	↔	20–30 paari	Alla 10 paari (2010)	5–10 (2013, 2016)	↓
Väike-konnakotkas	↔	500–600 paari	500–600 paari (2010)	600–700 (2013, 2016)	↑↔
Rabapüü	↔	50–150 paari	50–150 paari (2009)	50–100 paari* (2013)	↕↔
Lendorav	↔	sihttase 60 asustatud elupaika	31 asustatud elupaika (2011), asustatuse osakaal 39%	45 asustatud elupaika, asustatuse osakaal 39% (2016)	↕↔
Väike-laukhani	↔	25–29 isendit	10–40 isendit (2011)	9–30 (2011–2015), 3 (2016)**	↔

* talvine arvukus

** rändepeatuskohtades kevadel

Esimese kaitsekategooria liikide arvukuste muutused on erisuunalised. Must-toonekure ja suur-konnakotka arvukus on baastasemega võrreldes vähenenud. Kasvanud on merikotka, kalakotka ja kaljukotka arvukus. Seejuures läheb eriti hästi merikotkal, kelle asurkond on viimase 12 aasta jooksul peaaegu

kahekordistunud. Väike-konnakotka arvukus on stabiilne. Sama võib öelda ka haruldase madukotka kohta, keda mõnel aastal siin ei kohatagi. 2016. aastal registreeriti siiski kaks tõenäolist madukotka pesitsusterritooriumi.

Väike-laukhane rändel peatuvate isendite arv on vähenenud, mis tõenäoliselt tuleneb selle liigi rändestrategia muutumisest. Rabapüü arvukus on samuti mõnevõrra vähenenud.

Lendorava puhul kajastab keskkonnastrateegias toodud 60 elupaika sihttasest ehk asustatud elupaikade hulka. Viimastel aastatel on suuremahulise sihipärase otsimise tulemusena lendorava elupaiku küll juurde leitud, kuid kõikidest viimase kümne aasta jooksul registreeritud elupaikadest on asustatud elupaikade osakaal jäänud samale tasemele (39%, ↔). Samas paiknevad lendorava asustatud leiukohad veel vaid Alutaguse piirkonnas.

Autor: Uudo Timm

Foto 4. Eestis I kaitsekategooriasse kuuluv ja loodusdirektiivi esmatähtis liik lendorav elab praegu veel vaid Virumaa haava-segametsades

1.1.4 Looduskaitse arengukava aastani 2020

2012. aastal kiitis Vabariigi Valitsus heaks Eesti riikliku strateegia ja tegevuskava elurikkuse kaitseks ja säästvaks kasutamiseks – looduskaitse arengukava aastani 2020. Arengukava paneb paika loodushoiuga seotud valdkondade olulisemad arengusuunad, prioriteetsed valdkonnad on keskkonnaharidus, looduse mitmekesisuse hoidmine ja loodusvarade säästlik kasutamine. Arengukavaga on seatud kolm suurt eesmärki, tabelis 5 on esitatud nende saavutamise vahetasemed 2015. aasta seisuga. Indikaatorite baas- ja saavutustasemed vastavad 2012. aastal kinnitatud arengukava dokumendis toodule.

Tabel 5. Looduskaitse arengukava aastani 2020 eesmärkide täitmise hinnangud. Trendinoolte tähendused on toodud tabeli 1 alguses

1. eesmärk. Inimesed tunnevad ja hoiavad loodust ning oskavad oma teadmisi igapäevaelus rakendada.				
Indikaator	Baastase (2012. a)	2015. a saavutustase	2020. a sihttase	Trend
Keskkonnateadlikkuse indeks*	37,9	42,0	47	
Koolide ja lasteaedade kasutatavate loodusõppeprogrammide arv	270	350	340	
Looduskaitse teadusuuringute programmi rakendunud valdkondade arv**	0	4	6	
Loodusradade külastuste arv	1,55 miljonit	2,2 miljonit	1,75 miljonit	

* Algset indikaatorit on täpsustatud, asendades keskkonnateadlike inimeste osakaalu keskkonnateadlikkuse indeksiga, mis võtab kokku kolm näitajat: vastaja hinnang enese keskkonnateadlikkusele, hoiak teatud keskkonnaaspektide suhtes ning vastaja konkreetne käitumine. Indeksi maksimaalne väärtus on 100 punkti. Saavutustase on erinevalt teistest indikaatoritest antud 2016. aasta seisuga.

** Ulatuslikumad teadusuuringud on käivitatud neljas suures valdkonnas: soode taastamine, poollooduslike koosluste elustik, linnustik ja punane nimestik.

2. eesmärk.

Liikide ja elupaikade soodne seisund ja maastike mitmekesisus on tagatud ning elupaigad toimivad ühtse ökoloogilise võrgustikuna.

Indikaator	Baastase (2012. a)	2015. a saavutustase	2020. a sihttase	Trend
Paranenud seisundiga loodusdirektiivi liikide arv	Soodsas seisundis 23, ebapiisavas 41, halvas 7, teadmata seisundis 25 liiki	Soodsas seisundis 53, ebapiisavas 27, halvas 8, teadmata seisundis 11 liiki	28 liigi seisund paranenud, kõigi liikide seisundi hinnang on teada	
Heas seisundis liikide osakaal linnudirektiivi liikidest	65%	65%	80%	
Kohaste kaitsejuhiste liikide arv	45	58	155	
Eestisse sisse tulnud uute invasiivsete võõrliikide arv aastas	2–3	2–3	0–1	
Hooldatavate poollooduslike koosluste pindala	25 000 ha	25 000 ha	45 000 ha	
Rangelt kaitstavate tüpoloogiliselt esinduslike metsade osakaal metsamaa pindalast	8,7%	10%***	10%	
Taastatud loodusliku veerežiimiga sookoosluste pindala	100 ha	1700 ha	10 000 ha	
Paranenud seisundiga üleeuroopaliselt ohustatud elupaigatüüpide arv	Soodsas seisundis 25, ebapiisavas 21, halvas 9, teadmata seisundis 5 elupaigatüüpi	Soodsas seisundis 31, ebapiisavas 27, halvas 2, teadmata seisundis 0 elupaigatüüpi	14 elupaigatüübi seisund (sh ökoloogiline sidusus) paranenud, kõigi seisundi hinnang teada	
Seiratavate liikide ja elupaigatüüpide arv	Loodusdirektiivi liike 74, linnudirektiivi liike 120, elupaigatüüpe 26, I kategooria liike 54	Loodusdirektiivi liike 74, linnudirektiivi liike 166, elupaigatüüpe 38, I kategooria liike 57	Loodusdirektiivi liike 96, linnudirektiivi liike 221, elupaigatüüpe 60, kõik I kategooria liigid	
Rohevõrgustiku sidusust näitavate indikaatorliikide arv	0	7	15	

*** Range kaitse all on 10% metsamaast, kuid tüpoloogilise esinduslikkuse osas on veel vajakuid (vt ka ptk 5.2.1).

3. eesmärk.

Loodusvarade pikaajaline püsimine ja selleks vajalikud tingimused on tagatud ning nende kasutamisel arvestatakse ökosüsteempõhist lähenemist.

Indikaator	Baastase (2012. a)	2015. a saavutustase	2020. a sihttase	Trend
Hinnatud looduse hüvedega elupaigatüübirühmade (sood, metsad, niidud jne) arv	0	0****	6	
Korrastatud jääksoode pindala	0 ha	177 ha	1000 ha	
Valitud ulukipopulatsioonide suurus	Hunt 200, ilves 700 isendit	25 hundikarja (stabiilne), 64 ilvese pesakonda (arvukus langeb)	15–25 hundikarja (150–250 isendit), 100–130 ilvese pesakonda (600–780 isendit)	
Majanduslikult oluliste kalaliikide varudest heas seisus olevate kalavarude osakaal	41%	46%	60%	
Toimivate ökoduktide arv	0	1	4	
Toimivate väikeulukitunnelite arv	10	10	20	

**** Tegevused on planeeritud projektis „Elurikkuse sotsiaal-majanduslikult ja kliimamuutustega seostatud keskkonnaseisundi hindamiseks, prognoosiks ja andmete kättesaadavuse tagamiseks vajalikud töövahendid“ (ELME), mis viiakse läbi aastatel 2016–2020 (2023).

1.2 Muutused õigusaktides ja administratsioonis

Tänase looduskaitse alusseaduseks Eestis on 2004. aastal vastu võetud looduskaitse seadus. Keskkonnaõiguse üldreegliid, sh looduskaitse ja -kasutusega seonduv on koondatud 2014. aastal jõustunud keskkonnaseadustiku üldosa seadusesse. Keskkonnaseadustiku üldosa seaduses sätestatuga tuleb arvestada kõigi keskkonnaalaste eriseaduste (sh looduskaitse seadus, metsaseadus jt) koostamisel, täiendamisel ja rakendamisel.

Looduskaitse seaduses on määratletud viis erinevat riiklikul tasemel kaitstava pindalalise loodusobjekti tüüpi: rahvuspark, looduskaitseala, maastikukaitseala, hoiuala, püsielupaik. Teised looduskaitse seaduse alusel kaitstavad loodusobjektid on kaitsealused liigid ja kivistised, kaitstavad looduse üksikobjektid ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad objektid. Lisaks neile võib otseselt eluslooduse kaitset käsitlevaks lugeda ka metsaseaduse alusel kehtestatavaid vääriselupaiku (tabel 6). Kaudselt, läbi muu eesmärgiga piirangute (veekaitse, kaldakaitse, planeeringud jne) elusloodust kaitsvad seadustest tulenevad objektide tüübid on toodud tabelis 7. Järgnevates peatükkides käsitletakse vaid otseselt looduse kaitsmiseks mõeldud objektitüüpe.

Tabel 6. Kaitstavate objektide tüübid Eestis, mille otsene eesmärk on looduse kaitse

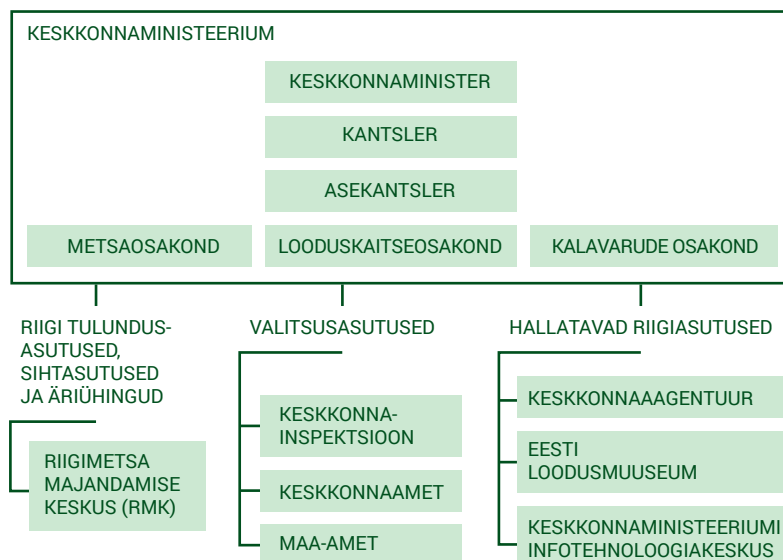
Kaitstava loodusobjekti tüüp	Seadus
Kaitseala: – Rahvuspark – Looduskaitseala – Maastikukaitseala (sh pargid, arboreetumid ja puistud)	Looduskaitse seadus
Hoiuala	Looduskaitse seadus
Püsielupaik	Looduskaitse seadus
Kaitstav looduse üksikobjekt	Looduskaitse seadus
Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt	Looduskaitse seadus
Kaitsealune liik ja kivistis	Looduskaitse seadus
Vääriselupaik	Metsaseadus

Tabel 7. Objektide tüübid Eestis, mis on seotud looduse kaitsega

Objekti tüüp	Seadus
Muinsuskaitseala	Muinsuskaitse seadus
Mälestis	Muinsuskaitse seadus
Keskkonnaseirejaam või -ala	Keskkonnaseire seadus
Ranna või kalda piiranguvöönd	Looduskaitse seadus
Ranna või kalda ehituskeeluvöönd	Looduskaitse seadus
Ranna või kalda veekaitsevöönd	Veeseadus
Veehaarde sanitaarkaitseala	Veeseadus
Kallasrada	Veeseadus
Nitraaditundlik ala	Veeseadus
Rohevõrgustiku teemaplaneeringu ala	Planeerimisseadus
Väärtuslike maastike teemaplaneeringu ala	Planeerimisseadus

Igal kaitsealal, hoiualal, püsielupaigal ja kaitstaval looduse üksikobjektidel on valitseja – Keskkonnaministeeriumi valitsusasutus – Keskkonnaamet (joonis 1). Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti valitseja on loodusobjekti kaitse alla võtnud kohalik omavalitsus või tema poolt selleks volitatud valla- või linnaasutus. Kaitstava ala valitseja osaleb kaitstavat loodusobjekti mõjutavate planeeringute ja keskkonnamõju hindamiste aruteludel, annab kaitstavatel objektidel keskkonnakasutuslube ja seab seal keskkonna kasutamisele tingimusi. Keskkonnaametil oli kuus regiooni: Harju-Järva-Rapla, Viru, Jõgeva-Tartu, Põlva-Valga-Võru, Pärnu-Viljandi, Hiiu-Lääne-Saare. Alates 2016. aasta oktoobrist on Keskkonnaametil kolm regiooni: Põhja, Lääne ja Lõuna. Põhja regiooni kuuluvad Harju, Järva, Lääne-Viru ja Ida-Viru maakond. Lääne regiooni kuuluvad Hiiu, Lääne, Saare, Pärnu ja Rapla maakond. Lõuna regiooni kuuluvad Jõgeva, Tartu, Viljandi, Põlva, Valga ja Võru maakond. Lisaks eespool loetletud valitseja kohustustele korraldab Keskkonnaamet ka kaitstavate loodusobjektide kaitsekorrast ja kaitsekorralduskavadest tulenevaid tegevusi, loodusõpet ja objekti tutvustamist ning jälgib kaitsekorra nõuete täitmist. Praktiliste looduskaitsetööde korraldamine riigimaadel on Riigimetsa Majandamise Keskuse ülesanne.

Keskkonnaministeeriumi struktuuriüksustest korraldab looduskaitseosakond looduskaitsepoliitika ning metsaosakond metsapoliitika väljatöötamist ja elluviimist (joonis 1). Valitsemisala asutustest tegeleb Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) riigimetsade majandamisega, mõnede kaitsekorralduslike tegevustega ning on arendanud loodusturismi matkaradade rajamise näol (viimast ka looduskaitsealustel aladel). Keskkonnaagentuur, mis loodi 2013. aastal Keskkonnateabe Keskuse ning Eesti Meteoroloogia ja Hüdroloogia Instituudi liitmise teel, tegeleb lisaks ilmaprognoosidele ja ilmavaatlustele ka keskkonnavalase, sh looduskaitsealase teabe kogumise, analüüsimise, töötlemise ja väljastamisega ning haldab keskkonnaregistrit (sh metsaregistrit). [Keskkonnaregistri avalik teenus](#) võimaldab igal inimesel tutvuda registrisse kantud objektidega.

Joonis 1. Lihtsustatud riiklik administratiivstruktuur looduskaitse korraldamiseks

Keskkonnainspeksioon teostab keskkonnavalast, sh ka looduskaitsealast järelevalvet. Maa-amet haldab maakatastrit ja sellega seotud kitsenduste andmebaasi. Eesti Loodusmuuseum talletab looduspärandit ja innustab loodust märkama, mõistma ja hoidma. 2013. aastal loodud Keskkonnaministeeriumi Infotehnoloogiakeskus vastutab ministeeriumi haldusala IT-valdkonna, sh andmebaaside, veebilehtede ja infosüsteemide tehnilise toimimise eest.

Otseselt tegeletakse looduskaitsega viies Keskkonnaministeeriumi asutuses: Keskkonnaministeeriumis, Keskkonnaametis, Keskkonnainspeksioonis, Keskkonnaagentuuris ja Riigimetsa Majandamise Keskuses. Neis asutustes on olemas järgmised spetsiaalsed looduskaitsevaldkonna struktuuriüksused.

Keskkonnaministeeriumi looduskaitseosakond korraldab Eesti looduskaitsepoliitika väljatöötamist ja elluviimist.

Keskkonnaameti looduskaitseosakond korraldab looduskaitsepoliitika ja arengukavade elluviimist, nõustab ja suunab looduskaitse teemadel Keskkonnaameti regioonide tegevust ning hindab looduskaitset puudutavate õigusaktide toimimist. Keskkonnakasutuslube väljastavad ja keskkonna kasutamiseks seavad tingimusi üldjuhul Keskkonnaameti regioonid.

Keskkonnainspeksiooni looduskaitseosakond koordineerib keskkonnajärelevalvet looduskaitse valdkonnas, nõustab Keskkonnainspeksiooni maakondlikke büroosid ning hindab õigusaktide toimimist ja mõju.

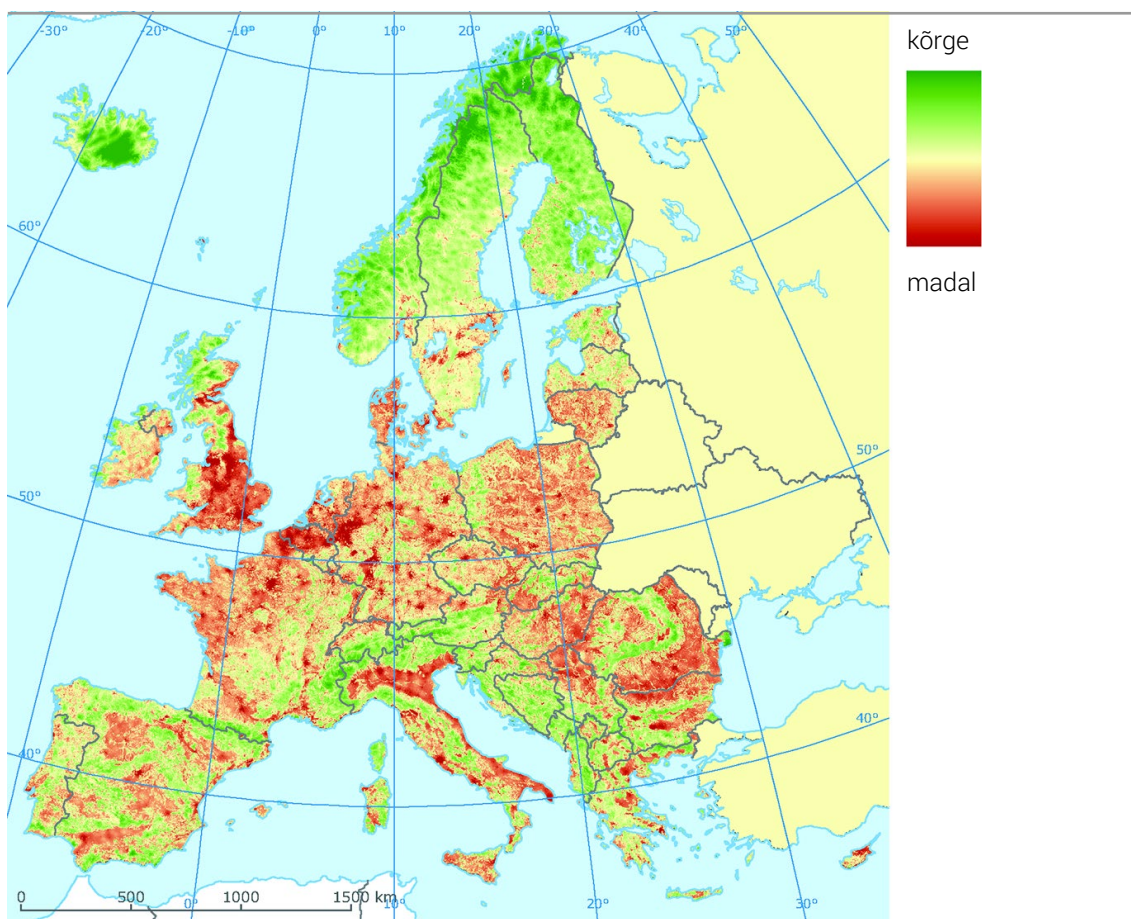
Keskkonnaagentuuri eluslooduseosakond korraldab ja teeb eluslooduse ja ulukiseiret ning rakendus-uuringuid; hindab ulukikahjustuste ulatust ja koostab ettepanekuid ulukite küttimehahtudeks; kontrollib, töötleb ja analüüsib seireandmeid; haldab ja analüüsib looduskaitset käsitlevaid andmeid ning haldab andmekogusid.

Riigimetsa Majandamise Keskuse looduskaitseosakond kavandab ja koordineerib riigimetsas looduskaitsetöid.

1.3 Eesti looduskaitse positsioon Euroopas

Eesti loodus on võrreldes ülejäänud Euroopaga võrdlemisi heas seisus. Pool Eesti territooriumist on kaetud metsaga, kus elavad karud, hundid ja ilvesed, leidub suuri rabamassiive ning loodusesse minek ei võta palju aega, kui vaid tahtmist on.

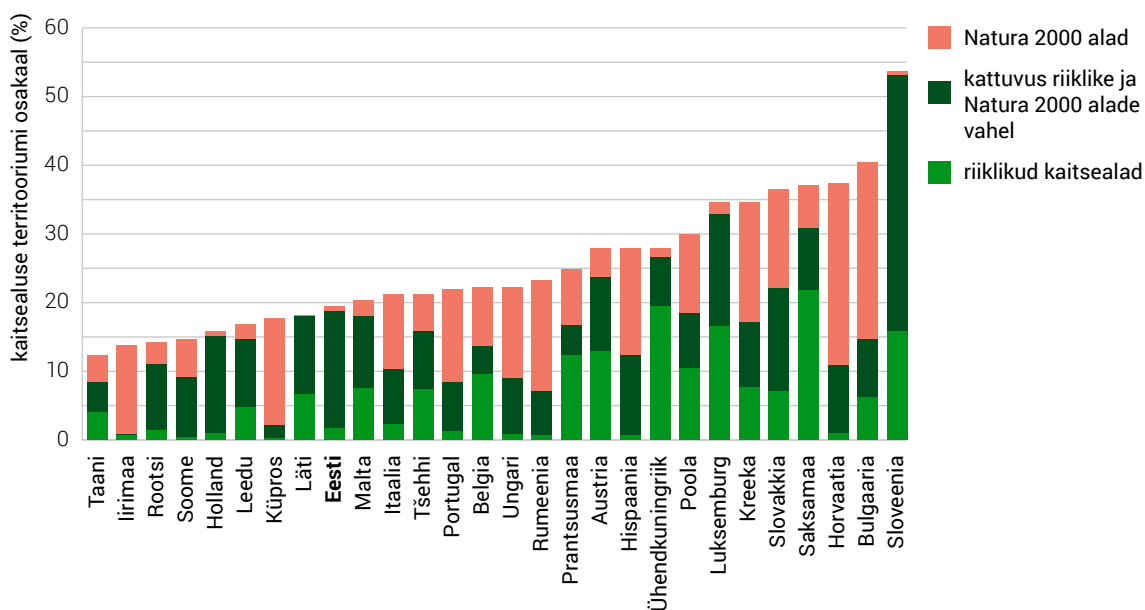
Looduskeskkonna seisundit eri riikides võib võrrelda nn looduskeskkonna kvaliteedi indeksi (*Wilderness Quality Index*) abil (joonis 2)¹. Nimetatud indeks arvestab rahvastiku tihedust, maantee- ja raudteevõrgu tihedust ja looduslikke alasid (sh mäestikke), tuginedes aga pigem maastikulisele kui ökoloogilisele mitmekesisusele. Indeksi alusel on looduskeskkond paremas seisus mägedes (Alpid, Püreneed, Karpaadid), Skandinaavias, Baltikumis ja Balkanil. Kõige halvem seis on aga Inglismaal, Beneluxi maades, Saksamaal, Prantsusmaal ja Põhja-Itaalias, kus on kõige tihedam inimasustus, palju linnu ja intensiivne põllumajandus. Ühtlasi korreleerub indeks Euroopas Maailma Looduskaitseliidu (IUCN) kaitsekategooriate Ia ja Ib (rangeima kaitseréžiimiga alad, Eesti mõistes loodusreservaadid ja rangema réžiimiga sihtkaitsevööndite alad; vt ka ptk 3.2) levikuga.

Joonis 2. Looduskeskkonna kvaliteedi indeks (*Wilderness Quality Index*) Euroopa riikides. Allikas: Fisher et al (2010)¹

¹ Fisher, M; Carver, S.; Kun, Z.; McMorran, R.; Arrel, K and Mitchell, G., 2010, *Review of Status and Conservation of Wild Land in Europe*, Project commissioned by the Scottish Government, the Wildland Research Institute (<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/1051/0109251.pdf>).

2010. aastal bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni raames seatud üleilmsed eesmärgid (nn Aichi eesmärgid) sätestavad, et 2020. aastaks tuleb kogu maailmas **looduskaitse alla võtta vähemalt 17% maisma ja sisevete pindalast ning 10% ranniku- ja merealadest**. Eestis on need eesmärgid juba saavutatud. Eesti territooriumist on kaitse all 19,5%¹ ja merealast 27% (vt ka ptk 2.2.1.1). Võrdluseks on Euroopa Liidus kokku kaitse all 21% territooriumist ja 5,9% merest². Euroopa Liidu riikide seas on nende territooriumist kõige rohkem looduskaitse alla võetud Sloveenias ja kõige vähem Taanis (joonis 3). Eesti on selles võrdluses 20. kohal. Lähinaabritel on kaitsealust territooriumi meist vähem: Läti on 21., Leedu 23., Soome 25. ja Rootsi 26. kohal.

Joonis 3. Looduskaitsealuse territooriumi osakaal (%) Euroopa Liidu riikides. Allikas: SOER 2015²

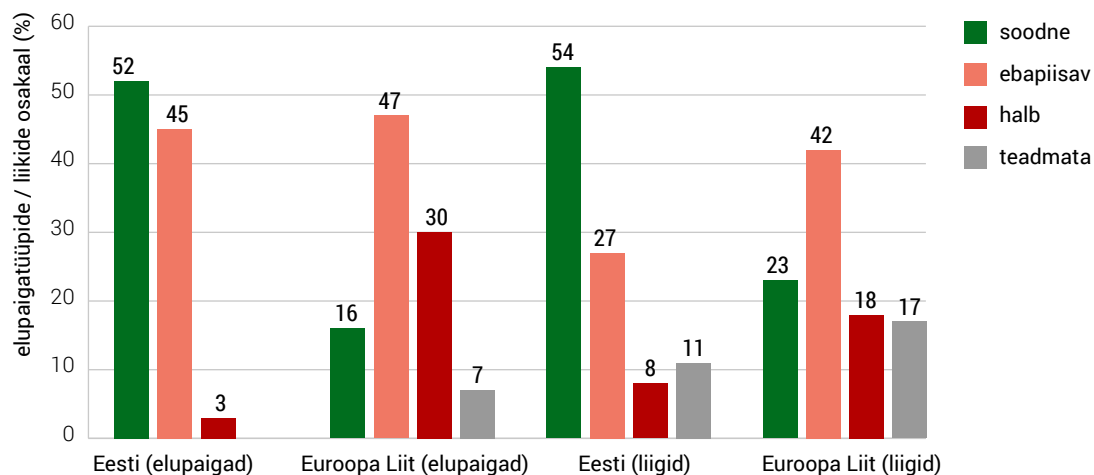
Kui võrrelda Eestit teiste Euroopa Liidu riikidega **Natura 2000 võrgustiku aladega** kaetuses, siis selles oleme 12. kohal, seega natuke kõrgemal positsioonil kui kaitstava kogupindala arvestuses. Natura 2000 võrgustiku alad katavad Eestis suure osa kõikidest looduskaitsealustest aladest ja moodustavad 17,8% territooriumist (siin on arvestatud ka Peipsi järve ja Võrtsjärve) ning 26,9% merest. Euroopa Liidus kokku katavad Natura 2000 alad 18% territooriumist ja 4% merest². Kõige suurema osa territooriumist katavad Natura 2000 alad Sloveenias (37,9%) ja kõige väiksema osa Ühendkuningriigis (8,5%). Selline suur riigiti varieeruvus tuleneb maastikulistest erinevustest, vähesest säilinud loodusest tiheda inimasustuse ja intensiivse põllumajanduse piirkondades, aga ka riiklike looduskaitsepoliitika erinevusest. Eesti lähinaabrid jäävad ka Natura 2000 võrgustiku aladega kaetuses meie selja taha: Soome on 17., Rootsi 21., Leedu 24. ja Läti 25. kohal.

Euroopa Liidu loodusdirektiiv paneb liikmesriikidele lisaks üleeuroopalise tähtsusega elupaikade ja liikide kaitseks Natura 2000 võrgustiku moodustamisele kohustuseks ka nende **elupaikade ja liikide seisundi hindamise** iga kuue aasta tagant. Kui Eestis on loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide seisund aastatel 2007–2012 paranenud (vt ka ptk 5.3), siis Euroopa Liidus tervikuna on nende seisund halvenenud.

¹ NB! Siinkohal on arvesse võetud maismaa koos Peipsi järve ja Võrtsjärvega ehk koos suurjärvedega, nagu ka teiste võrreldavate riikide puhul. Kui Peipsi järv ja Võrtsjärv välja jätta, on kaitstava maismaateritooriumi osakaal Eestis 18,5%.

² Euroopa keskkonnaülevaade – SOER 2015 (<http://www.eea.europa.eu/soer>).

2007. aastal oli Euroopa Liidus halvas või ebapiisavas seisundis 65% elupaigatüüpidest ja 52% liikidest¹. Eestis olid samad osakaalud vastavalt 50 ja 50. 2013. aasta hindamisel oli Euroopa Liidus halvas ja ebapiisavas seisundis juba 77% elupaigatüüpidest ja 60% liikidest, Eestis aga 48% elupaikadest ja 35% liikidest (joonis 4). Samal ajal on vähenenud teadmata seisundis olevate elupaigatüüpide ja liikide hulk. Tadmata seisundis elupaigatüüpide hulk on vähenenud Euroopa Liidus 18%-lt (2007. aasta hinnang) 7%-ni (2013. aasta hinnang) ja Eestis samal ajal 8%-lt 0%-ni. Liikide puhul on teadmata seisund vähenenud Euroopa Liidus 31%-lt 17%-ni ja Eestis 26%-lt 11%-ni.

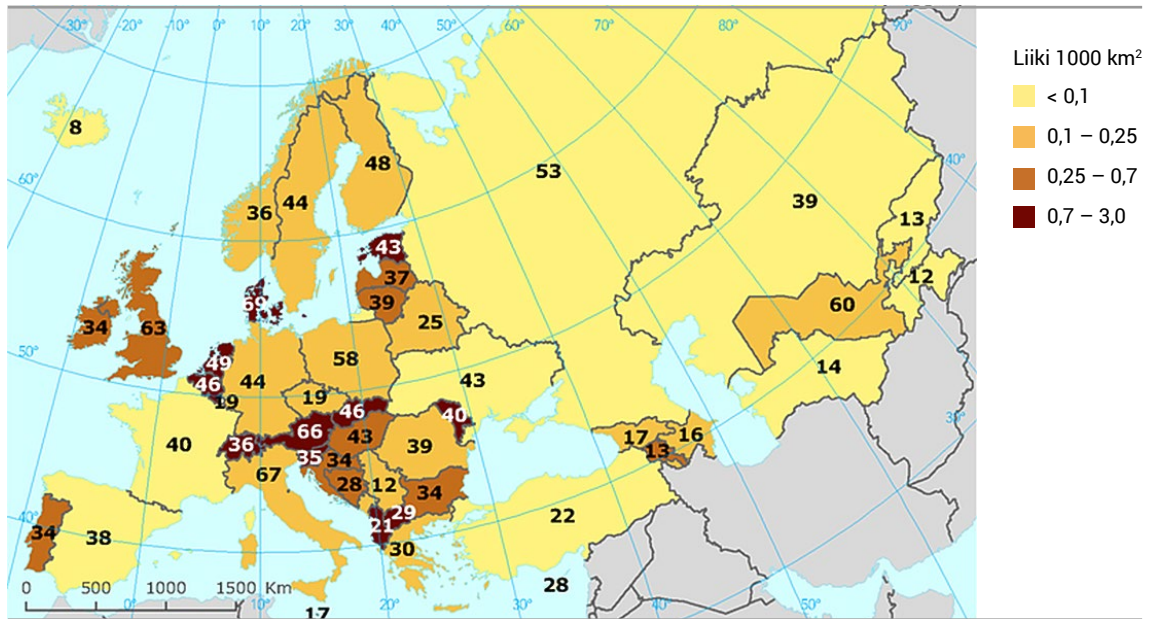

Joonis 4. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide seisundihinnangud Eestis ja Euroopa Liidus 2013. aastal. Tulbad tähistavad vastavas seisundis olevate elupaigatüüpide ja liikide osakaalu (%) kõigist leiduvatest loodusdirektiivi elupaigatüüpidest ja liikidest

Üha globaliseeruv maailmas on aina suurem oht **invasiivsed võõrliigid**. Nende tekitatud kahju hinnatakse miljarditesse dollaritesse aastas. Eriti intensiivselt hõivavad võõrliigid mere- ja rannikuökosüsteeme ja seda eelkõige üha hoogustuva laevanduse tõttu. Kõige rohkem ohustavad võõrliigid aga saarelisi ökosüsteeme. Euroopas on koostatud mitmeid ohtlike võõrliikide nimistuid. Seadusandlikul tasemel on Euroopa Liidu määrusega kehtestatud üleeuroopaline invasiivsete võõrliikide nimekiri (vt ptk 4.2.5). DAISIE (*Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe*) projekti raames on reastatud 100 Euroopa kõige ohtlikumat võõrliiki. Koostatud on ka Euroopa jaoks kõige halvemate tagajärgedega invasiivsete võõrliikide nimekiri². Viimasesse on kantud 163 liiki või liikide gruppi. Eestis on registreeritud neist 43, mis on teiste Euroopa riikidega võrreldes keskmine. Küll on Eesti aga kehvemas olukorras, kui arvestada kõige halvemate tagajärgedega invasiivsete võõrliikide leidumist pindalaühiku kohta (joonis 5).

¹ Euroopa keskkonnaülelevaade – SOER 2015 (<http://www.eea.europa.eu/soer>).

² Biodiversity Information System for Europe (<http://biodiversity.europa.eu/topics/invasive-species>).

Joonis 5. Kõige halvemate tagajärgedega invasiivsete võõrliikide arv maismaal ja mageveekogudes. Allikas: BISE¹

Autor: Merike Linnamägi

Foto 5. Signaalvähk kuulub Euroopa Liidu ohtlike võõrliikide ning samuti Eesti looduslikku tasakaalu ohustavate võõrliikide nimekirja. Tehingud signaalvähiga ja tema kasvatamine, paljundamine ning levitamine on keelatud

¹ Biodiversity Information System for Europe (<http://biodiversity.europa.eu/topics/invasive-species>).

2. Kaitstavad ja kaitseväärtusega loodusobjektid

Selles peatükis esitatakse kaitstavate ja kaitseväärtusega loodusobjektide seis 2015. aasta võrdlus 2011. aastaga. Eestit puudutavate rahvusvaheliste objektide osas (Natura 2000, Ramsari ja HELCOM-i alad ning Lääne-Eestis saarestiku kaitseala) suuri muutusi ei ole olnud (ptk 2.1). Siseriiklikult kaitstavate loodusobjektide puhul on kaitstava territooriumi osakaal Eesti maismaaterritooriumist pisut suurenenud, kuid kogupindala (maismaa ja veeala kokku) kokkuvõttes veidi vähenenud. Kaitstavate alade tüüpide lõikes ning kohalikul tasandil on muudatused erineva ulatusega (ptk 2.2).

2.1 Rahvusvahelised loodusobjektid

Rahvusvahelistest pindalalistest loodusobjektidest on Eestis Ramsari, Läänemere keskkonna (nn HELCOM-i) ja Natura 2000 alad ning Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala.

Autor: Remo Savisaar

Foto 6. Öine Endla raba. Endla looduskaitseala kuulub Ramsari alade hulka

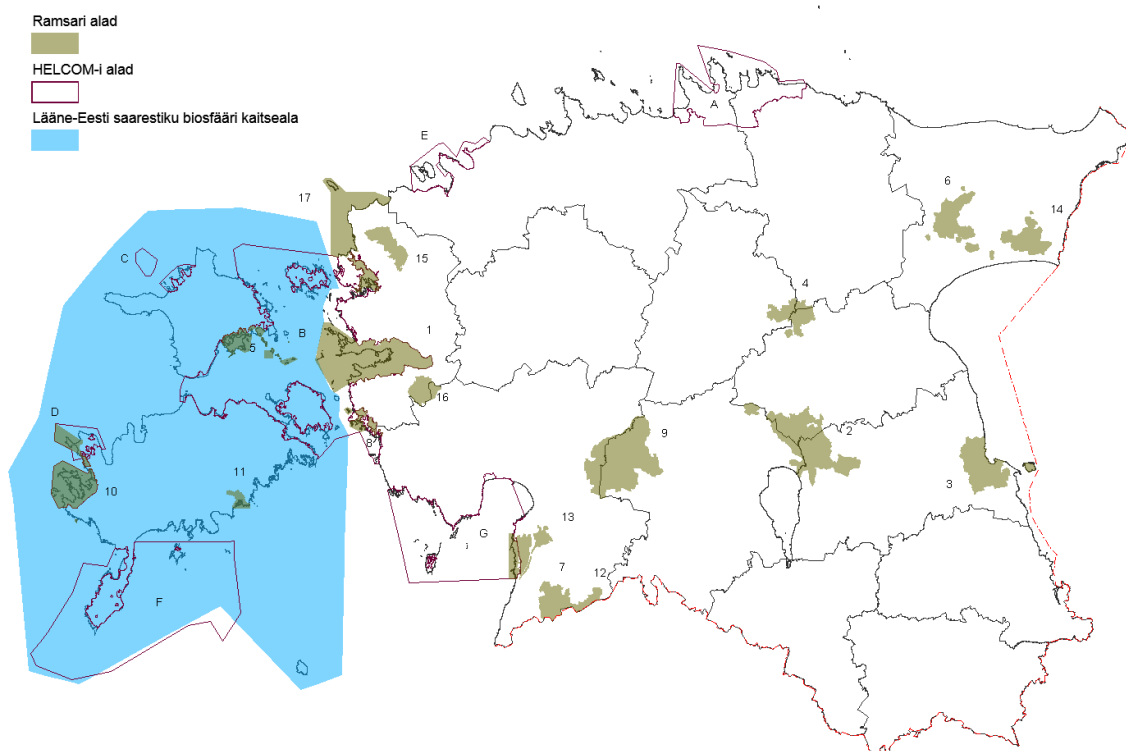
1971. aastal Iraanis allkirjastatud nn **Ramsari konventsiooniga** (rahvusvahelise tähtsusega märgalade, eriti veelindude elupaikade konventsioon) oli 2015. aastaks liitunud 169 riiki. Eesti liitus konventsiooniga aastal 1993. 2015. aastaks oli konventsiooni nõuetele vastavaid nn Ramsari alasid rahvusvahelise tähtsusega märgalade nimekirjas 2240 ja nende kogupindala oli ligi 2,15 miljonit km². Võrreldes 2011. aastaga oli lisandunud üheksa riiki, 242 ala ja ligi 0,15 miljonit km². Konventsiooni eesmärk on kaitsta ja säilitada ökoloogiliste või hüdrooloogiliste väärtuste tõttu rahvusvahelise tähtsusega märgalasid.

Läänemere merekeskkonna kaitse konventsioon võeti esimest korda vastu 1974. aastal ning teist korda 1992. aastal. Eesti liitus sellega aastal 1995. Koostöö toimub Taani, Rootsi, Soome, Saksamaa, Eesti, Läti, Leedu, Poola, Venemaa ja Euroopa Liidu vahel. Konventsiooni eesmärkide elluviimiseks on moodustatud rahvusvaheline Helsingi komisjon ehk Läänemere merekeskkonna kaitse komisjon (HELCOM). HELCOM-i peamiseks eesmärgiks on kaitsta Läänemere merekeskkonda kõigi reostusallikate eest ja taastada ning kaitsta selle ökoloogilist tasakaalu. Nende eesmärkide tagamiseks on loodud Läänemere kaitsealade võrgustik.

Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala on UNESCO programmiga MAB (*Man and Biosphere*) ülemaailmsesse võrgustikku arvatud Hiiu-, Lääne- ja Saaremaale jääv piirkond. Eestis on säästva arengu seaduse järgi nimetuse „*biosfääri kaitseala*“ asemel kasutusele võetud „*biosfääri programmiala*“, mis iseloomustab paremini ala eesmärgi: kestliku majanduse ja looduskasutuse arendamine, loodusliku mitmekesisuse säilitamine, saarte kultuuripärandi hoidmine ja eksponeerimine, samuti rohemajandust toetava uuringu-, seire- ja koolitusprogrammi läbiviimine. Programmiala eesmärgi on ellu viidud aastast 1990.

Eestis pärast 2011. aastat (kui Ramsari võrgustikuga liideti Haapsalu-Noarootsi ala) **Ramsari** ja **HELCOM**-i alade osas muutuseid toimunud ei ole. Eestis on 2015. aasta seisuga 17 Ramsari ala ja seitse HELCOM-i ala.

Rahvusvahelised pindalalised loodusobjektid Eestis seisuga 31.12.2015 (v.a Natura 2000 alad) on toodud tabelis 8 ja joonisel 6.

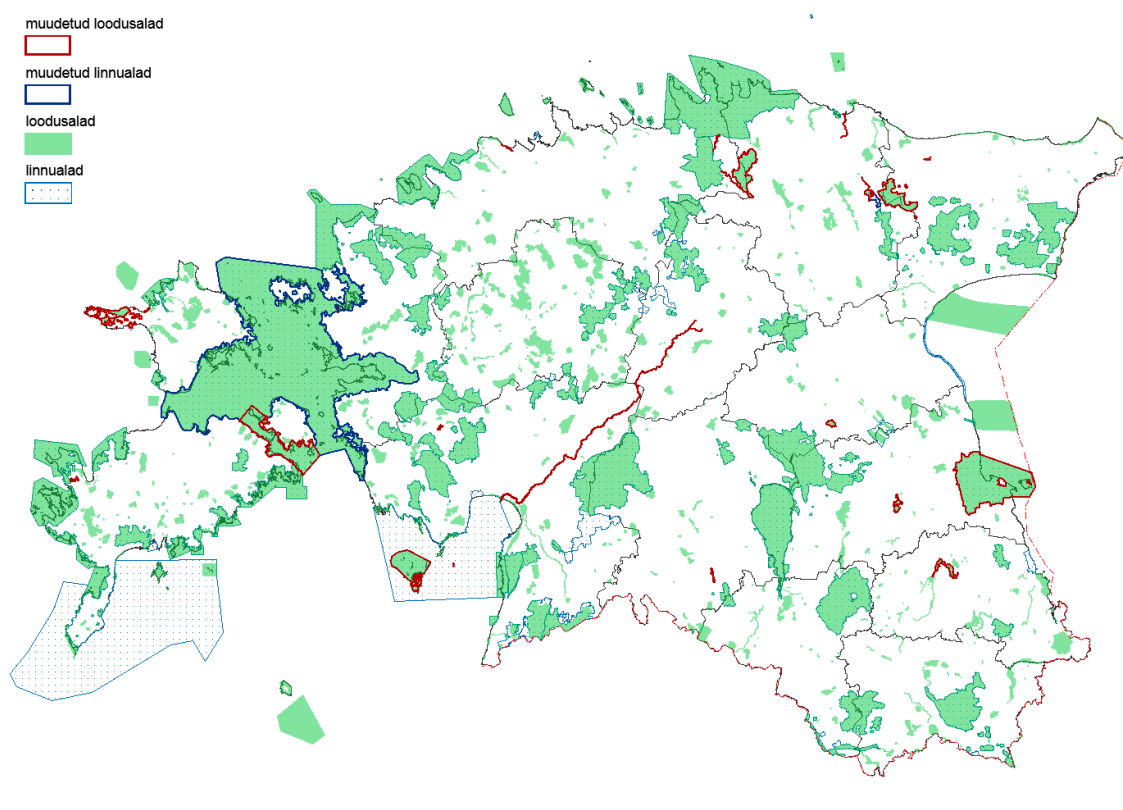
Joonis 6. Ramsari ja HELCOM-i alad Eestis 2015. aasta seisuga ning Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala

Tabel 8. Rahvusvahelised pindalised loodusobjektid Eestis (v.a Natura 2000 alad)

	Rahvusvaheline kood	Tähistus kaardil (joonis 6)	Nimi	Pindala (ha)
Ramsari alad	3EE001	1	Matsalu looduskaitseala	48 866,0
	3EE002	2	Alam-Pedja looduskaitseala	34 396,4
	3EE003	3	Emajõe-Suursoo ja Piirissaar	18 983,3
	3EE004	4	Endla looduskaitseala	10 161,0
	3EE005	5	Hiiumaa laiud ja Käina laht	8365,6
	3EE006	6	Muraka looduskaitseala	14 058,6
	3EE007	7	Nigula looduskaitseala	6430,9
	3EE008	8	Puhtu-Laelatu-Nehatu	3789,5
	3EE009	9	Soomaa rahvuspark	39 843,5
	3EE010	10	Vilsandi rahvuspark	23 882,7
	3EE011	11	Laidevahe looduskaitseala	2454,6
	3EE012	12	Sookuninga looduskaitseala	5899,1
	3EE013	13	Lütemaa	11 301,3
	3EE016	14	Agusalu	11 061,9
	3EE015	15	Leidissoo	8221,4
	3EE014	16	Lihula	6653,9
	3EE017	17	Haapsalu-Noarootsi	27 589,3
Kokku				281 959
HELCOM-i alad	88	A	Lahemaa	74 840,6
	207	B	Väinameri	272 715,5
	90	C	Hiiu Madala	9340,0
	91	D	Vilsandi	31 880,2
	206	E	Pakri	20 574,8
	95	F	Kura Kurk	199 375,1
	94	G	Pärnu lahe	114 974,1
Kokku				723 700,3
Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala				1 518 309,7

2015. aasta lõpus koosnes Eesti **Natura 2000 võrgustik** (joonis 7) 66 linnualast kogupindalaga 12 661 km² ja 542 loodusalast kogupindalaga 11 667 km². Võrreldes 2011. aastaga on alade arv jäänud samaks¹, aga pindala suurenenud: linnualade puhul 351 ha ja loodusaladel 11 807 ha võrra. Pindala suurenemise põhjuseks on see, et 2015. aasta veebruaris muudeti seoses siseriiklike kaitstavate alade kaitse-eeskirjade muutmise ja nendega kattuvate Natura 2000 alade kaitse-eesmärke ja 26 ala piire. Ühtlasi muudeti kolme ala nimesid: Emajõe suudmeala ja Piirissaare linnualast sai Peipsiveere linnuala, Emajõe-Suursoo loodusalast Peipsiveere loodusala ning Koonga tammiku loodusalast Lauaru loodusala.

¹ Hõlmab 2010. aastal nimekirja esitatud ja 2012. aastal Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud 11 uut loodusala.

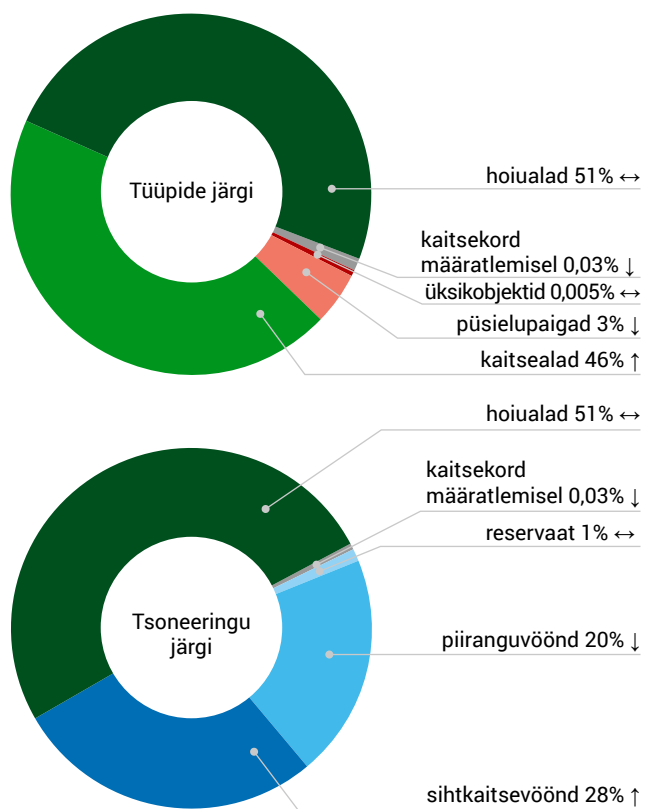

Joonis 7. Natura 2000 võrgustiku alad Eestis

Kuna linnu- ja loodusalad suures osas kattuvad, siis on Eesti Natura alade võrgustiku kogupindala 14 835 km², mis on 418 ha võrra suurem kui 2011. aastal. Maismaale jääb 7219 km² ning merealadele 7616 km². Muutus võrreldes 2011. aastaga on maismaa osas 740 ha↓ ja mereala osas 1159 ha↑¹.

Eestis kaitstakse Natura 2000 alasid looduskaitsealade alusel siseriiklike kaitstavate loodusobjektidena: kaitsealadena (rahvuspargid, looduskaitsealad, maastikukaitsealad), hoiualadena, püsielupaikadena või kaitstavate looduse üksikobjektidena. Viimastel aastatel toimunud muudatused Natura 2000 alade kaitsetüpoloogias ja kaitsekorras on toodud joonisel 8. Püsielupaikadesse jääb võrreldes 2011. aastaga 1% võrra vähem ja kaitsealadele 2% võrra rohkem Natura 2000 alasid. Tsoneeringu järgi on 2% võrra suurenenud sihtkaitsevööndite ja 1% võrra vähenenud piiranguvööndite pindala. Kaitsekord on ära määratletud enamal alal nii tüübiti kui tsoneeringu järgi (määratlemata alade pindala on kummalgi juhul vähenenud 1%-lt 0,03%-le).

¹ Kui ei ole mainitud teisiti, on siin ja edaspidi suurenevad muutused ja trendid toodud noolena üles, vähenevad noolena alla ja stabiilsed horisontaalnoolena.

Joonis 8. Natura 2000 alade jaotus kaitstavate loodusobjektide tüüpide vahel ja nende tsoneeringu järgi ning vastavad pindalade muutuste suunad võrreldes 2011. aastaga

2.2 Siseriiklikud objektid

2.2.1 Looduskaitsealade alusel kaitstavad alad

2.2.1.1 Kaitstav territoorium ja akvatoorium

Kaitstava territooriumi ja akvatooriumi osakaalu arvutamisel Eesti pindalast on arvesse võetud looduskaitsealade §-s 4 nimetatud pindalalised loodusobjektid: kaitsealad, hoiualad, püsielupaigad, kaitstavate looduse üksikobjektide kaitsetsoonid ja kohaliku tasandi objektid. Kuna nimetatud objektid võivad ruumiliselt kattuda, siis selleks, et teada saada, kui palju tegelikult kaitse all on, töödeldi digitaalseid ruumiandmeid selliselt, et kattuvused oleks välistatud. Nii saadi teada kaitstava territooriumi osakaal kogu Eesti territooriumi suhtes ning järjest täpsemaks minnes maakonna ja kohaliku omavalitsuse tasandil. Tegemist on summaarse pindalaga. Kaitstava akvatooriumi osakaal on arvestatud Eesti territooriumi pindalast koos suuremate järvede – Võrtsjärve ja Peipsi järvega. Kasutatud on keskkonnaministri andmeid seisuga 31.12.2015.

**Eesti maismaast on kaitse all 18,5%,
territoriaalmerest 27% ja kogu akvatooriumist 28%.**

Summaarselt koos maa- ja veelaga on Eesti pindalast kaitse all 22,2%.

Eesti maismaast (sh siseveekogud, aga välja arvatud Võrtsjärv ja Peipsi järv) **on kaitse all 18,5%**¹. Võrreldes 2011. aastaga **on kaitstav pindala suurenenud 0,4%** (↑). **Eesti akvatooriumist** (meri ja suured järved) **on kaitse all 28%** (3,1%, ↓). **Eestimaa mererannast** (mandri ja saarte rannajoone pikkus on Maa-ameti andmetel umbes 4000 km) **on kaitse all 4/5**, millest omakorda umbes 70% kaitstakse piiranguvööndi ja hoiuala režiimiga ning umbes 30% sihtkaitsevööndi ja reservaadi režiimiga. **Summaarselt** koos maa- ja veelaga **on Eesti pindalast kaitse all 22,2%** (0,5%, ↓).

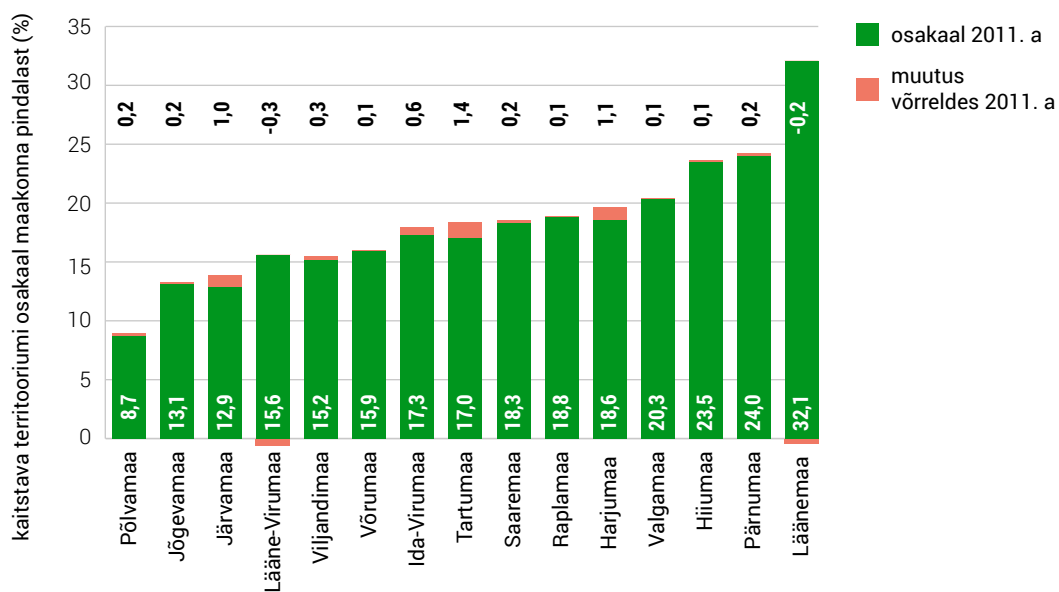
Kõige rohkem on kaitstavat territooriumi endiselt Läänemaal (32%), kõige vähem Põlvemaal (9%). Maakonniti ei ole toimunud muutused olnud suured. Esile võib tuua tõusu Harjumaal (2015. aastal osakaal kokku 19,7%, 1,1%↑), Ida-Virumaal (17,9%, 0,6%↑), Tartumaal (18,4%, 1,4%↑), Saaremaal (18,5%, 0,2%↑) ja Järvamaal (13,9%, 1%↑). Langus on toimunud Lääne-Virumaal (15%, 0,3%↓) ning kaitsealuse territooriumi suurt kogupindala arvestades väike langus ka Läänemaal (31,9%, 0,2%↓) (joonised 9 ja 10).

Kaitsealade, hoiualade, kaitstavate looduse üksikobjektide, püsielupaikade ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavate loodusobjektide kokku liitmisel saame kaitstavate objektide arvu (joonised 10 ja 11). Kõige rohkem kaitstavaid objekte, 159 (↔)², on Tallinna linnas, suur osa sellest on üksikobjektid, järgnevad Märjamaa vald 116 (14↑) objektiga, Lääne-Saare vald 100 (15↑ – kõige suurem arvuline muutus, kui arvestada objektide arvu 2011. a seisuga Lümända, Kärla ja Kaarma vallas), Saarde vald 82 (8↑), Vändra vald 69 (7↑) ja Viljandi vald 66-ga (7↑).

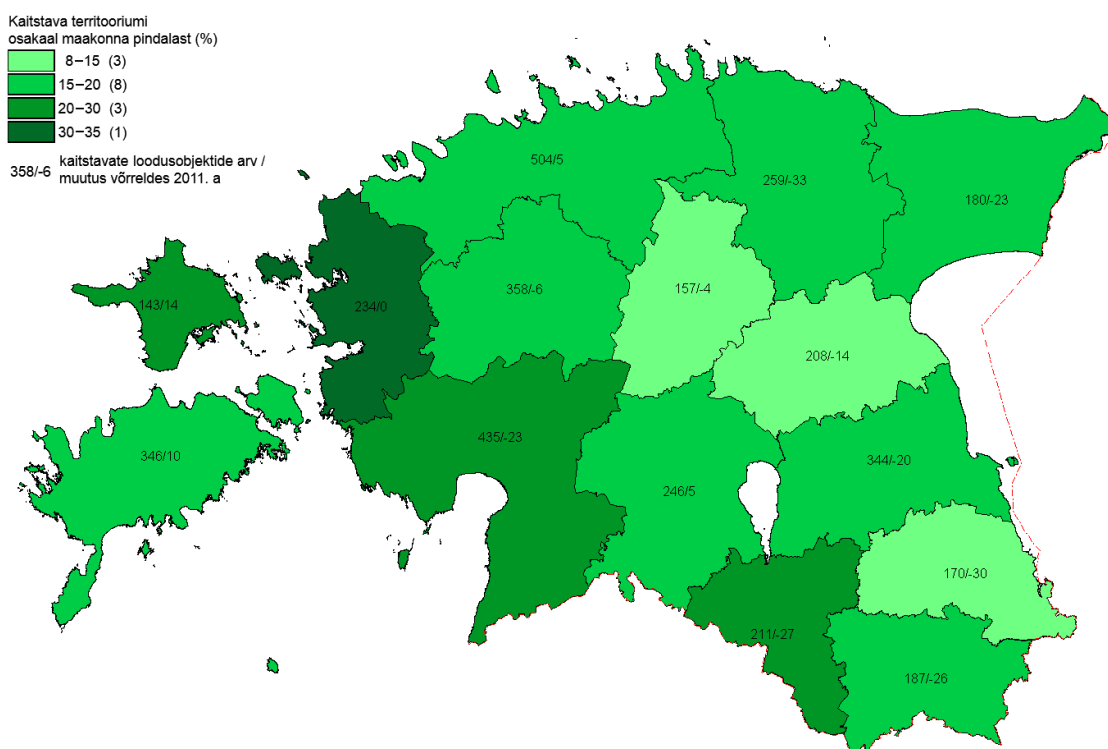
Ühtegi objekti ei jää geopäringu alusel endiselt Järvakandi ja Tootsi valda, Jõgeva, Kiviõli, Mõisaküla ja Võhma linna ning endisesse Püssi linna (viimase osas on muutus võrreldes 2011. aastaga haldusterritoriaalne – vahepeal on Püssi linn ühinenud Lügänu valla). Arvuliselt on objekte lisandunud kõige rohkem Lääne-Saare vallas (15↑), Märjamaa (14↑) ja Tartu (13↑), Jõelähtme (11↑) ning Hiiumaa (10↑).

¹ Kui võtta arvesse ka Võrtsjärve ja Peipsi järve pindala, siis on osakaal 19,5%.

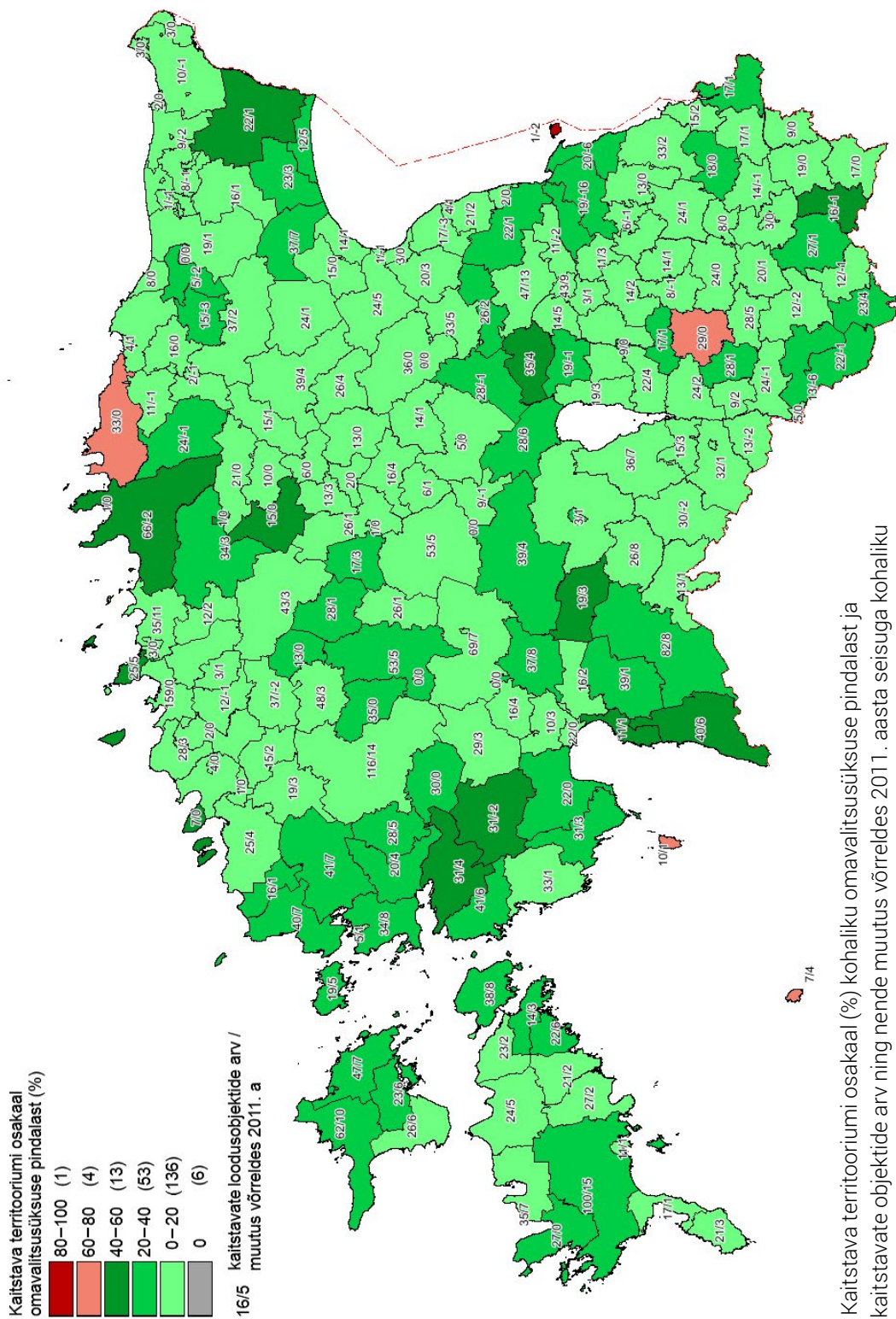
² Siin ja edaspidi on selles peatükis sulgudes toodud kaitsealuste objektide arvuline muutus võrreldes aastaga 2011, kui ei ole märgitud teisiti.

Joonis 9. Kaitstava territooriumi osakaal (%) maakonna pindalast 2015. aastal, sh muutus võrreldes 2011. aastaga

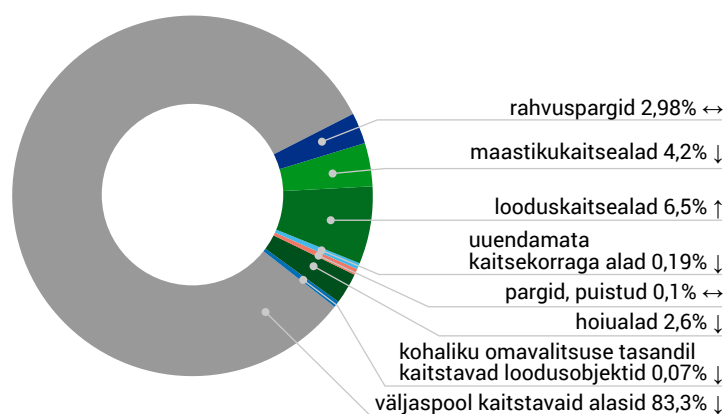
Joonis 10. Kaitstava territooriumi osakaal (%) maakonna pindalast ning kaitstavate loodusobjektide arv ja selle muutus võrreldes 2011. aastaga maakonnas. Mitmesse maakonda või valda jäävad objektid on võetud arvesse kõigis üksustes

Joonis 11. Kaitstava territooriumi osakaal (%) kohaliku omavalitsüksuse pindalast ja kaitstavate objektide arv ning nende muutus võrreldes 2011. aasta seisuga kohaliku omavalitsüksuse territooriumil. Mitmesse maakonda või valda jäävad objektid on võetud arvesse kõigis üksustes. Omavalitsüksuste piirid on näidatud 2015. aasta seisuga. Võrreldes 2011. aastaga toimunud muutused haldusjaotuses on toodud sissejuhatuses

Kaitstava territooriumi pindala järgi on omavalitsusüksuste seas kaitse all (joonis 11) kõige rohkem maad Piirissaare vallas (96%, muutus võrreldes 2011. aastaga 4%↓), järgneb Otepää (~67%), Ruhnu (66%), Kihnu (~65%), Vihula (~61%, muutus 1%↑) ja Haanja vald (~53%). Üle poole omavalitsusüksuse territooriumist hõlmavad kaitstavad objektid kokku üheksas omavalitsusüksuses (muutus võrreldes 2011. aastaga 1%↓). Peale nimetatute ületab kaitstava territooriumi pindala 50% piiri veel Viimsi (51%), Kuusalu (52%) ja Aegviidu vallas (52%). Paldiski linnas on kaitse all 49% (muutus võrreldes 2011. aastaga 1%↓).

Kaitstavate objektide tüüpidest moodustavad kõige suurema osa Eesti maismaaterritooriumist kaitsealad (rahvuspargid, looduskaitsealad, maastikukaitsealad, uuendamata kaitsekorraga alad ning pargid ja puistud) – kokku ligi 14% (2,29%, ↑) (joonis 12).

Joonis 12. Kaitstavate objektide pindala osakaal (%) objektitüüpide kaupa Eesti maismaaterritooriumist. Siin ei ole arvestatud püsielupaiku ja üksikobjekte, sest osa neist kattuvad teiste kaitstavate objektidega

Autor: Kaire Sirel

Foto 7. Piirissaare pindalast on Peipsiveere looduskaitseala koosseisus kaitse all 96%, mis teeb sellest kõige suurema looduskaitsealuse pindala osakaaluga omavalitsuse

Siseveekogude kaitstus

Keskonnaregistris on **2309 vooluveekogu** kogupikkusega **20 111 km** (tabel 9). Tervikuna kaitstavatel aladel asub 78 vooluveekogu ning kogupikkuselt jääb kaitstavatele aladele **19,7% (3955 km)** vooluveekogusid, kusjuures kaitsereežiimi suhtes on neist rangema kaitsega¹ hõlmatud 34,6% (1369 km) ja leebema kaitsega 38,8% (1534,5 km) ning hoiualadele jääb 26,6% (1051,1 ha).

Kaitstavate objektide tüüpide lõikes jääb enim vooluveekogusid kaitsealadele – 2618,3 km (13% vooluvete kogupikkusest; 66,2% kaitstavatele aladele jäävatest vooluvetest), hoiualadele jääb 1052,4 km (5,2%; 26,6%), püsielupaikadele 272,1 km (1,4%; 6,9%), üksikobjektide piiranguvöönditesse 9,3 km (0,05%; 0,2%), kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavatele objektidele 2,7 km (0,01%; 0,07%). Arvuliselt jääb tervenisti enim vooluveekogusid kaitsealadele – 73, neli vooluveekogu jääb tervikuna ka hoiualadele. Üks vooluveekogu jääb osaliselt hoiualale ja osaliselt kaitsealale. Lõhe, jõeforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaikade nimistusse kuulub 112 jõge kogupikkusega 2391,2 km (11,9% vooluvete kogupikkusest).

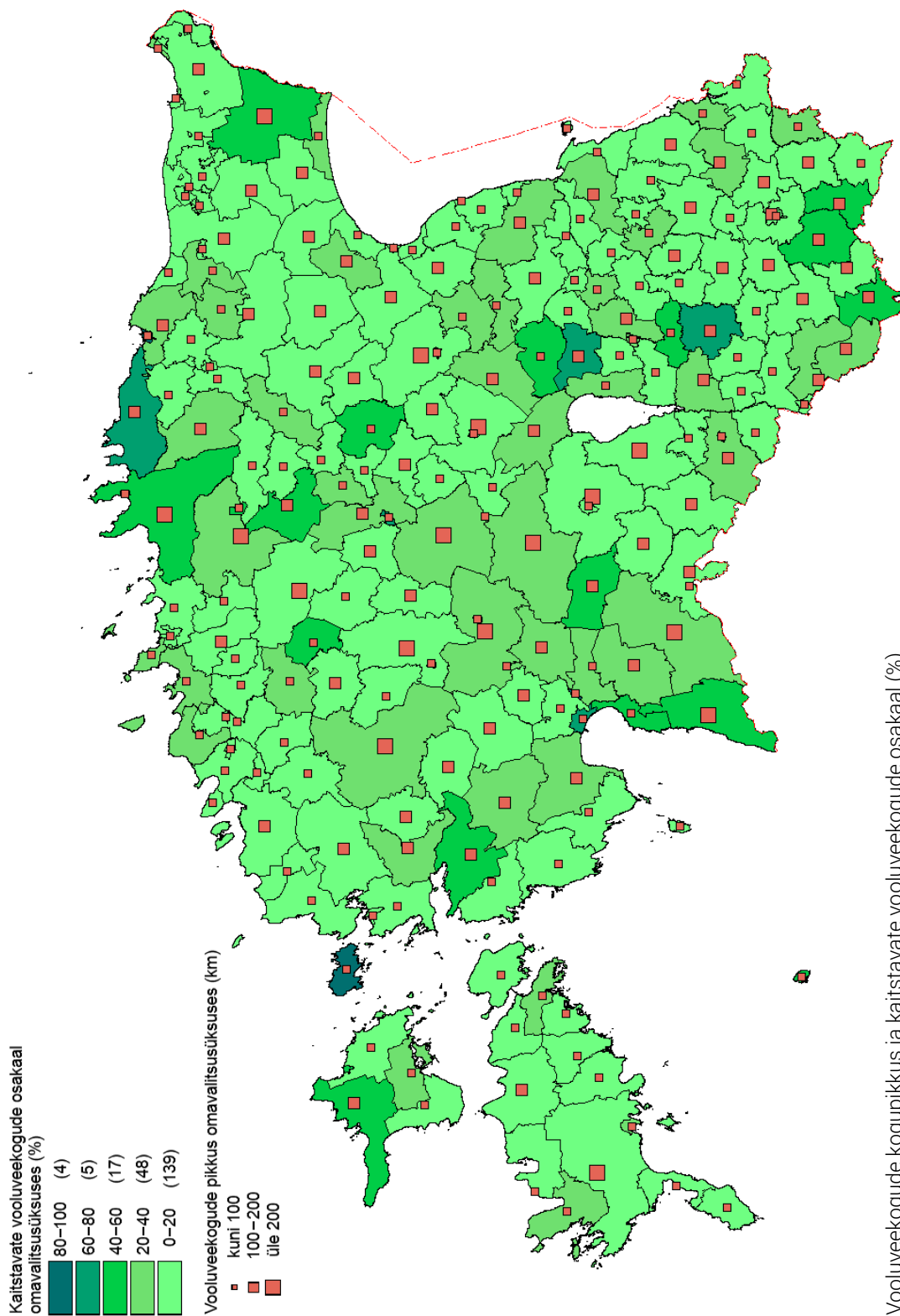

Autor: Anneli Palo

Foto 8. Soomaa rahvusparki läbivad suured jõed, mille ulatuslikud üleujutused on tuntud kui viies aastaag. See takistab küll tavapärasest liiklust, kuid meelitab kohale hulgaliselt loodushuvilisi

Joonisel 13 on kujutatud vooluveekogude kogupikkus ja paiknemine kaitstavatel aladel kohaliku omavalitsusüksuse tasandil. Kogupikkuselt on enim kaitstavatel aladel asuvaid vooluveekogusid Kuusalu (193,4 km), Vihula (121,4 km) ja Illuka vallas (105,7 km). Sajaprotsendiliselt on kaitstud Sindi linnas asuvad vooluveed – seda läbiv Pärnu jõgi kuulub hoiuala koosseisu.

¹ Rangemaks kaitseks on siinkohal arvestatud reservaatide ja sihtkaitsevööndite režiim, leebemaks piiranguvööndite režiim; hoiualad, mis võivad olla nii leebe kui ka range režiimiga (vt ka ptk-d 2.2.1.3 ja 3.2), on toodud eraldi.

Joonis 13. Vooluveekogude kogupikkus ja kaitstavate vooluveekogude osakaal (%) omavalitsüksustes. Omavalitsüksuste piirid on näidatud 2015. aasta seisuga. Võrreldes 2011. aastaga toimunud muutused haldusjaotuses on toodud sissejuhatuses

Tabel 9. Vooluveekogude pikkus ja osakaal pikkuse järgi (%) kaitstavatel aladel maakondade kaupa

Maakond	Vooluveekogude pikkus kokku (km)	Vooluveekogude pikkus kaitstavatel aladel (km)	Vooluvete osakaal kaitstavatel aladel kogupikkuse järgi (%)
Valga maakond	1089,9	306,9	28,2
Hiiu maakond	354,8	91,3	25,7
Tartu maakond	1405,5	338,4	24,1
Pärnu maakond	2262,9	531,4	23,5
Lääne-Viru maakond	1305,9	294,8	22,6
Järva maakond	1173,1	263,3	22,4
Lääne maakond	791,4	173,4	21,9
Harju maakond	2030,5	426,7	21,0
Võru maakond	1479,5	293,3	19,8
Ida-Viru maakond	1534,9	256,1	16,7
Rapla maakond	1343,9	217,1	16,2
Viljandi maakond	1919,9	297,5	15,5
Põlva maakond	1245,0	174,6	14,0
Jõgeva maakond	1347,2	185,4	13,8
Saare maakond	826,8	104,8	12,7

Keskonnaregistri andmetel jääb Eesti territooriumile **2537 järve** kogupindalaga **210 052 ha**. 2011. aasta seisuga võrreldes on registrist välja arvatud üle 200 veekogu, mida ei peetud tüüpiliseks seisuveekoguks (näiteks settebasseinid, kalatiigid). Järvede kogupindalast 74,2% (155 775,3 ha) moodustab **Peipsi järve** Eestisse jääv osa (koos Pihkva järve ja Lämmijärvega), 12,8% **Võrtsjärv** (26 901,3 ha) ning 0,8% **Narva veehoidla** (1754,9 ha).

Peipsi järvest jääb kaitstavatele aladele 35,6% (55 491,3 ha), millest omakorda 77,6% on hõlmatud hoiualade koosseisu (43 044,4 ha) ja 22,4% (12 445,4 ha) Peipsiveere looduskaitseala piiranguvööndisse. Võrtsjärv on tervenisti kaitse all ehk hoiualal. Narva veehoidlast ükski osa kaitse all ei ole.

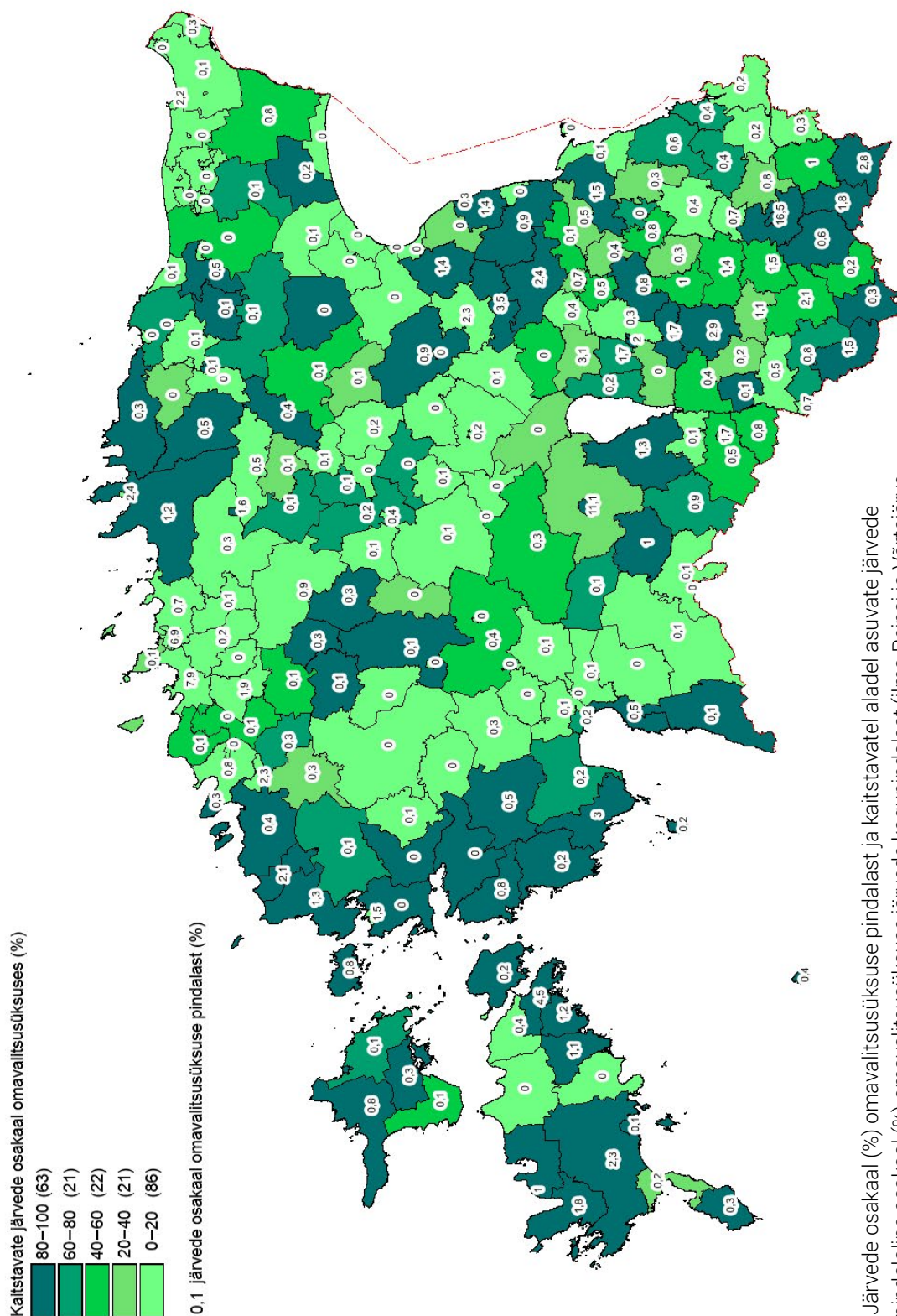
Ülejäänud järvede (edaspidises käsitluses nimetatud **väikejärvedeks**) kogupindala on **25 622 ha** (12,2% Eesti järvede kogupindalast). Kaitstavatele aladele jääb neist kokku **16 965 ha ehk 66,2%** (tabel 10). Kaitstavate objektide tüüpide lõikes jääb pindalaliselt enim väikejärvi kaitsealadele – 10 755,3 ha (42% väikejärvede kogupindalast; 63,4% kaitstavatele aladele jäävate järvede pindalast), hoiualadele jääb 6025,9 ha (23,5%; 35,5%), püsielupaikadesse 177,7 ha (0,7%; 1%), üksikobjektide piiranguvöönditesse 6,3 ha (0,02%; 0,04%) ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavatele objektidele 0,1 ha (0,0004%; 0,0006%). Kaitsereežiimi poolest on rangema kaitsega (loodusreservaadid, sihtkaitsevööndid) hõlmatud 4317,6 ha (25,4%) ja piiranguvöönditesse kuulub 6621,9 ha (39%) väikejärvede pindalast, ülejäänud on hõlmatud hoiualade kaitsereežiimiga.

Arvuliselt asub tervenisti kaitstavatel aladel **965 väikejärve**. Enim neist jääb kaitsealadele – 815. Tervikuna asub hoiualadel 133, püsielupaikades 12 ning kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavas objektis ja üksikobjekti kaitsetsoonis kummaski üks väikejärv. Kolm järve jäävad küll tervenisti kaitstavatele aladele, kuid mitte ühte tüüpi kaitstavale alale, vaid kahte erinevasse.

Tabel 10. Väikejärvede pindala ja pindalaline osakaal (%) kaitstavatel aladel maakondade kaupa

Maakond	Järvede pindala kokku (ha)	Järvede pindala kaitstavatel aladel (ha)	Järvede pindalaline osakaal kaitstavatel aladel (%)
Lääne maakond	1020,5	968,0	94,9
Saare maakond	3612,9	3348,7	92,7
Hiiu maakond	393,9	363,8	92,4
Rapla maakond	212,4	165,7	78,0
Pärnu maakond	1753,8	1358,4	77,5
Viljandi maakond	1683,6	1298,1	77,1
Valga maakond	1865,3	1375,5	73,7
Tartu maakond	2735,7	1961,6	71,7
Jõgeva maakond	1998,7	1423,8	71,2
Võru maakond	3418,5	2317,6	67,8
Lääne-Viru maakond	648,3	414,8	64,0
Ida-Viru maakond	708,9	369,5	52,1
Põlva maakond	1199,1	504,3	42,1
Harju maakond	4104,1	1030,3	25,1
Järva maakond	266,6	65,3	24,5

Joonisel 14 on kujutatud järvede esinemine ning nende paiknemine kaitstavatel aladel kohaliku omavalitsusüksuse tasandil. Pindalaliselt on enim kaitstavatel aladel asuvaid järvi Lääne-Saare (1770,7 ha), Tõstamaa (774,4 ha) ja Tabivere vallas (687,9 ha). Aegviidu, Hanila, Kihnu, Laekvere, Lihula, Martna, Muhu, Nõva, Põide, Ridala, Ruhnu, Sonda, Tõstamaa, Vormsi ja Öru valla ning Kuressaare, Paldiski ja Rakvere linna järved asuvad 100% kaitstavatel aladel.

Joonis 14. Järvede osakaal (%) omavalitsüksuse pindalast ja kaitstavatel aladel asuvate järvede pindalaline osakaal (%) omavalitsüksuse järvede kogupindalast (ilma Peipsi ja Võrtsjärve ning Narva veehoidlata). Omavalitsüksuste piirid on näidatud 2015. aasta seisuga. Võrreldes 2011. aastaga toimunud muutused haldusjaotuses on toodud sissejuhatuses

2.2.1.2 Kaitsealad

Kaitseala on inimtegevusest puutumatu hoitav või erinõuete kohaselt kasutatav ala, kus säilitatakse, kaitstakse, taastatakse, uuritakse või tutvustatakse loodust. Kaitsealad jagunevad järgmisteks tüüpideks: rahvuspargid, looduskaitsealad ja maastikukaitsealad. Kaitseala kaitsekord lähtub konkreetse ala kaitse-eeskirjast ja looduskaitseeadusest.

31.12.2015 seisuga on Eestis 926 kaitseala:

- 5 rahvusparki, ↔
- 152 looduskaitseala, 21 ↑
- 153 maastikukaitseala ja loodusparki, 3 ↑
- 84 uuendamata kaitsekorruga kaitstavat ala, 23 ↓
- 532 kaitsealust parki ja puistut, 7 ↓.

Kaitsealade kogupindala on 721 630 ha (suurenenud 35 667 ha, ↑), sellest 608 416 ha (suurenenud 15 290 ha, ↑) on maismaa ja 113 215 ha mereala koos suurte järvedega (suurenenud 20 377 ha, ↑). Väikseim kaitseala on endiselt Tallinnas asuv Roheline turg (park) pindalaga 0,05 ha ja suurim Lahemaa rahvuspark pindalaga 74 584 ha (1861 ha, ↑). Keskmine kaitseala pindala on 792 ha (suurenenud 42 ha, ↑). Kohalikest omavalitsustest on kõige rohkem kaitstud Piirissaare vald (96%), samas on ka omavalitsusi, kuhu kaitsealad üldse ei jää.

Omavalitsused, kuhu kaitsealad üldse ei jää, on võrreldes 2011. aastaga endiselt Jõgeva linn, Järvakandi vald, Kiviõli linn, Kohtla-Nõmme vald, Maardu linn, Möisaküla linn, Sauga vald, Tootsi vald, Võhma linn, Õru vald, Kallaste linn, Mustvee linn ja Ruhnu vald. Selliseid omavalitsusi on jäänud vähemaks, kuna Lavassaare vald ühines Audru vallaga ja Püssi linn Lügánuse vallaga. Muutused on toimunud Kiili vallas, mille territooriumile jääb nüüd osaliselt Nabala-Tuhala looduskaitseala.

Autor: Margus Muuts

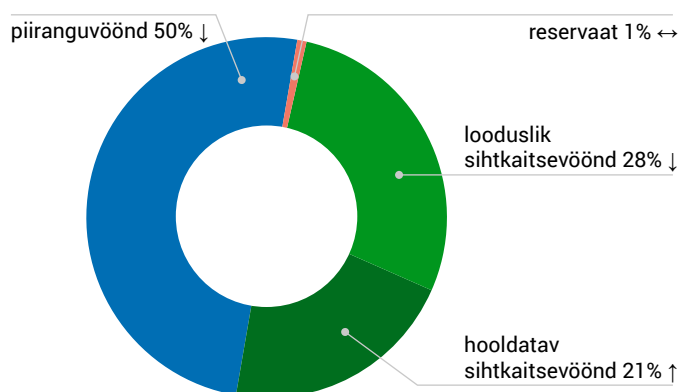
Foto 9. Kuradisaar Lahemaa rahvuspargis, mille kaitse-eeskiri kinnitati 2015. aastal

Rahvusparkid

Rahvuspark on kaitseala looduse, maastike, kultuuripärandi ning tasakaalustatud keskkonnakasutuse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks (looduskaitseeadus, § 26).

Rahvusparkide statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	5	129 265	70 469	199 734
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	↔	797 ↓	2658 ↑	1861 ↑

Rahvusparkide kaitsevööndite osakaalud on esitatud joonisel 15.

Joonis 15. Rahvusparkide jaotus kaitsevöönditeks ja vöönditüüpide pindala muutuse suunad võrreldes 2011. aastaga

Muutused 2011–2015: 2015. aastal kinnitati Lahemaa rahvusparki uus kaitse-eeskiri. Rahvusparki pindala kasvas 1861 ha võrra.

Eestis on viis rahvusparki:

- Lahemaa – Põhja-Eesti rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;
- Karula – Lõuna-Eesti kuppelmaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;
- Soomaa – Vahe-Eesti soo- ja lammimaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;
- Vilsandi – Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitseks;
- Matsalu – Lääne-Eesti koosluste ning Väinamere looduse ja kultuuripärandi kaitseks.

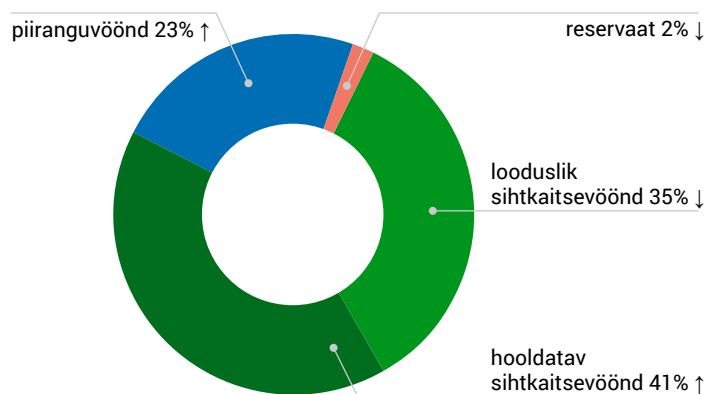
Väikseim rahvuspark on Karula (12 364 ha) ja suurim Lahemaa (74 784 ha).

Looduskaitsealad

Looduskaitseala on kaitseala looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks (looduskaitseadus, § 27).

Looduskaitsealade statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	152	283 779	31 050	314 829
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	21 ↑	38 133 ↑	17 121 ↑	55 254 ↑

Looduskaitsealade kaitsevööndite osakaalud on esitatud joonisel 16.

Joonis 16. Looduskaitsealade jaotus kaitsevöönditeks ja vöönditüüpide pindala muutuse suunad võrreldes 2011. aastaga

Muutused 2011–2015: 2013. aastal lisandus 7 looduskaitseala, neist 4 on täiesti uued alad (Riidaja, Keisripalu, Koimla, Hüti) ja 3 (Sopimetsa, Kirikuraba, Kivimurru) on moodustatud mõne varasema kaitstava objekti baasil. Kahe looduskaitseala – Luusika ja Pähni – kaitse-eeskirju uuendati. 2014. aastal lisandus 11 ja kehtetuks tunnistati üks looduskaitseala (looduskaitsealade arv kasvas 138-lt 148-le), neist kaks on täiesti uued alad (Kalana, Suure-Aru) ja 9 (Haavassoo, Peipsiveere, Maalasti, Sorgu, Kihnu laidude, Lauaru, Audru poldri, Ropka-lhaste, Nabala-Tuhala) on moodustatud mõne varasema kaitstava objekti baasil. Kahe looduskaitseala – Ohepalu ja Sirtsu – kaitse-eeskirju uuendati. Seoses Nabala-Tuhala looduskaitseala moodustamisega liideti sellega ka Tammiku looduskaitseala. 2015. aastal lisandus 4 looduskaitseala, neist 2 on täiesti uued alad (Selisoo, Raadi) ja 2 (Altnurga ja Meenikunno) on moodustatud mõne varasema kaitstava objekti baasil.

Sisuliselt lisandus looduskaitsealade nimekirja 22 ala (tabel 11), kuid kuna üks ala hõlmati teise ala koosseisu, siis on summaarselt alade arv tõusnud 21 võrra.

Väikseim on Sopimetsa looduskaitseala Jõgevamaal (3,5 ha) ning suurim Tartumaale jääv Peipsiveere looduskaitseala (34 610 ha).

Tabel 11. Aastatel 2011–2015 kinnitatud looduskaitsealad

Objekt, mille alusel moodustati	Looduskaitseala	Aasta
Paeala; Luiga karstunud paeala	Sopimetsa looduskaitseala	2013
uus eeskiri	Luusika looduskaitseala	2013
uus ala	Riidaja looduskaitseala	2013
uus ala	Keisripalu looduskaitseala	2013
Kirikuraba metsise püsielupaik	Kirikuraba looduskaitseala	2013
uus ala	Hüti looduskaitseala	2013
uus eeskiri	Pähni looduskaitseala	2013
uus ala	Koimla looduskaitseala	2013
Kivimurru männik	Kivimurru looduskaitseala	2013
uus ala	Kalana looduskaitseala	2013*
Haavassoo hoiuala	Haavassoo looduskaitseala	2013*
Maalasti suur-konnakotka püsielupaik	Maalasti looduskaitseala	2013*
Piirissaare, Emajõe-Suursoo sookaitseala, Emajõe suudmeala hoiuala	Peipsiveere looduskaitseala	2013*
Sorgu saar	Sorgu looduskaitseala	2014
Sangelaiud	Kihnu laidude looduskaitseala	2014
uus eeskiri	Ohepalu looduskaitseala	2014
Koonga tammik	Lauaru looduskaitseala	2014
uus eeskiri	Sirtsu looduskaitseala	2014
Audru roostik, Audru poldri hoiuala	Audru poldri looduskaitseala	2014
Aardla järve botaanilis-ornitoloogiline kaitseala	Ropka-lhaste looduskaitseala	2014
Rahaaugu hoiuala, Tammiku looduskaitseala, Tuhala maastikukaitseala	Nabala-Tuhala looduskaitseala	2014
uus ala	Suure-Aru looduskaitseala	2014
uus ala	Selisoo looduskaitseala	2015
uus ala	Raadi looduskaitseala	2015
Altnurga must-toonekure püsielupaik	Altnurga looduskaitseala	2015
Meenikunno maastikukaitseala	Meenikunno looduskaitseala	2015

* kaitse-eeskiri kinnitati 2013. aastal, jõustus 2014. aasta algul

Maastikukaitsealad

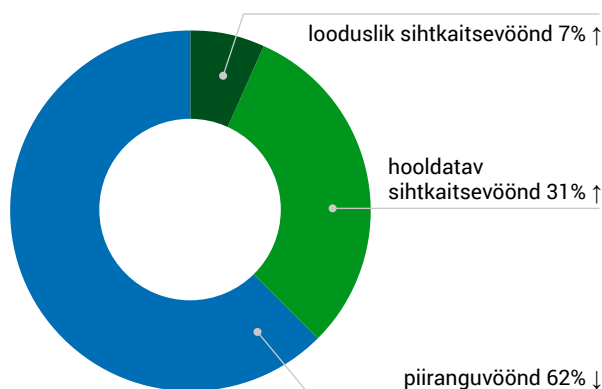
Maastikukaitseala (looduspark) on kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks (looduskaitseadus, § 28). Maastikukaitseala eritüüpide parkide, arboreetumite ja puistute kaitseks on Vabariigi Valitsus kehtestanud spetsiaalse kaitse-eeskirja.

Maastikukaitsealade statistika*	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
Maastikukaitseala ja looduspark	153/3 ↑	182 457/2633 ↓	11 537/832 ↑	193 994/1801 ↓
Park	445/6 ↓	4026/235 ↓	0/↔	4026/235 ↓
Puistu	87/1 ↓	655/1 ↓	0/↔	655/1 ↓
Kokku**		186 913	11537	186 913

* Murrujoone ees on andmed seisuga 31.12.2015, murrujoone taga muutus võrreldes 01.07.2011 ja noolega toodud muutuse suund.

** Maastikukaitsealade ja maastikukaitseala eritüüpide summaarne pindala ilma kattuvusteta.

Maastikukaitsealade kaitsevööndite osakaalud on esitatud joonisel 17.

Joonis 17. Maastikukaitsealade jaotus kaitsevöönditeks ja vöönditüüpide pindala muutuse suunad võrreldes 2011. aastaga

Muutused 2011–2015: 2013. aastal muudeti Rannamõisa ja Türisalu maastikukaitseala kaitse-eeskirja ja piire ning kinnitati Uhaku maastikukaitseala kaitse-eeskirja (uuendamata kaitsekorraga ala põhjal). 2014. aastal kinnitati Tilleoru (uuendamata kaitsekorraga ala põhjal) ja Siimusti-Kurista (kaitsealuse pargi ja uuendamata kaitsekorraga ala põhjal) maastikukaitseala eeskirjad ja uuendati Muti, Ahja jõe ürgoru ja Viitna maastikukaitsealade eeskirju. Tuhala maastikukaitseala hõlmati 2014. aastal Nabala-Tuhala looduskaitseala koosseisu. 2015. aastal kinnitati Kanahaua (uuendamata kaitsekorraga ala põhjal) ja Erumäe maastikukaitsealad (püsielupaikade ja uuendamata kaitsekorraga ala põhjal) ning uuendati Haanja looduspargi, Verijärve maastikukaitseala, Karula Pikkjärve maastikukaitseala, Hiiumaa laidude maastikukaitseala, Sarve maastikukaitseala ja Kolga lahe maastikukaitseala kaitse-eeskirja. Aastatel 2011–2015 kinnitatud maastikukaitsealade nimekiri on toodud tabelis 12. Sisuliselt lisandus viis maastikukaitseala, kuid kuna Meenikunno maastikukaitseala muudeti looduskaitsealaks ja Tuhala maastikukaitseala läks Nabala-Tuhala looduskaitseala koosseisu, siis on summaarne muutus 3 (↑). 2011. aastal kinnitati uued piirid Lääne-Viru maakonna parkidele ja puistutele – lisandus üks uus park: Mädapea mõisa park ja kaks võeti kaitse alt maha (Jõepere park, Rahkla park). 2015. aastal kinnitati uued piirid Tartu maakonna parkidele ja puistutele.

Väikseim on Papioru maastikukaitseala (4 ha) Viljandimaal ja suurim Valgamaal asuv Otepää looduspark (22 430 ha). Kaitsealustest parkidest ja puistutest on väikseim Tallinnas asuv Roheline turg (0,05 ha) ja suurim Lahemaa rahvusparki jääv Palmse park koos parkmetsaga (278 ha).

Kaitsealuste puistute nimekirjas on 87 puistut. Võrreldes 2011. aastaga on üks objekt vähem – Kahala hiiemets, mis asub Lahemaa rahvusparki territooriumil, tunnistati Lahemaa rahvusparki uue kaitse-eeskirjaga kehtetuks.

Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirjaga tunnustati kehtetuks ka Kolga mõisa park, Palmse park ja park-mets, Sagadi park ja Vihula park parkmetsaga. Siimusti lauluväljak ja Siimusti mets lauluväljaku ümber tunnustati kehtetuks Siimusti-Kurista maastikukaitseala kaitse-eeskirjaga. Rõngu Hiigemäe metsapark (Hiigemäe metsapark) nimetati ümber Rõngu mõisa pargiks.

Autor: Margus Muts

Foto 10. Vaade Vaskna järvele ja Suurele Munamäele Haanja looduspargis, mille kaitse-eeskiri kinnitati 2015. aastal

Tabel 12. Aastatel 2011–2015 kinnitatud maastikukaitsealad

Objekt, mille alusel moodustati	Looduskaitseala	Aasta
Uhaku karstiaala	Uhaku maastikukaitseala	2013
uus eeskiri	Türisalu maastikukaitseala	2013
uus eeskiri	Rannamõisa maastikukaitseala	2013
uus eeskiri	Muti maastikukaitseala	2014
Tilleorg	Tilleoru maastikukaitseala	2014
Kurista linnamägi, Siimusti lauluväljak ja Siimusti mets lauluväljaku ümber	Siimusti-Kurista maastikukaitseala	2014
uus eeskiri	Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala	2014
uus eeskiri	Viitna maastikukaitseala	2014
Kanahaua sulglohk	Kanahaua maastikukaitseala	2015
uus eeskiri	Haanja looduspark	2015
uus eeskiri	Verijärve maastikukaitseala	2015
uus eeskiri	Karula Pikkjärve maastikukaitseala	2015
Maiorg, kolm väike-konnakotka püsielupaika	Erumäe maastikukaitseala	2015
uus eeskiri	Hiiumaa laidude maastikukaitseala	2015
uus eeskiri	Sarve maastikukaitseala	2015
uus eeskiri	Kolga lahe maastikukaitseala	2015

Uuendamata kaitsekorruga kaitstavad alad

Uuendamata ehk vana kaitsekorruga kaitstavad alad on alad, mis on võetud kaitse alla aastatel 1957–1994, kuid millele ei ole uut (kaitstavate loodusobjektide seaduse või looduskaitseaduse järgset) kaitse-eeskirja kinnitatud. Kaitse alla võtja on olnud rajooni täitevkomitee või hiljem maakonnavalitsus. Enne looduskaitseaduse jõustumist moodustatud kaitstaval alal on piiranguvööndis (looduskaitseaduse § 31 lõikes 2) sätestatud tegevus lubatud valitseja nõusolekul, kui kaitsekord ei sätesta teisiti. Nende alade kaitsekord ja piirid on uuendamisel. Kui 2007. aastal oli looduskaitseaduses punkt, mis sätestas, et uued kaitse-eeskirjad peaksid olema kinnitatud 2016. aasta 1. maiks, siis praeguseks on tähtaega pikendatud 2023. aasta 1. maini.

Uuendamata kaitsekorruga kaitstavate alade statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	84*	8368	160	8528
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	23 ↓	19 562 ↓	208 ↓	19 770 ↓

* Siin ei ole arvesse võetud ebaselge staatusega (kattub olemasoleva kaitsealaga või registris puudub asukoht ja ruumikuju) viit objekti: Kabelimägi ehk Kalevipoja iste Tartu maakonnas, Uueveski maastikukaitseala, Kiisa mikrokaitseala, Näraska botaaniline mikrokaitseala Viljandi maakonnas ning Aruküla kiviülv Lääne maakonnas.

Muutused 2011–2015: objektide arv on vähenenud 23 võrra, kuna vahepeal on osa objekte (Anumägi, Maiorg, Niklusemägi, Pahnimägi, Prigentimägi, Rakvere Vallimägi) kaitse alt maha arvatud, osa on saanud endale uue kaitse-eeskirja (tabel 13) ja mõnede puhul on kaitsealuse objekti tüüp ümber defineeritud üksikobjektiks (Aula karstiala, Kürema kiviülv, Lepakõrve ja Küdema kurisud, Tuiu-Paka kurisud).

Kõige väiksema pindalaga objekt on Tartumaal Sookalduse külas asuv looduslik kollase nartsissi kasvu-koht (0,3 ha) ning kõige suurema pindalaga Kesu raba; Kesu sookaitseala (8527 ha).

Tabel 13. Aastatel 2011–2015 vana kaitsekorruga alade põhjal moodustatud uuendatud kaitse-eeskirjaga kaitsealad

Vana kaitsekorruga kaitstav ala	Uuendatud kaitse-eeskirjaga kaitseala
Aardla järve botaanilis-ornitoloogiline kaitseala	Ropka-lhaste looduskaitseala
Audru roostik	Audru poldri looduskaitseala
Emajõe-Suursoo sookaitseala/maastikukaitseala	Peipsiveere looduskaitseala
Kanahaua sulglohk	Kanahaua maastikukaitseala
Kivimurru männik	Kivimurru looduskaitseala
Koonga tammik	Lauaru looduskaitseala
Kurista linnamägi	Siimusti-Kurista maastikukaitseala
Paeala; Luiga karstunud paeala	Sopimetsa looduskaitseala
Piirissaare	Peipsiveere looduskaitseala
Sangelaiud	Kihnu laidude looduskaitseala
Sorgu saar	Sorgu looduskaitseala
Tilleorg	Tilleoru maastikukaitseala
Uhaku karstiala	Uhaku maastikukaitseala
Maiorg	Erumäe maastikukaitseala

2.2.1.3 Hoiualad

Hoiuala on elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, mille säilimise tagamiseks hinnatakse kavandatavate tegevuste mõju ja keelatakse ala soodsat seisundit kahjustavad tegevused. Hoiuala moodustatakse loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku soodsa seisundi tagamiseks, kui see ei ole tagatud muul viisil. Hoiualal on keelatud nende elupaikade ja kasvukohtade hävitamine ning kahjustamine, mille kaitseks hoiuala moodustati ning kaitstavate liikide oluline häirimine, samuti tegevus, mis seab ohtu elupaikade, kasvukohtade ja kaitstavate liikide soodsa seisundi (looduskaitseadus, § 4 lõige 3 ja § 32). Hoiualad võetakse kaitse alla Vabariigi Valitsuse määrusega, eraldi kaitse-eeskirja neile ei kinnitata ja vööndeid ei moodustata. Piirangud ja lubatud tegevused hoiualal tulenevad otse seadusest (looduskaitseaduse 5. peatükk), kaitsekorralduslikud tegevused täpsustatakse kaitsekorralduskavaga.

Hoiualade statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	343	113 325	638 228	751 553
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	1 ↓	868 ↓	13 711 ↓	14 579 ↓

Muutused 2011–2015: summaarselt on hoiualade arv vähenenud ühe võrra, kuid sisuliselt on muutus olnud suurem. Neli hoiuala (Emajõe suudmeala hoiuala, Rahaaugu hoiuala, Audru poldri hoiuala, Haavassoo hoiuala) on hõlmatud kaitsealade koosseisu ning kolm hoiuala on lisandunud (Noonu, Väana jõe ja Kuivajõe hoiuala).

Kõige väiksem on Vanajõe hoiuala Hiiumaal (0,2 ha) ja kõige suurem peamiselt merealale jääv Kura kurgu hoiuala (189 792 ha). Hoiuala keskmine pindala on 2191 ha.

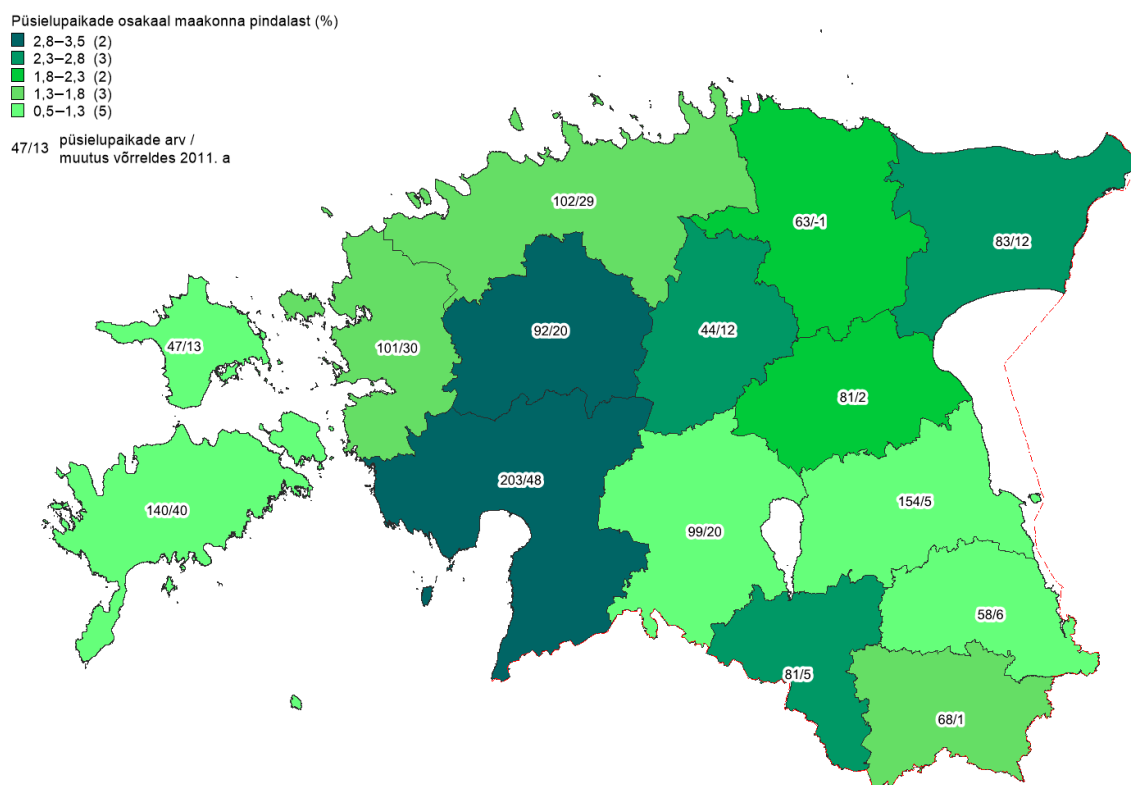
2.2.1.4 Püsielupaigad

Püsielupaik on väljaspool kaitseala või selle piiranguvööndis asuv piiritletud ja erinõuete kohaselt kasutatav kaitstava liigi püsivalt või perioodiliselt asustatud elupaik (looduskaitseadus, § 4 lõige 5). Püsielupaikade eesmärk on tagada liikide kaitse nende elupaikade säilitamise kaudu. Kuni püsielupaik pole keskkonnaministri määrusega kinnitatud looduskaitseaduse § 10 lõike 2 alusel, kehtib kotkaste, must-toonekure ja lendorava pesapuu ümber ringikujuline püsielupaik (looduskaitseadus, § 50 lõige 2).

Püsielupaikade statistika*	Püsielupaikade arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	1386	80 850	10 215	91 065
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	228 ↑	143 ↑	2637 ↓	2494 ↓

*Pindalad on arvatud püsielupaikade omavahelisi kattuvusi välistades.

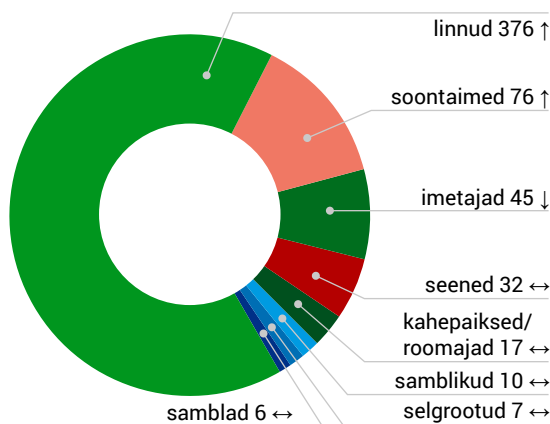
Alates 2011. aasta keskepaigast on lisandunud 362 ning kaitse alt maha arvatud 134 püsielupaika. Kaitsekorra järgi jääb püsielupaikadest (siinkohal ei ole maha arvestatud püsielupaikade omavahelisi kattuvusi) piiranguvööndisse 51 810 ha (sellest 7361 ha hõlmab veealasi ja 44 449 ha paikneb maismaal) ja sihtkaitsevööndisse 39 462 ha (sellest 2861 ha on veeosa ja 36 601 ha paikneb maismaal). Veeosa pindala vähenemine on toimunud peamiselt seetõttu, et Sangelaiu hüljeste püsielupaik haarati Kihnu laidude looduskaitseala koosseisu.

Joonis 18. Püsielupaikade osakaal (%) maakonna pindalast (arvestatud on maismaaosa ilma Võrtsjärve ja Peipsi järveta). Maakonna juures olev number näitab püsielupaikade arvu maakonnas ja murrujoone taga muutust võrreldes 2011. aastaga

Maakonna lõikes on arvuliselt püsielupaiku kõige rohkem Pärnumaal (203) ja Tartumaal (154). Suurim püsielupaikade pindala on jätkuvalt Pärnumaal – 16 602 ha. Protsentuaalselt on maakonna maismaaosast püsielupaikadega enim kaetud Pärnumaa ja Raplamaa (joonis 18). Kõige rohkem püsielupaiku kuulub väike-konnakotkale – 540. Pindalaliselt on kõige rohkem püsielupaiku metsisel – 62 209 ha. Võrreldes 2011. aastaga on see pindala vähenenud seetõttu, et mitmed metsise püsielupaigad on nüüdseks kaitsealade (peamiselt Sirtsu looduskaitseala) koosseisus.

2015. aasta lõpus oli keskkonnaministri määrusega kinnitatud 569 püsielupaika, ülejäänud on vastavalt looduskaitseseadusele kotkaste ja must-toonekure pesapaikade ümber moodustatud ringikujulised püsielupaigad. Pärast 2011. aastat on ministri määrusega püsielupaigad kinnitatud muuhulgas kivi-kurerehale, merikotkale, väike-konnakotkale ning kanakullile. Määrusega kinnitatud püsielupaikadest pea kaks kolmandikku (376) on loodud lindude kaitseks, neile järgnevad soontaimed (76) ning imetajad (45) (joonis 19).

Joonis 19. Keskkonnaministri määrusega kinnitatud püsielupaikade arv ja muutuse suunad võrreldes 2011. aastaga liigirühmade kaupa

Autor: Arne Tuule

Foto 11. Kanakullipesa Tallinna linnas oleva maastikukaitsealal. Pesa leiti 1970. aastatel ja on olnud sellest saati asustatud. 2015. aastal võeti kaitse alla 13 uut kanakulli püsielupaika

2.2.15 Kaitstavad looduse üksikobjektid

Kaitstav looduse üksikobjekt on teadusliku, esteetilise või ajaloolis-kultuurilise väärtusega elus või eluta loodusobjekt, nagu puu, allikas, rändrahn, juga, karestik, pank, astang, paljand, koobas, karst või nende rühm, mida kaitstakse looduskaitseaduse alusel (§ 4 lõige 6). Kaitstava looduse üksikobjekti ümber on 50 meetri raadiuses piiranguvöönd, kui objekti kaitse alla võtmise otsusega ei ole kehtestatud selle väiksemat ulatust. Kui kaitstava looduse üksikobjekti moodustab objektide rühm (näiteks kiviülevõlv, puuderühm), siis rühma ümbritseva piiranguvööndi ulatuse arvestamise piiriks loetakse objektide välispunkte ümbritsevat mõttelist joont. Objektide rühma alune maa kuulub seejuures samuti piiranguvööndisse. Looduskaitseadus keelab kaitstava looduse üksikobjekti seisundit või ilmet kahjustada võiva tegevuse, täpsemad reeglid on keskkonnaminister kehtestanud kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirjaga.

Kaitstavate looduse üksikobjektide statistika	Arv	Pindala koos ümbritseva piiranguvööndiga (ha)
31.12.2015	1214 (neist puid ja puuderühmi 723, kive ja kiviülevõlvi 373, teisi objekte 118)	1209
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	17 ↑ (puud: 7 ↑; rändrahnud: 6 ↑; teised objektid: 4 ↑)	37 ↑

* Noolega on toodud muutuse suund võrreldes 2011. aastaga.

Muutused 2011–2015: kaitse alt on välja arvatud 11 Valgamaa, 1 Tartumaa ja 7 Ida-Virumaa üksikobjekti, mis olid oma looduskaitse väärtuse minetanud. Väärtuse minetanud ja hävinud objektide maha kandmiseks on tehtud eeltöid ka teistes maakondades ja sellekohaste määruste eelnõud on Keskkonnaministeeriumi haldusalas menetluses. Seega on üksikobjektide arvu muutused ajavahemikus 2011–2015 olnud pigem tingitud keskkonnaregistri andmestiku pidevast korrastamisest (näiteks on avastatud, et keskkonnaregistrist on puudu objekt, mis on aastakümnete eest kaitse alla võetud, kuid hiljem unustusehõlma vajanud), mitte hävinud ja looduskaitse väärtuse kaotanud objektide kaitse alt välja arvamisest.

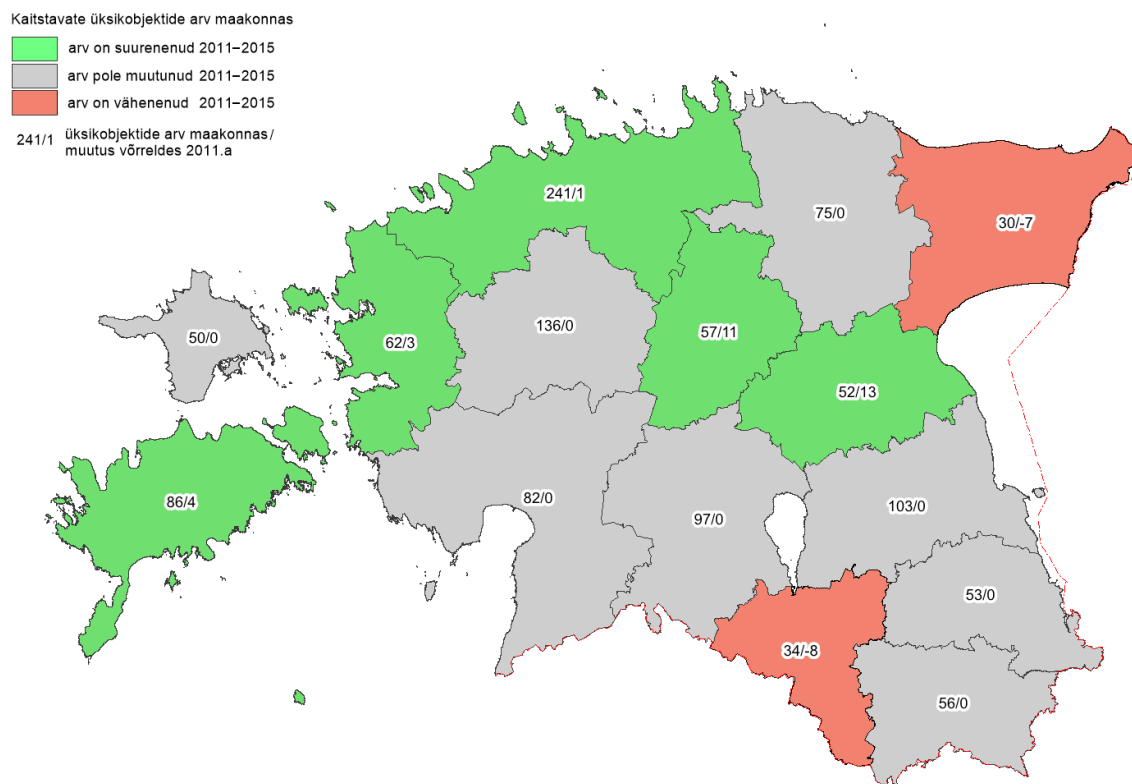

Autor: Reigo Roasto

Foto 12. Kaitstav looduse üksikobjekt Turje kelder Lahemaa rahvusparkis Uuri külas. Muistendi järgi olnud siin Vanapagana kõrts, kus voolanud viinaallikas

Maakondadest on kõige rohkem kaitstavaid üksikobjekte Harjumaal (241), kuhu kuulub ka kohalikest omavalitsustest enim kaitstavaid looduse üksikobjekte hõlmav Tallinna linn. Kaitstavaid looduse üksikobjekte on Tallinnas 118. Maakondadest kõige vähem on kaitstavaid üksikobjekte Ida-Virumaal (30) (joonis 20).

Kaitstavatest üksikobjektidest moodustavad suurima osa kaitsealused puud (60%). Puuliikidest on kaitse all kõige arvukamalt tammesid. Järgnevad männid ja pärnad.

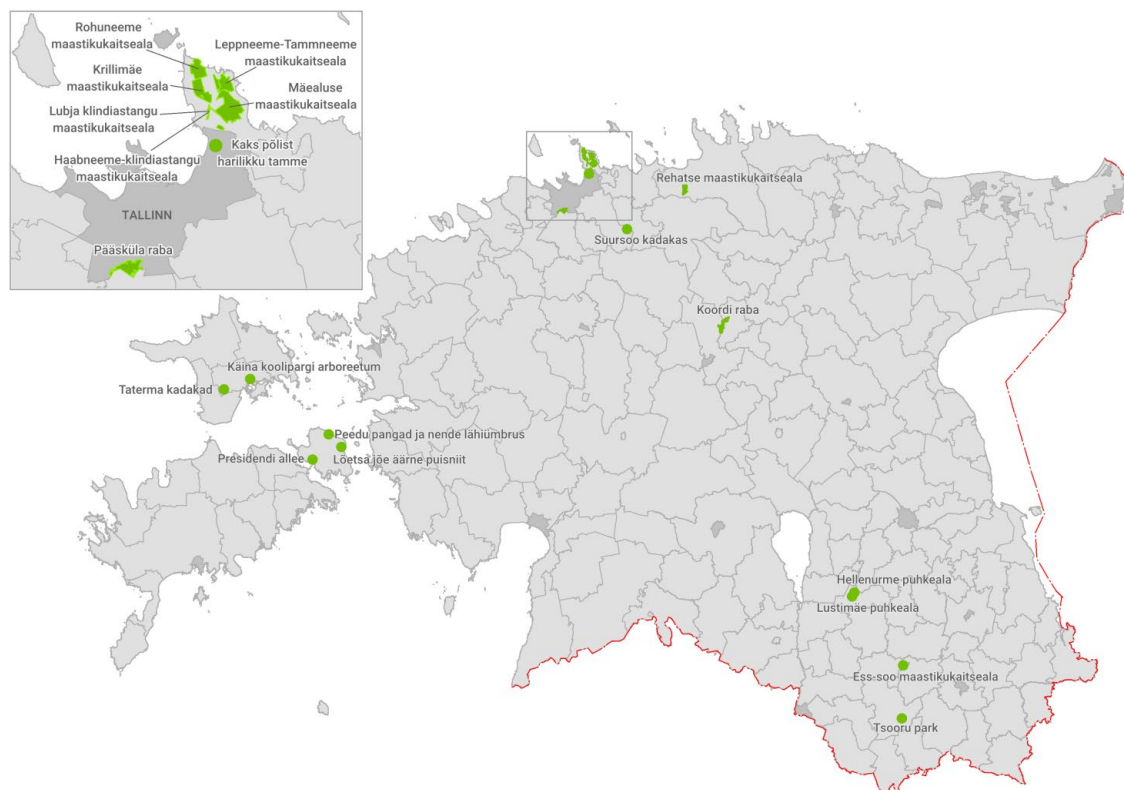
Joonis 20. Kaitstavate üksikobjektide arv maakonniti. Objektide arvu ja muutuse hulka on seekord arvatud ka üksikobjektid, mis on hävinud või mille asukoht on teadmata, kuid mida ei ole juriidiliselt veel kaitse alt välja arvatud

2.2.1.6 Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid

Kohaliku omavalitsuse tasandil võib kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskoosus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal (looduskaitsealal, § 4 lõige 7). Looduskaitse eesmärk kohaliku omavalitsuse tasandil on piirkonna looduse eripära, kultuuri, asustust ja maakasutust esindavate väärtuslike maastike või nende üksikelementide kaitse ja kasutamise tingimuste määramine kohaliku omavalitsuse poolt (looduskaitsealal, § 43). Kohalikul tasandil on loodusobjekte võimalik kaitse alla võtta valla- või linnavolikogu määruse ja planeeringutega.

Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavate loodusobjektide statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veepindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	20	3139	0	3139
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	1 ↑	408 ↓	0	408 ↓

Muutused 2011–2015: 2011. aasta lõpus kanti registrisse kohaliku objektina kaitse alla võetud Taterma kadakad Hiiu maakonnas Käina vallas. 2013. aastal võttis Tallinna linnavolikogu kohaliku kaitse alla 274 ha suuruse Pääsküla raba Tallinna linnas. 2014. aastal kanti registrist kohtuotsuse alusel maha 682 ha suurune Pahkla maastikukaitseala. Seetõttu on objektide pindala vähenenud kokku 408 ha võrra. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad objektid on toodud joonisel 21.

Joonis 21. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad objektid. Omavalitsusüksuste piirid on näidatud 2015. aasta seisuga. Võrreldes 2011. aastaga toimunud muutused haldusjaotuses on toodud sissejuhatuses

2.2.2 Vääriselupaigad

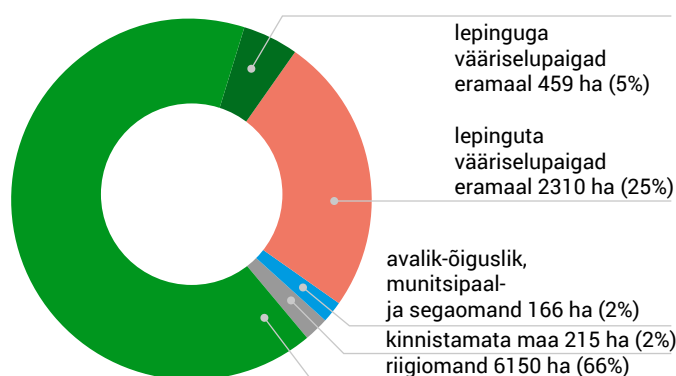
Vääriselupaik (VEP) on kuni seitsme hektari suuruse pindalaga kaitset vajav ala väljaspool kaitstavat loodusobjekti, kus kitsalt kohastunud, ohustatud, ohualdiste või haruldaste liikide esinemise tõenäosus on suur (metsaseadus, § 23). Vääriselupaikade kaitset riigimetsas korraldab Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) keskkonnaministri vastava käskkirja kohaselt. Erametsas olevate vääriselupaikade kaitseks saab metsaomanik sõlmida sihtasutusega Erametsakeskus lepingu, millega omanik kohustub mitte teostama tegevusi, mis võiksid viia vääriselupaiga kahjustumise või hävimiseni. Vastutasuks kompenseerib riik omanikule saamata jäänud materiaalse tulu.

Alljärgnev statistika ja võrdlus kajastavad ainult metsaseaduse kohaste vääriselupaikade andmeid.

Vääriselupaikade statistika	Arv	Pindala (ha)	Keskmine suurus (ha)
31.12.2015	4830	9300	1,9
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	142 ↓	1028 ↑	0,2 ↑

Metsaseadusele vastas seisuga 31.12.2015
4830 vääriselupaika kogupindalaga 9300 ha.

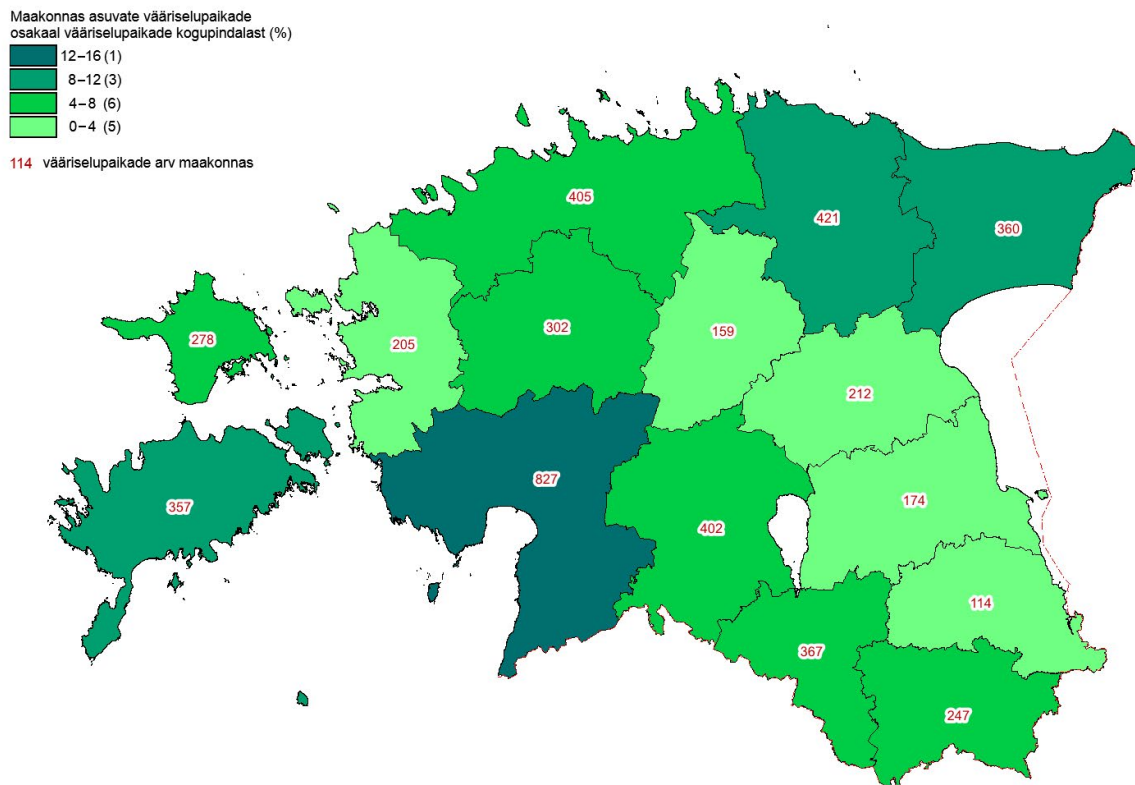
Muutused 2011–2015: võrreldes 01.07.2011 seisuga on vääriselupaikade arv vähenenud, kuid kogupindala suurenenud. Eramaal paikneb 31.12.2015 seisuga 30%, riigimaal 66%, kinnistamata maal 2% ning munitsipaal-, sega- ja avalik-õiguslikus omandis oleval maal kokku 2% vääriselupaikade pindalast (joonis 22).

Joonis 22. Vääriselupaikade pindalaline jagunemine kaitsestaatus ja omandivormi alusel

Võrreldes 2011. aastaga ei ole suurima ja väikseima vääriselupaikade kogupindalaga maakonnad muutunud – suurima vääriselupaikade pindalaga on Pärnu (1434 ha; 15,4% kogupindalast) ning väikseimaga Põlva maakond (224 ha; 2,4% kogupindalast) (joonis 23).

Lepinguga kaitstavaid vääriselupaiku on sarnaselt 2011. aastaga kõige rohkem Pärnumaal (89 vääriselupaika) ning kõige vähem Järvemaal (kaks vääriselupaika). Pärnumaal on lepingute arv võrreldes 2011. aastaga kasvanud 19 võrra, Järvemaal vähenenud ühe võrra.

Joonis 23. Vääriselupaikade arv ja pindalaline jagunemine maakonniti

3. Kaitse korraldamine

Käesolev peatükk annab ülevaate loodusobjektide kaitse korraldamisega seotud aspektidest, alustades nende kaitse alla võtmise protseduuri kirjeldusest ning käsitletaval ajavahemikul kavandatud kaitstavate objektide hulgast ja ulatusest (ptk 3.1). Peatükkides 3.2 ja 3.3 on esitatud pindalaliste kaitstavate loodusobjektide jaotus kaitsevöönditesse ja omandivormi järgi. Räägitakse ka poollooduslike koosluste hooldamiseks ja taastamiseks ning looduskaitsepiirangute kompenseerimiseks nii põllumajanduskui metsamaal ette nähtud toetustest (ptk 3.4), samuti looduskaitsepiirangute tekitatud kahjude hüvitamisest (ptk 3.5). Kaitse korraldamiseks koostatud tegevuskavadest ja nende rakendamise kohta saab ülevaate peatükist 3.6 ja keskkonnavaldkonnas vaadeldaval perioodil toime pandud rikkumistest peatükist 3.7. Ökosüsteemiteenuste ja sellega seotud rohevõrgustiku kontseptsioonist saab lugeda peatükist 3.8. Prioriteetne keskkonnateadlikkuse edendamise valdkond on kajastamist leidnud peatükis 3.9.

3.1 Planeeritavad kaitstavad objektid ja kaitse alla võtmise protseduur¹

Kaitse alla võtmise ettepanek

Loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepaneku võib teha iga inimene. Riikliku kaitse alla võtmise ettepanek tuleb esitada Keskkonnaministeeriumile. Kohaliku kaitse alla võtmise ettepanek tuleb esitada objekti asukoha kohalikule omavalitsusele. Loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepanekus tuleb põhjendada objekti kaitse alla võtmise vajadust ja kirjeldada kaitse alla võtmise eesmärki. Juurde tuleb lisada loodusobjekti asukohta, piire ja kaitset vajavaid loodusväärtusi kajastav kaart, viimaste kaitseks kavandatavate piirangute selgitus ning kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang.

Edasi korraldab Keskkonnaministeerium (kohaliku kaitse alla võtmise ettepaneku puhul kohalik omavalitsus) ekspertiisi ettepanekus nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja välja pakutud piirangute otstarbekuse kohta, kaasates selleks vajalike eriteadmistega isikuid ehk eksperte. Ekspertiisi käigus hinnatakse, kas loodusobjektil on looduskaitse seaduses sätestatud kaitse alla võtmise eeldused ja kas kaitse alla võtmine on otstarbekas. Loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldused on objekti ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajalooline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

Kaitse alla võtmise menetlus

Kui ekspertiisi tulemusel selgub, et loodusobjektil puuduvad looduskaitse seaduses sätestatud kaitse alla võtmise eeldused või ei ole objekti kaitse alla võtmine otstarbekas, võib Keskkonnaministeerium / kohalik omavalitsus keelduda loodusobjekti kaitse alla võtmise menetluse algatamisest. Keeldumisest teavitatakse objekti kaitse alla võtmise ettepaneku tegijat. Kui aga kaitse alla võtmise eeldused ja otstarbekus on ekspertiisi kohaselt olemas, algatatakse loodusobjekti kaitse alla võtmise menetlus. Objekti riikliku kaitse alla võtmise menetluse algatab Keskkonnaministeerium. Objekti kohaliku kaitse alla võtmise menetluse algatab kohalik omavalitsus.

¹ Alates 2016. aasta lõpust on senine ja siin kirjeldatud kaitse alla võtmise protseduur uuendamisel.

Kaitse alla võtmise menetluse läbiviija, kelleks on riigi tasandil Keskkonnaamet, avaldab loodusobjekti (v.a liikide, püsielupaikade ja kivististe puhul) kaitse alla võtmise menetluse algatamise kohta teate Ametlikes Teadaannetes ning vähemalt ühes üleriigilise levikuga ajalehes ja kohalikus ajalehes. Loodusobjekti kohalikul tasandil kaitse alla võtmise puhul (v.a planeeringuga kaitse alla võtmine) avaldatakse teade menetluse algatamise kohta kohalikus ajalehes. Teates informeeritakse loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepanekuga ja otsuse eelnõuga tutvumise võimalustest, avaliku arutelu toimumise kohast ja ajast, vastuväidete ja ettepanekute esitamise tähtajast ning menetluse edasise käigu ja tõenäolise lõppemise ajast. Lisaks saadab menetluse läbiviija samasisulise teate loodusobjekti asukohajärgsele kohalikule omavalitsusele ja tähtkirjaga või elektrooniliselt ka maaomanikele ning paneb kaitse alla võtmise otsuse eelnõu koos menetluse senises käigus koostatud dokumentidega tutvumiseks välja loodusobjekti asukohajärgses Keskkonnaameti kontoris ja valla- või linnavalitsuses. Dokumentide avalik väljapanek kestab vähemalt kaks nädalat.

Autor: Toomas Hirse

Foto 13. II kaitsekategooria liik tõmmu käpp kuulub Eesti punases nimestikus ohustatud liikide hulka. Eesti Orhideekaitse Klubi valis selle liigi aastal 2011 aasta orhideeks

Igäüks võib esitada dokumentide avaliku väljapaneku jooksul ja etteantud tähtajaks loodusobjekti kaitse alla võtmise kohta põhjendatud ettepanekuid ja vastuväiteid. Menetluse läbiviija vastab kõigile laekunud ettepanekutele ja vastuväidetele 30 päeva jooksul pärast avaliku väljapaneku lõppemist. Pärast laekunud ettepanekute ja vastuväidete menetlemist toimub loodusobjekti kaitse alla võtmise avalik arutelu, välja arvatud juhul, kui ettepanekuid ega vastuväiteid ei esitatud ja kaitse alla võtmise menetluse algatamise teates sisaldus ettepanek arutada asja ilma avaliku aruteluta. Kui avaliku väljapaneku või avaliku arutelu tulemusena loodusobjekti kaitse alla võtmise otsuse põhiseisukohad ei muutu, minnakse menetlusega edasi. Kui aga põhiseisukohad muutuvad, avaldab menetluse läbiviija uue teate ja korraldab uue avaliku väljapaneku ja arutelu.

Menetlus lõpeb loodusobjekti kaitse alla võtmisega Vabariigi Valitsuse või keskkonnaministri poolt. Vabariigi Valitsus võtab kaitse alla kaitsealad ja hoiualad ning kehtestab I ja II kaitsekategooria liikide nimekirja. Keskkonnaminister võtab kaitse alla püsielupaigad ja kaitstavad looduse üksikobjektid ning kehtestab III kaitsekategooria liikide nimekirja. Kohaliku omavalitsuse tasandil võtab loodusobjekti kaitse alla kohalik volikogu.

Juhul kui menetluse kestel siiski selgub, et loodusobjekti, mille kaitse alla võtmine algatati, ei ole otsustavalt kaitse alla võtta, vormistatakse kaitse alla võtmisest keeldumise otsus. Riikliku kaitse alla võtmisest keeldumise otsuse langetab keskkonnaminister. Kohaliku kaitse alla võtmisest keeldumise otsuse langetab kohalik omavalitsus.

Haldusakti peatamise õigus

Alates loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepaneku tegemisest on haldusorganil (näiteks Keskkonnametil või kohalikul omavalitsusel) õigus peatada muu haldusakti (näiteks metsateatise või ehitusloa) andmise menetlus, kui akti väljaandmine võib mõjutada loodusobjekti seisundit. Haldusakti andmise menetlus peatatakse kuni loodusobjekti kaitse alla võtmiseni või kaitse alla võtmisest keeldumiseni, kuid mitte kauemaks kui 28 kuuks. Vastav looduskaitseaduse säte (§ 8 lõige 6) jõustus 1. mail 2013. aastal.

Planeeritavate objektide arv ja pindala

Keskkonnaregistris oli 31.12.2015 seisuga 502 algatatud menetlusega planeeritavat kaitstavat loodusobjekti kogupindalaga 326 180 ha. Kaitse alla võtmise ettepanekuga oli 333 loodusobjekti kogupindalaga 428 543 ha. Jättes välja kavandatavad kaitstavad alad, mis kattusid olemasolevate kaitstavate loodusobjektidega (sh kaitsekorra uuendamisel olevad piirkonnad), oli uusi planeeritavaid kaitstavaid alasid 90 441 ha. Seda on natuke vähem kui Hiiumaa suurune ala. Maismaale jäi sellest 36 612 ha (40,5%) ning merele, Peipsi järvele ja Võrtsjärvele 53 829 ha (59,5%).

Planeeritavate objektide statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)*	Veeosa pindala (ha)*	Pindala kokku (ha)*
31.12.2015	835	36 612	53 829	90 441
01.07.2011	707	41 361	85 542	126 903

*Mitte planeeritavate alade kogupindala, vaid pindala, mis plaanitakse võtta looduskaitse alla lisaks sellele, mis on kehtivate kaitstavate loodusobjektide koosseisus.

3.2 Kaitsekord

Kaitse-eeskiri. Kaitseala, püsielupaiga ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsekord määratakse kaitse-eeskirjaga. Kaitse-eeskiri täpsustab looduskaitsealades toodud sätteid seadusega lubatud piirides. Igale kaitsealale kehtestab Vabariigi Valitsus eraldi kaitse-eeskirja. Parkidel ja üksikobjektidel on kaitse-eeskiri objektitüübi peale ühine (kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri, kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri). Püsielupaikadele kehtestab keskkonnaminister kaitsekorra kaitse-eeskirjaga tavaliselt liigile või liikide rühmale eraldi, arvestades liigi või liikide kaitsevajadust. Hoiualadele kaitse-eeskirja kui sellist ei tehta. Hoiualal lubatud tegevused ja piirangud tulenevad otse looduskaitsealadest ja kaitsekorralduslikud tegevused täpsustatakse kaitsekorralduskavaga.

Kaitse-eeskirjaga piiritletakse ühe või mitme erineva rangusastmega kaitsevööndi ulatus ning määratakse looduskaitsealadega sätestatud piirangute osaline või täielik, alaline või ajutine kehtivus vööndite kaupa (looduskaitsealadega, § 12). Erinevaid kaitstavaid pindalalisi loodusobjekte tsoneeritakse erinevateks vöönditeks (tabel 14).

Tabel 14. Kaitstavate loodusobjektide jaotus vöönditeks. Muu kaitsekorra all on mõeldud piiranguid, mis ei tulene loodusreservaadile, sihtkaitsevööndile ega piiranguvööndile sätestatust

Kaitstav objekt	Loodusreservaat	Sihtkaitsevöönd	Piiranguvöönd	Muu kaitsekord
Looduskaitseala	x	x	x	
Maastikukaitseala		x	x	
Rahvuspark	x	x	x	
Uuendamata kaitsekorraga kaitstav ala			x*	
Hoiuala				x
Püsielupaik		x	x	
Kaitstav looduse üksikobjekt			x	
Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt			x	
Vääriselupaik				x

* Uuendamata kaitsekorraga kaitstaval alal kehtib osaline piiranguvööndi kaitsekord, kui kaitstava ala kaitsekord ei sätesta teisiti (looduskaitsealadega, § 91 lõige 4).

Loodusreservaat on kaitseala otsesest inimtegevusest puutumata loodusega maa- või veeala, kus tagatakse looduslike koosluste säilimine ja kujunemine üksnes looduslike protsesside tulemusena. Loodusreservaadis on keelatud igasugune inimtegevus, sealhulgas inimeste viibimine, välja arvatud erandjuhtudel. Sellisteks erandjuhtudeks on järelevalve ja päästetööde teostamine, valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevused, kaitse korraldaja nõusolekul teadustegevus ning loodusobjekti seisundi jälgimine ja hindamine (looduskaitsealadega, § 29).

Loodusreservaatide statistika	Arv	Maismaa pindala (ha)	Veeosa pindala (ha)	Kogupindala (ha)
31.12.2015	29	7097	944	8041
Muutus võrreldes 2011. aasta seisuga	↔	36 ↑	5 ↑	42 ↑

Sihtkaitsevöönd on kaitstava ala maa- või veeala seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks (looduskaitseeadus, § 30). Sihtkaitsevööndis asuvaid loodusvarasid ei arvestata tarbimisvarudena. Sihtkaitsevööndis võib kehtestada ka ajalisi liikumispiiranguid (näiteks lindude pesitsusajaks). Vastavalt sellele, kas kaitse-eesmärk on hoida kooslusi looduslikena või poollooduslikena, eristatakse kaitsealade looduslike ja hooldatavaid sihtkaitsevööndeid.

Sihtkaitsevööndite statistika	Vööndite arv/ muutus*	Maismaa pindala (ha)/ muutus	Veeosa pindala (ha)/ muutus	Kogupindala (ha)/ muutus
Kaitseala hooldatav sihtkaitsevöönd	640/75 ↑	164 168/1868 ↓	13 741/72 ↓	177 909/1940 ↓
Kaitseala looduslik sihtkaitsevöönd	321/5 ↑	164 910/353 ↓	24 848/136 ↓	189 758/489 ↓
Püsielupaiga sihtkaitsevöönd	1343/230 ↑	36 601/1253 ↑	2861/666 ↓	39 462/587 ↑

* Murrujoone ees on andmed seisuga 31.12.2015, murrujoone taga muutus võrreldes 01.07.2011 ja noolega toodud muutuse suund.

Kaitseala looduslikes sihtkaitsevööndites kaitstakse looduslike protsesside loomulikku arengut (näiteks sood, looduse metsad). Kaitseala hooldatavates sihtkaitsevööndites on loodusväärtuste säilimiseks sageli vajalik inimese kaasabi (näiteks puisniitude hooldamine, niitmine, rannakarjamaade karjatamine, võsa lõikamine jne).

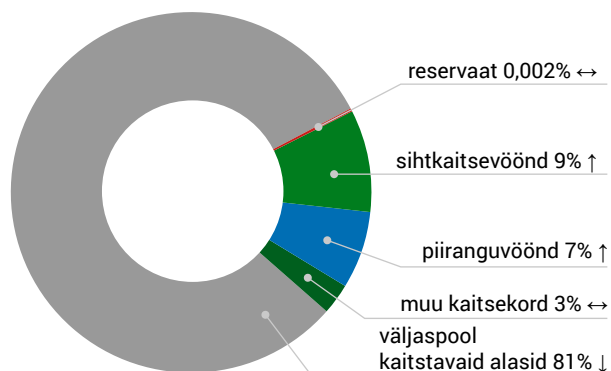
Piiranguvöönd on kaitstava ala maa- või veeala, kus majandustegevus on lubatud, arvestades looduskaitseeadusega sätestatud kitsendusi (looduskaitseeadus, § 31).

Piiranguvööndite statistika	Vööndite arv/ muutus*	Maismaa pindala (ha)/ muutus	Veeosa pindala (ha)/ muutus	Kogupindala (ha)/ muutus
Kaitseala piiranguvöönd	395/48 ↑	222 645/206 ↑	70 247/17 538 ↑	292 893/17 745 ↑
Uuendamata kaitsekorraga kaitstav ala	84/23 ↓	8368/19 562 ↓	160/208 ↓	8528/19 770 ↓
Kaitsealused pargid ja puistud	532/7 ↓	4681/236 ↓	0 ↔	4681/236 ↓
Püsielupaiga piiranguvöönd	289 ¹ /36 ↑	44 449/1047 ↓	7361/1972 ↓	51 810/3019 ↓
Kaitstava looduse üksikobjekti piiranguvöönd	1214/17 ↑	1209/37 ↑	0 ↔	1209/37 ↑
Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava objekti piiranguvöönd	22/1 ↑	3139/408 ↓	0 ↔	3139/408 ↓

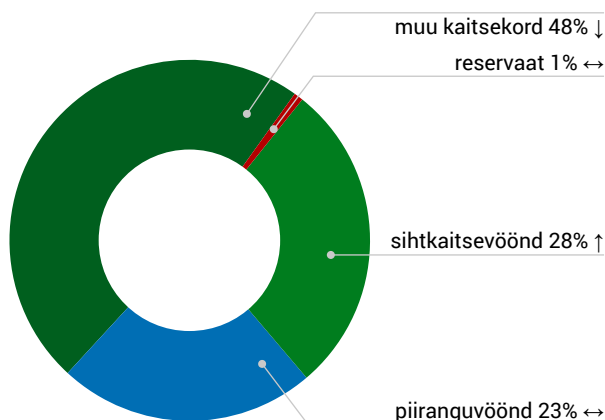
* Murrujoone ees on andmed seisuga 31.12.2015, murrujoone taga muutus võrreldes 01.07.2011 ja noolega toodud muutuse suund.

¹ Väljaandes „Eesti looduse kaitse aastal 2011“ oli viga – 1113 asemel pidi olema 253.

Kaitsevööndite summaarsed osakaalud.¹ Kõige rangema kaitsekorraga vööndeid ehk reservaatide on Eesti territooriumist endiselt (nagu ka 2011. aastal) 0,002% (↔). Kõige suurema kogupindalaga on sihtkaitsevööndid – kokku 9% (1%, ↑), järgnevad piiranguvööndid – 7% (1%, ↑) (joonis 24). Võrreldes 2011. aastaga on toimunud üheprotsendiline tõus nii sihtkaitsevööndite kui ka piiranguvööndite pindalas.

Joonis 24. Kaitsevööndite osakaal (%) Eesti maismaaterritooriumist

Joonis 25. Kaitstavate alade jagunemine kaitsevöönditesse (arvesse võetud koos merealaga)

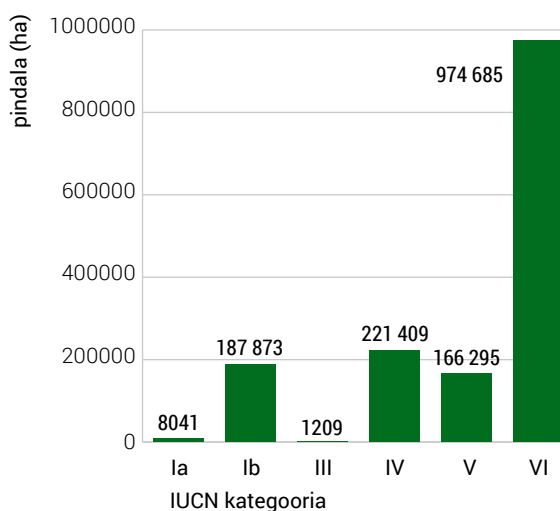
Vastavalt maamaksuseadusele on kaitsealade loodusreservaatide ja sihtkaitsevööndite ning püsielupaikade sihtkaitsevööndite maa maamaksust vabastatud. Kaitsealade, püsielupaikade ja üksikobjektide piiranguvööndite ning hoiualade maa on maamaksust vabastatud 50% ulatuses maamaksumäärast.

Seega peegeldavad muudatused kaitsevööndite ulatuses ka maamaksukohustuse muutusi.

¹ Kuna pindalised kaitstavad loodusobjektid võivad ruumiliselt kattuda, siis töödeldi digitaalseid ruumiandmeid selliselt, et kattuvused oleks välistatud.

Kaitstavatel aladel (joonis 25) on kõrgeim osakaal nn muul kaitsekorral ja seda põhjusel, et see hõlmab hoiualasid. Muu kaitsekorra osakaal on 3% (↓) võrra langenud, sest osa hoiualasid on hõlmatud kaitsealade koosseisu. Siin on arvestatud nii maa- kui ka mereala. Suhteliselt võrdselt on nii sihtkaitsevööndit kui ka piiranguvööndit, vastavalt 28% ja 23%. Sihtkaitsevööndi osakaalus on toimunud tõus 3% (↑), piiranguvööndi osakaal on jäänud võrreldes 2011. aastaga samaks.

Maailma Looduskaitseliidu (IUCN) kaitsekorralduslikud kategooriad. Eesti kaitstavad alad jaotuvad seisuga 31.12.2015 IUCN-i kategooriate vahel¹ vastavalt joonisel 26 toodule. Nagu ka 2011. aastal, oli 31.12.2015 seisuga Eestis kõige rohkem IUCN-i VI kategooriale vastava kaitsekorraga alasid. Kategooriate vahelise osakaalu poolest hõlmavad kategooriast Ib suurema pindala nüüd IV kategooria alad, teiste kategooriate osakaalud on jäänud samaks.

Joonis 26. IUCN-i kategooriatele vastavate alade esinemine (ha) Eestis

Kaitstavate alade ja kaitsevööndite kaupa on jaotus ning ajavahemikus 2011–2015 toimunud muutused järgmised:

Ia – loodusreservaat; on toimunud väike pindala kasv – 41 ha, ↑

Ib – sihtkaitsevööndi looduslik osa, püsielupaiga sihtkaitsevööndi rangemini kaitstav osa; kaitse-eeskirjade uuendamisel on vööndite kaitsekorda muudetud leebemaks, mistõttu on kategooria summaarne pindala vähenenud 10 928 ha võrra, ↓

III – kaitstav looduse üksikobjekt; lisandunud 27 ha, ↑

IV – sihtkaitsevööndi hooldatav osa, juhul kui see on loodud liigikaitseelisel eesmärgidel ehk püsielupaiga sihtkaitsevöönd; lisandunud 40 210 ha, ↑

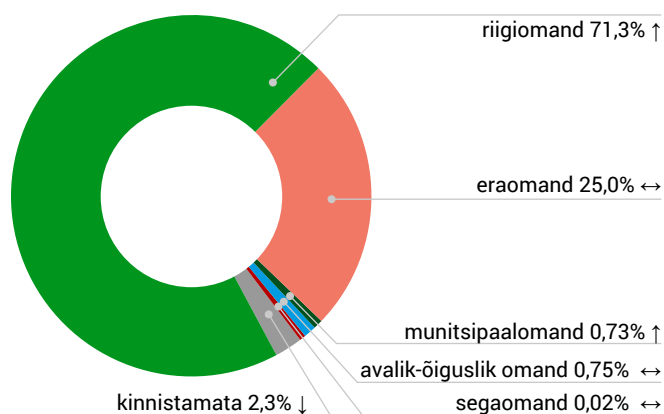
V – sihtkaitsevööndi hooldatav osa (loodud muudel eesmärgidel), maastikukaitseala piiranguvöönd, park, kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav objekt; lisandunud 5767 ha, ↑

VI – looduskaitseala, rahvuspargi ja püsielupaiga piiranguvöönd, hoiuala; lisandunud 2485 ha, ↑.

¹ Analüüs on tehtud keskkonnaregistri väljavõtte põhjal.

3.3 Maaomand

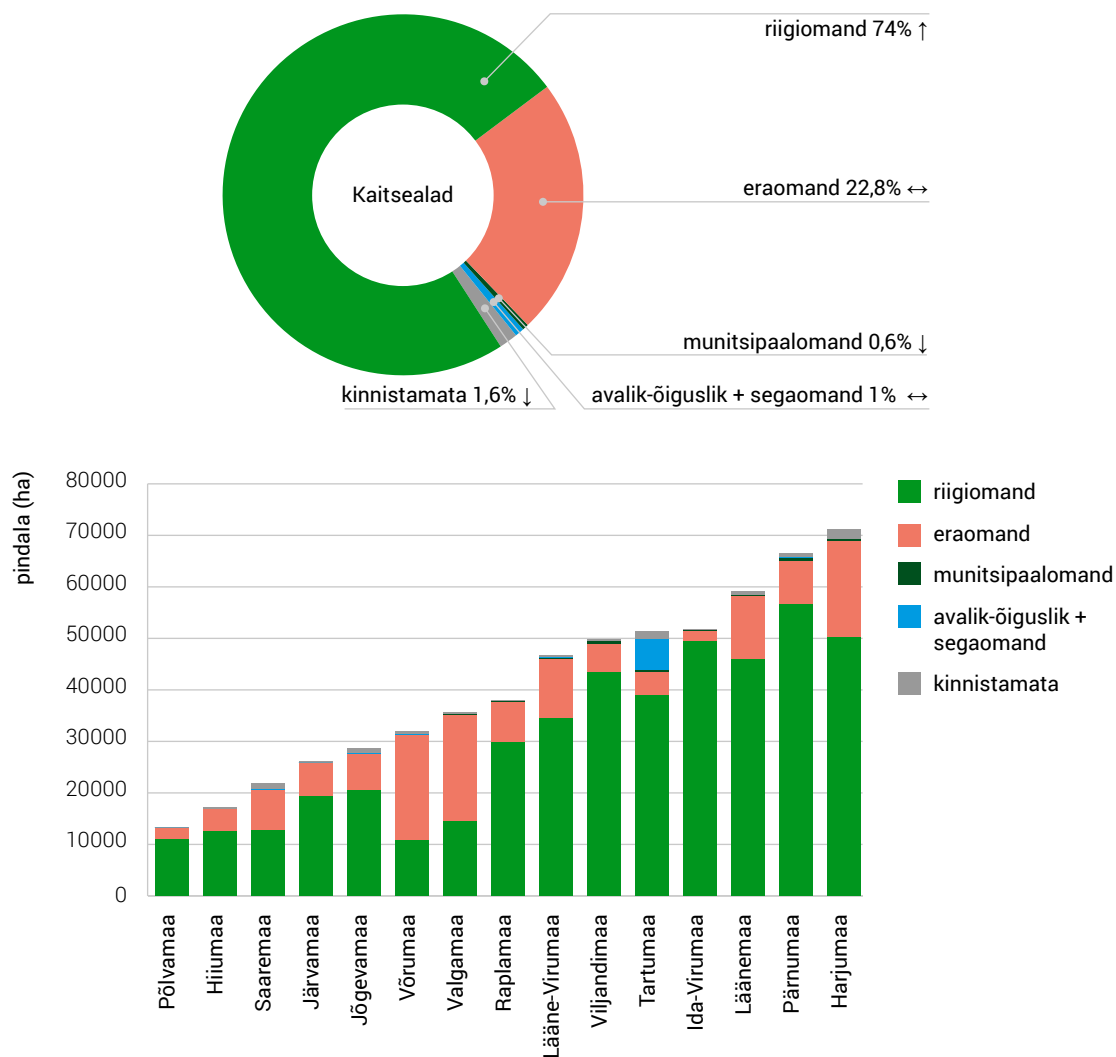
Kaitstavad alad jäävad 576 411 ha ulatuses riigi- ja 201 905 ha ulatuses eramaadele. Võrreldes 2011. aasta seisuga on riigimaa osakaal tunduvalt suurenenud ja kinnistamata maa osakaal tunduvalt vähenenud. 2011. aasta keskpaigas oli riigiomandi osakaal 60% ja kinnistamata maa osakaal 13%, 2015. aasta lõpus aga vastavalt 71,3% ja 2,3% (joonis 27). Seejuures on kaitstavate alade maismaapindala suurenenud kõigest 0,4% (18,1%-lt 18,5%-le Eesti territooriumist). Eraomandisse kuulub, nagu ka 2011. aastal, jätkuvalt 25% kaitstavate alade pindalast.

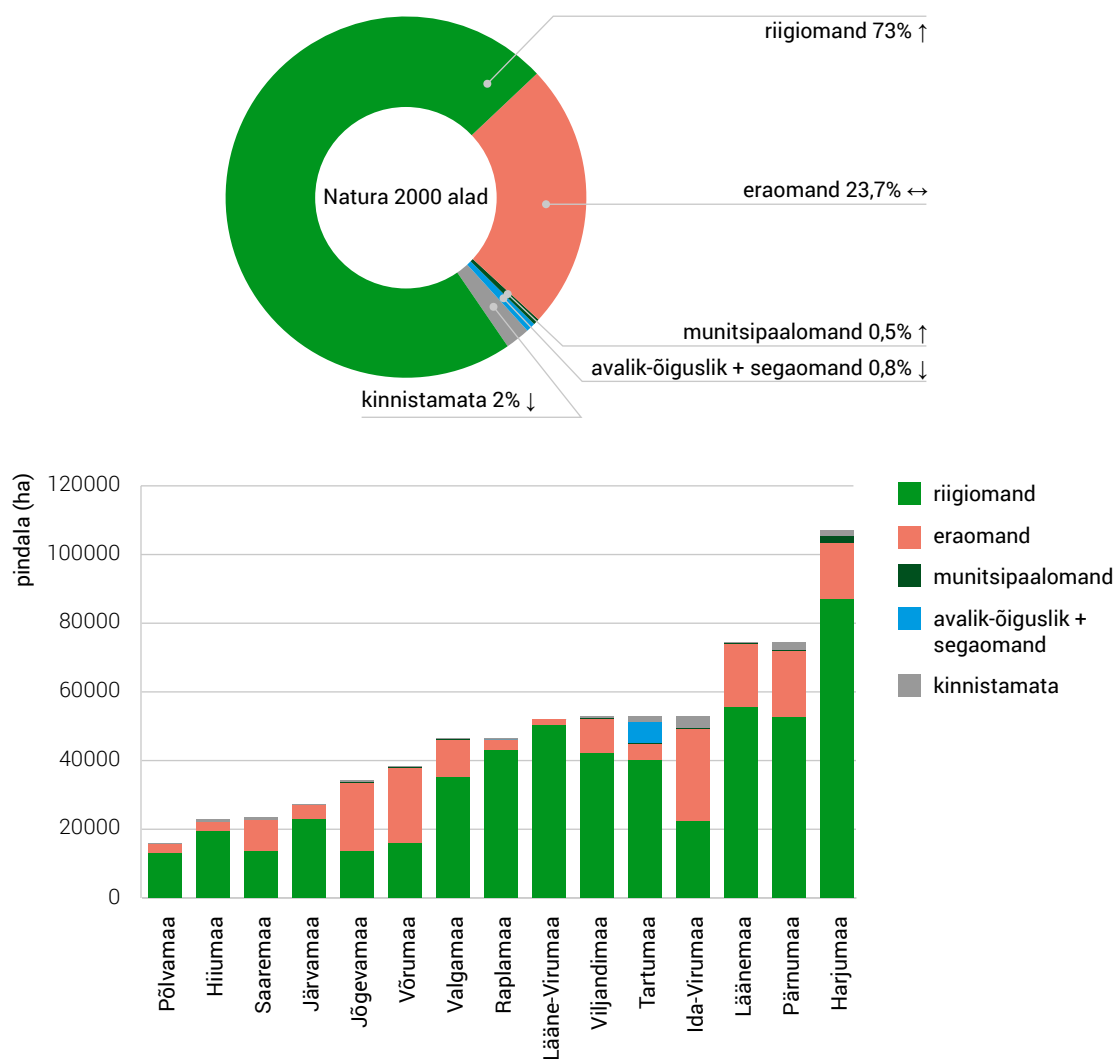
Joonis 27. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga kaitstavatel aladel kokku

Riigiomandi suuremine ja kinnistamata maa osakaalu vähenemine on toimunud kõigis kaitstavate loodusobjektide tüüpides (joonised 28–32). Erand on ainult kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad objektid, mille puhul on kinnistamata maa osakaal natuke suurenenud. Selles tüübis on toimunud ka pindalaliselt suured muutused (vt pkt 2.2.1.6).

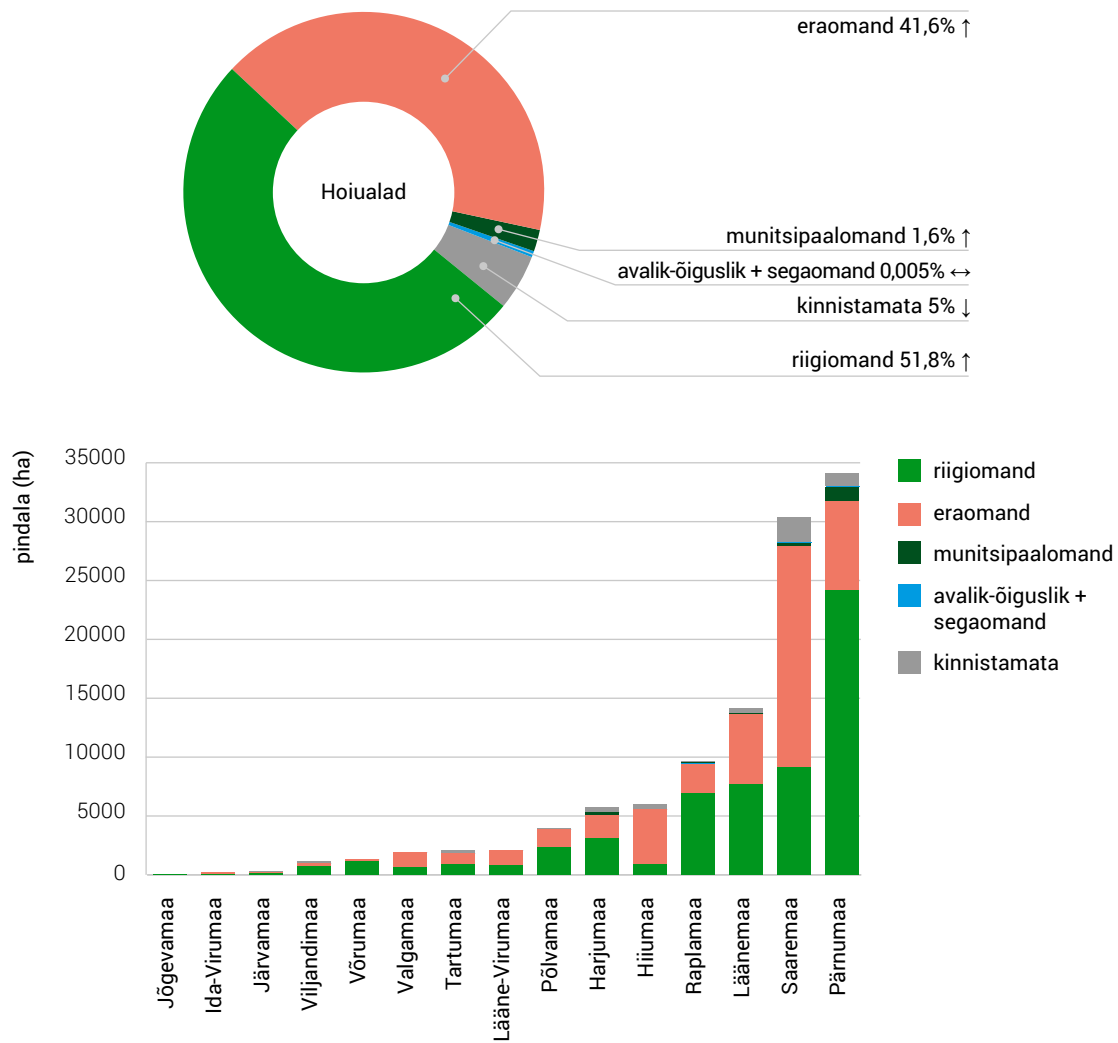
Eramaade osakaal on suurenenud hoiualadel, püsielupaikades ja kaitstavatel looduse üksikobjektidel, jäänud samaks kaitsealadel ja Natura 2000 aladel ning vähenenud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavatel objektidel. Hoiualadel ja üksikobjektidel on eramaade osakaal suurem kui kaitstavate alade koguarvestuses. Hoiualadel on eramaid ligi 42% (47 145 ha) ja üksikobjektidel 65% (773 ha).

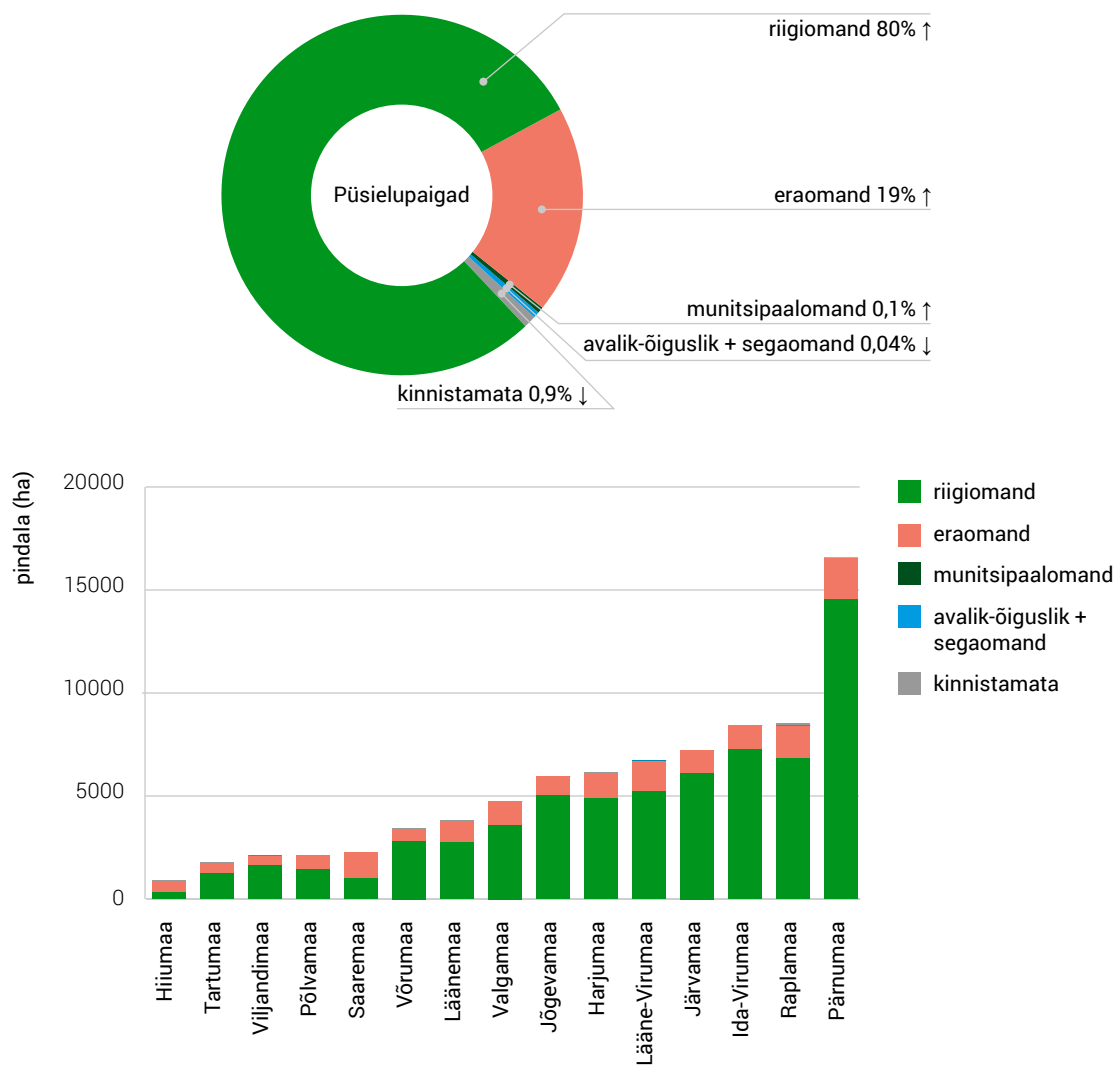
Joonis 28. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga kaitsealadel

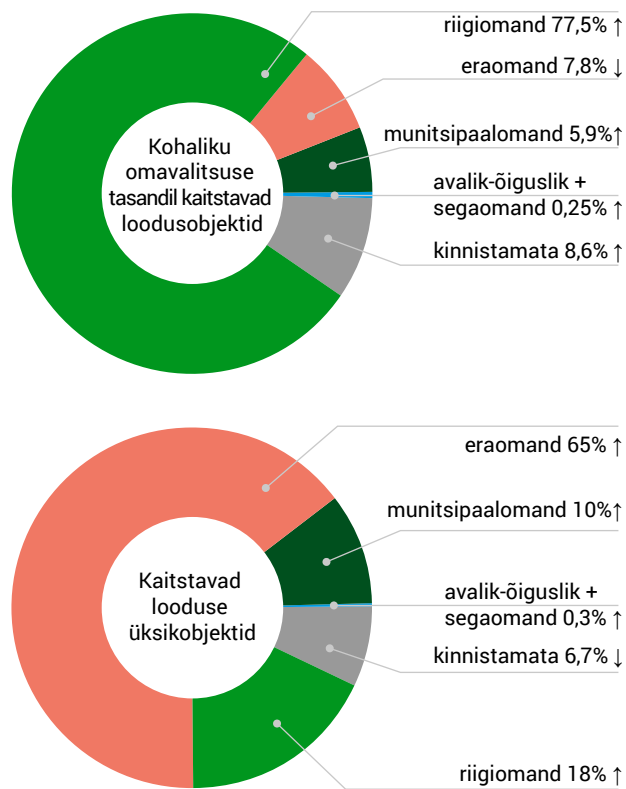
Joonis 29. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga Natura 2000 aladel

Joonis 30. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga hoidualadel

Joonis 31. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga püsielupaikades

Joonis 32. Maaomandi jaotus ja muutuste suund võrreldes 2011. aasta seisuga kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavatel objektidel ja üksikobjektidel

Vööndite lõikes on trendid samad, mis tüüpide lõikes. Looduslikud sihtkaitsevööndid asuvad nüüdseks juba peaaegu täielikult riigimaadel. 2011. aastal oli riigimaade osakaal neis 92%, 2015. aasta lõpus 98%. Kaitsealade piiranguvööndid on ainus vöönditüüp, milles on eramaid rohkem kui riigimaid. Eramaad moodustavad kaitsealade piiranguvööndites ligikaudu 49% (116 386 ha) (joonis 33).

Joonis 33. Maaomandi jaotus ja muutuste suunad võrreldes 2011. aasta seisuga kaitstavate loodusobjektide kaitsevööndites

3.4 Toetused

Poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise toetused

Poollooduslikud ehk pärandkooslused (vt ka ptk 5.2.3) on äärmiselt elurikkad ja seetõttu on nende soodsa seisundi säilitamine oluline nii Eestis kui ka Euroopas. Poollooduslike koosluste taastamiseks ja hooldamiseks makstakse nii Euroopa Liidu kui ka riiklikke toetusi. Poolloodusliku koosluse **taastamiseks** saab taotleda **loodushoiutoetust**. Toetust makstakse looduskaitseaduse § 18 alusel ja [keskkonnaministri määrusega](#) kehtestatud tingimustel kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas asuva poolloodusliku koosluse taastamistööde läbiviimiseks. Toetuskõlblikud tegevused on võsa ja pilliroo eemaldamine ning puurinde liituvuse vähendamine, samuti toetatakse taastataval alal karjaaia rajamist. Toetuse määrad on erinevad, sõltudes võsa tihedusest, elupaigatüübist jm tegureist. Loodushoiutoetusega seonduvat korraldab Keskkonnaamet.

Autor: Bert Holm

Foto 14. Pärnu linnas LIFE programmi projekti URBANCOWS käigus taastatud rannaniit

Aastatel 2006 ja 2007 ulatusid väljamakstud loodushoiutoetuse summad miljoni euro ligi, langesid aastaks 2008 umbes kolm korda ning jõudsid aastateks 2009–2010 vahemikku 450 000 kuni umbes 470 000 eurot. Ka edasistel aastatel on toetuse summad varieerunud (tabel 15).

Tabel 15. Loodushoiutoetus aastatel 2011–2015

Aasta	Toetuse saajate arv	Heakskiidetud pindala (ha)	Väljamakstud summa (eurot)
2011	165	1366	624 843
2012	144	1226	399 884
2013	152	1958	463 935
2014	193	2730	730 295
2015	225	2873	699 074

Poollooduslike koosluste hooldamise toetust saab taotleda kaitstaval loodusobjektidel asuvatele ja keskkonnaregistrisse kantud hoolduskõlbulikele poollooduslikele kooslustele nende niitmiseks või karjatamiseks. Toetust maksti aastatel 2007–2013 Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi vahenditest Eesti maaelu arengukava meetme 2.3 „Põllumajanduslik keskkonnatoetus“ ja alates aastast 2014 meetme 10.1 „Toetus põllumajanduse keskkonna- ja kliimakohustuste täitmiseks“ raames. Toetuse ühikumäär on olenevalt niidu tüübist ja omadustest 85–450 eurot hektari kohta aastas. Poolloodusliku koosluse hooldamise toetust ei saa taotleda maale, millele taotletakse muid sarnaseid toetusi, sh loodushoiutoetust. Toetusega seonduvat korraldab Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet (PRIA).

Perioodil 2007–2011 kasvas hooldustoetuse abil hooldatud poollooduslike koosluste pindala umbes 15 000 hektarilt enam kui 23 000 hektarile (taotleti umbes 16 000 kuni 25 000 ha). Aastatel 2012–2015 on heakskiidetud pindala varieerunud umbes 23 000 ja 25 000 ha vahel (taotletud pindala jäi 25 000 ja 27 000 ha vahele) (tabel 16). Kaardianalüüs näitab, et ühtekokku on vähemalt ühel aastal perioodil 2007–2015 hooldatud poollooduslike kooslusi ligi 35 000 hektaril. See moodustab umbes kolmandiku kõigist hooldustoetuse kõlbulikest poollooduslikest kooslustest ja ligikaudu viiendiku kõikidest Eesti niitudest (vt ka ptk 5.2.3).

Tabel 16. Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus aastatel 2011–2015

Aasta	Toetuse saajate arv	Heakskiidetud pindala (ha)	Väljamakstud summa (eurot)
2011	916	23 448	4 412 683
2012	913	24 555	4 344 073
2013	934	23 400	4 355 694
2014	873	23 649	4 498 485
2015	817	24 933	3 799 514

Lisaks poollooduslike koosluste taastamiseks ja hooldamiseks makstavatele toetustele tellib Keskkonnaamet poollooduslikel aladel ka erinevaid **loodushoiutöid** (vt ptk 3.6).

Natura 2000 toetus põllumajandusmaale

Alates 2006. aastast saab Natura 2000 aladele jäävatele põllumajandusmaadele taotleda toetust, mille eesmärk on osaliselt kompenseerida looduskaitse piirangute tõttu saamata jäänud tulu. 2006. aastal maksti toetust keskkonnavalaste kitsendustega (Natura 2000) alade toetuse nime all ja alates 2007. aastast Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi vahenditest Eesti maaelu arengukava meetme „Natura 2000 toetus põllumajandusmaale“ (aastatel 2007–2013 meede 2.2, alates aastast 2014 meede 12.1) raames.

Toetuse määr oli aastatel 2007–2013 32,08 eurot ja alates 2014. aastast 27 eurot hektari kohta aastas. Toetus lisandub teistele pindalapõhiste põllumajandustoetustele. Toetuse saamiseks peab taotleja lisaks üldistele ühtse põllumajandustoetuse saamise nõuetele täitma ka kaitseala, hoiuala või püsielupaiga kaitsekorrast tulenevaid nõudeid. Toetuse taotleja ei saa samale alale taotleda poollooduslike koosluste hooldamise toetust. Toetusega seonduvat korraldab Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet (PRIA). Aastatel 2011–2015 makstud toetuse info on toodud tabelis 17.

Tabel 17. Natura 2000 toetus põllumajandusmaale aastatel 2011–2015

Taotlemise aasta	Taotlejate arv	Taotletud pindala (ha)	Rahuldatud taotluste arv	Väljamakstud summa (eurot)
2011	1494	23 191	1458	717 222
2012	1623	23 937	1590	752 068
2013	1687	24 404	1659	770 240
2014	1716	24 841	1692	780 101
2015	1548	21 810	1528	576 021

Natura 2000 toetus erametsamaale

Looduskaitsete piirangute tõttu saamata jääva tulu kompensatsiooni saab taotleda ka Natura 2000 võrgustiku alal asuval erametsamaal. Kompensatsiooni on makstud alates aastast 2008 Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi vahenditest Eesti maaelu arengukava meetme „Natura 2000 toetus erametsamaale“ (aastatel 2007–2013 meede 2.7, alates aastast 2014 meede 12.2) raames. Toetuse määr piiranguvööndis, hoiualal ja projekteeritaval alal (Natura 2000 alal asuv erametsamaa, kus kaitstava ala moodustamine on pooleli) on 60 eurot hektari kohta aastas. Sihtkaitsevööndis on toetuse määr 110 eurot hektari kohta aastas. Alates 2015. aastast maksab toetuse saaja toetuselt ka tulumaksu.

Põhilised nõuded kompensatsiooni saamiseks on jäänud samaks. Toetust võib taotleda erametsaomanik. Metsamaad, kuhu saaks toetust taotleda, oli Eestis 2015. aasta seisuga umbes 82 000 hektarit. Toetusõiguslik metsaala peab olema vähemalt 0,3 hektari suurune ja kantud metsaalana keskkonnametritesse. Katastriüksuse piiripunktidega ühtivad metsaala piiripunktid peavad olema kohapeal visuaalselt tuvastatavad. Toetuse taotleja ei tohi taotluse esitamise kalendriaastal eksida looduskaitsealade ega metsaseaduse nõuete vastu. Kogu majapidamises peab järgima kohustuslikke majandamisnõudeid ning häid põllumajandus- ja keskkonnamõtteid.

Toetuse saajate arv varieerub, see on viimastel aastatel jäänud 4500 ja 4700 vahele. Heakskiidetud pindala ja summa on igal aastal (erandiks oli aasta 2013) kasvanud, ulatudes ligi 58 000 hektarini ja 4 miljoni euroni (tabel 18). Meetme eelarve on alates 2014. aastast 4,012 miljonit eurot aastas. Võrreldes eelmise programmiperioodiga (2007–2013) on aasta eelarve vähenenud ligi 1,2 miljoni euro võrra.

Kui eelarvest ei jätku kõikide nõuetele vastavate taotluste rahastamiseks, vähendatakse väiksemat toetuse määra, nii et piiranguvööndi, hoiuala ja projekteeritava ala toetuse määr võib kujuneda väiksemaks kui 60 eurot hektari kohta aastas. 2015. aasta taotlusvoorus piisas eelarvest kõikide nõuetele vastavate taotluste rahastamiseks.

Toetusega seonduvat korraldab SA Erametsakeskus.

Tabel 18. Natura 2000 toetus erametsamaale aastatel 2011–2015

Aasta	Toetuse saajate arv	Heakskiidetud pindala (ha)	Väljamakstud summa (eurot)
2011	4738	54 266	3 723 409
2012	4698	55 019	3 776 038
2013	4502	54 960	3 762 806
2014	4699	56 098	3 866 285
2015	4651	57 742	3 985 913

3.5 Loomakahjud ja nende hüvitamine

Eestis hüvitatakse looduskaitseolulist loomaliikide tekitatud kahjustused ning kahjude ennetamiseks tehtud kulutused. Liigid, kelle tekitatud kahjud hüvitatakse, on hunt, ilves, pruunkaru, hallhüljes, viigerhüljes, euroopa naarits, merikotkas, kalakotkas, rändel olevad sookured, luiged, haned ja lagled. Selle looduskaitsemeetme eesmärk on lisaks loetletud loomaliikide poolt tekitatud kahjude otsesele korvamisele laiemalt ka inimese ja looduse suhetes tasakaalu hoidmine ning loodust arvestava jätkusuutliku keskkonnakasutuse arendamine. Loomakahjude hüvitamist korraldab Keskkonnaamet.

Loomakahjusid on hüvitatud aastast 2009. Hüvitamine toimub looduskaitseseaduses ja [keskkonnaministri määruses](#) sätestatud korra järgi. Suurkiskjate ja euroopa naaritsa tekitatud kahjustused (näiteks murtud põllumajandus- või lemmikloom, kahjustatud mesitaru või silopall) hüvitatakse kahjusaajale kuni 100% ulatuses, sealjuures arvestatakse hüvitisest maha omavastutuse määr 64–128 eurot aasta kohta. Rändel viibivate hanede, laglede, luikede ja sookurgede kahju hüvitatakse ühele taotlejale aastas kuni 3200 euro ulatuses. Hüljeste poolt kalapüüniste lõhkumise läbi tekitatud kahju hüvitamisel lähtutakse püüniste taastamis- ja soetamiskulude maksumusest. Kala- ja merikotka poolt kalakasvatustele tekitatud kahju hüvitamisel võetakse arvesse kalakasvatuste läheduses pesitsevate kotkapaaride pesitsusedukus. Kahjude vältimiseks tehtud otsesed kulutused hüvitatakse 50% ulatuses, ühele isikule aastas kuni 3200 euro ulatuses.

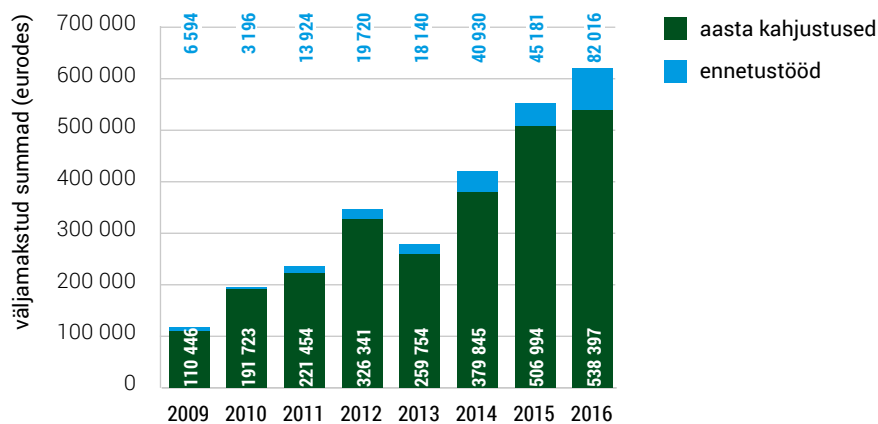

Autor: Jan Siimson

Foto 15. Peleti rändel olevate lindude kahjustuste ennetamiseks

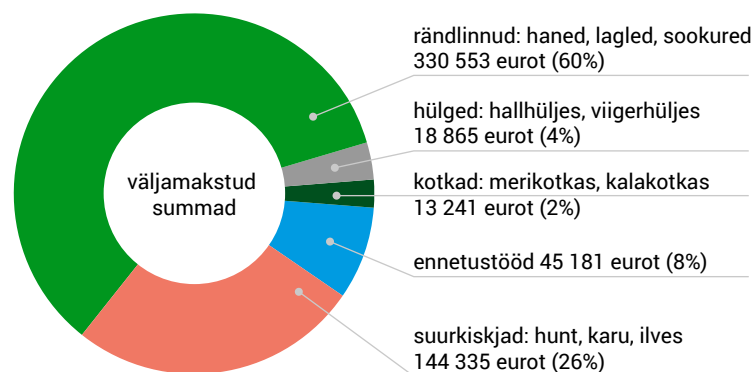
Looma tekitatud kahjustuste ulatus ja hüvitamisele kuuluv summa sõltub erinevatest asjaoludest. Ühelt poolt on oluline osa looduslikel teguritel (näiteks asurkondade arvukus, levik, sigimisedukus, looduslik toidubaas, rändefenoloogia). Teisalt mõjutab väljamakstud hüvitiste kogumäära oluliselt põllumajandus- ja kalandussektoris tegutsevate isikute käitumine, eriti teadlikkus ja hoolsus oma valdkonnas tegutsemisel (näiteks vajalike ennetusmeetmete rakendamine, looduses toimuvate protsessidega arvestamine). Selles valdkonnas on väga tähtis roll erinevate osapoolte koostööl alates infovahetusest ja kahjustuste kvaliteetsest hindamisest kuni nuhtlusisendite küttimiseni.

Viimastel aastatel on riik panustanud looma tekitatud kahjustuste ja kahjustuste ennetamistööde hüvitamisele kokku üle 0,6 miljoni euro (joonis 34). Väljamakstud hüvitise kogumäära tõus on osaliselt seletatav kahjusaajate teadlikkuse ja hüvitise taotlemise oskuste kasvuga. Ennetustööde olulisusele on erinevate koolitus- ja teavitustegevustega palju tähelepanu pööratud ning teostatud ennetustööde hüvitamine on aasta-aastalt ka kasvanud. Teisalt on Eestis suurenenud rändlindude tekitatud kahjustuste summad, mille taga on nii lindude rändekäitumise teisenemine kui ka olulised muutused maamajanduses (põllumajanduse intensiivistumine, haritavate maade laienemine, kulukate ja tulutoovate, kuid ka lindudele maitsevate õlikultuuride ja liblikõieliste laienev kasvatamine jms).

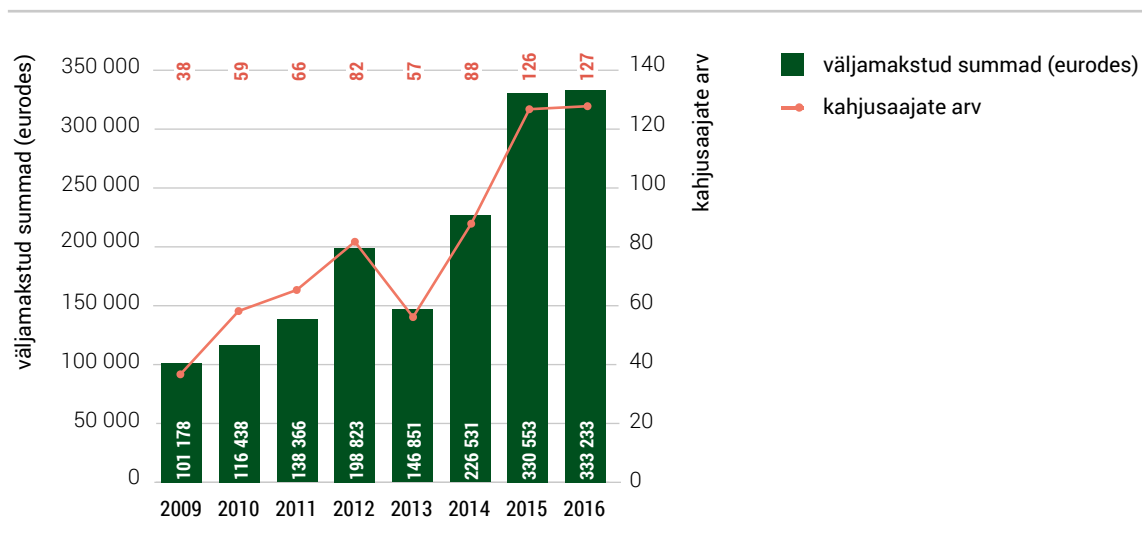

Joonis 34. Aastatel 2009–2016 välja makstud looma tekitatud kahjustuste ja kahjustuste ennetustööde hüvitiste kogusummad (eurodes)

Kõige suurem osa loomakahjude hüvitisest makstakse välja sookurgede, luikede, hanede ja laglede tekitatud kahjustuste kompenseerimiseks. 2015. aastal moodustas see kõikidest väljamakstud hüvitistest 60% (joonis 35). Linnukahjude hüvitamise taotluste maht meetme algusaastatel suurenes, viimastel aastatel on nende hulk stabiliseerumas (joonis 36). Suurkiskjate (hunt, karu, ilves) tekitatud kahjustuste eest väljamakstud hüvitised moodustavad kõikidest loomakahjude hüvitistest ligikaudu kolmandiku (joonis 35).

Joonis 35. 2015. aastal hüvitatud erinevate loomarühmade kahjustuste ja ennetustööde hüvitiste osakaalud (%) ja summad (eurodes)

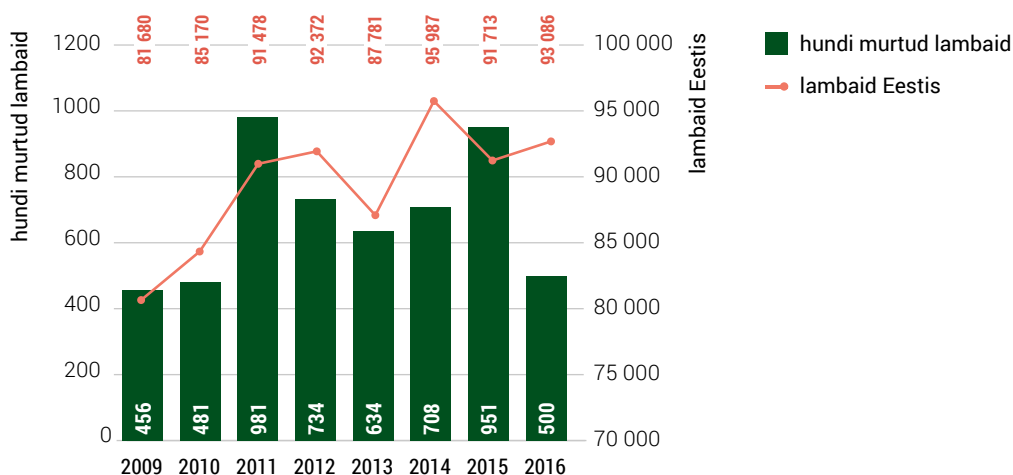
Joonis 36. Aastatel 2009–2016 rändlindude (haned, lagled, sookured) kahjustuste eest makstud hüvitis (eurodes) ja kahjusaaajate arv

Suurkiskjate rühmas moodustasid 2015. aastal hundi tekitatud kahjustuste hüvitised 62%, karukahjude hüvitised 35% ja ilvese tekitatud kahjustuste hüvitised 3%. Sarnased on suurkiskjate kahjude hüvitiste proportsioonid olnud ka varasematel aastatel. Suurkiskjate kahjustuste juhtude arv ja paiknemine sõltub väga erinevatest asjaoludest. Tõenäoliselt on väga oluline roll ennetusmeetmete rakendamise praktilisel ründe alla sattunud karjades ja mesilates ning nn nuhtlusisendite käitumise eripäradel. Nõrgem on seos kahjustusjuhtude arvu ja piirkonnas peetavate kariloomade arvu vahel (joonised 37 ja 38).

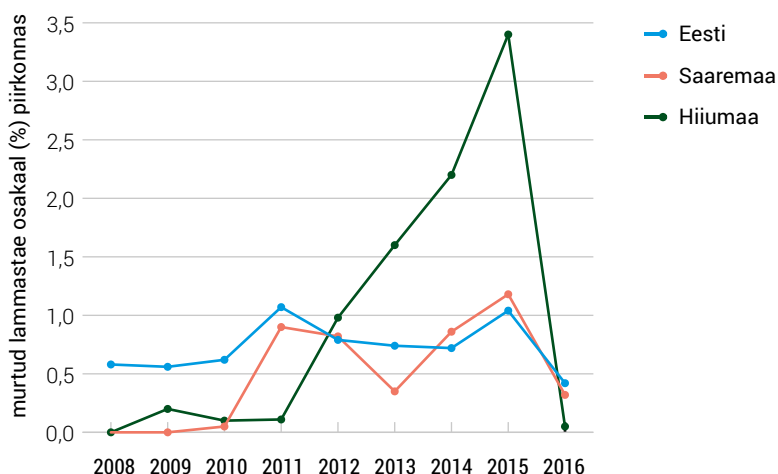

Autor: Peep Männil

Foto 16. Hundi murtud lammas Järvemaal Karedal

Joonis 37. Aastatel 2009–2016 hundi murtud lammaste arv ja lammaste koguarv Eestis. 2016. aasta kohta on antud murtud lammaste arv 1. novembri seisuga. Lammaste koguarv: PRIA, 15.09.2016

Joonis 38. Aastatel 2008–2016 hundi murtud lammaste osakaal (protsent lammaste koguarvust) konfliktsemates piirkondades. 2016. aasta kohta on kasutatud murtud lammaste arvu 1. novembri seisuga. Lammaste koguarv: PRIA, 15.09.2016

Hüljeste poolt kalapüünistele ning kala- ja merikotka poolt kalakasvatustele tekitatud kahjustused on võrreldes teiste vaatlusaluste loomarühmade tekitatud kahjustustega suhteliselt tagasihoidlikud (joonis 35). 2015. aastal hüvitati kümnele kalurile hüljeste tekitatud kahjusid kokku 18 865 euro ulatuses ning üheksale kalakasvatusele kotkaste tekitatud kahjusid kokku 13 241 euro ulatuses. Senise praktika käigus on ette tulnud ka üks euroopa naaritsa tekitatud kahju hüvitamine – loomakahjude hüvitamise programmi raames maksti kinni 2015. aastal Hiiumaal euroopa naaritsa murtud kolm kana.

3.6 Loodusobjektide kaitsekorralduskavad ja kaitse rakendamine

3.6.1 Tegevuskavad

Looduskaitse arengukava, looduskaitseeaduse ja selle alamaktides seatud eesmärkide täitmiseks koostatakse kahe tasandi kavasad. Neist üldisemad seavad strateegilise tegevusplaani kogu riigi ulatuses, teised määravad tegevusplaani üksiku kaitstava ala põhiselt.

Strateegilisteks kavadeks on **liikide tegevuskavad** ja **elupaikade tegevuskavad**. Alapõhised kavad on **kaitstavate alade kaitsekorralduskavad**.

Liikide tegevuskavad

Liikide tegevuskavad jagunevad vastavalt eesmärgile kaitse tegevuskavadeks, ohjamiskavadeks ja nende kombinatsioonideks. Liigi tegevuskava on oma olemuselt kaitse ja/või ohjamise detailne tegevusplan. Tegevuskava sisaldab ülevaadet liigi bioloogiast, arvukusest ja levikust, liigi kaitse ja/või ohjamise lühi- ja pikaajalisi eesmärgi ning ülevaadet tegureist, mis eesmärkideni jõudmist võivad mõjutada. Liigi tegevuskava kinnitab või kinnitaja määrab¹ keskkonnaminister.

Looduskaitseeaduse kohaselt koostatakse **liigi kaitse tegevuskava** I kaitsekategooria kaitsealustele liikidele, aga ka neile teistesse kaitsekategooriatesse kuuluvatele ja/või haruldastele ja ohustatud liikidele, mille puhul teadusinventuuri tulemused näitavad, et senised kaitsemeetmed pole taganud liigi asurkonna soodsat seisundit. Tegevuskavasid koostatakse ka siseriikliku kaitse all mitteolevatele, kuid loodusdirektiivi II lisasse kantud liikidele (näiteks kiililine pronkskõrsik, ööliblikas lammiöölane).

Kaitse tegevuskavad on viimastel aastatel (2013–2015) kinnitatud järgmiste liikide kaitseks: kala-kotkas, kaljukotkas, merikotkas, Saaremaa robirohi, väikeluik, ebapärlikarp, kassikakk, kuninga-kuuskjalg, hallhüljes, kanakull, kasetriibik, kivisisalik, metsis, põldtsiitsitaja, suur-konnakotkas, teder, viigerhüljes, ida-võsalill, kaunis kuldking, mudakonn, suur-rabakiil. 2016. aasta algul kinnitati ka lendorava kaitse tegevuskava. Varasemalt kinnitatud kavadest kehtis kuni aastani 2015 kõre, aastani 2014 euroopa naaritsa, aastani 2013 must-toonekure, rohunepe, niidurüdi, sookure, tutka, väike-konnakotka ja väike-laukhane ning aastani 2012 harivesiliku kaitse tegevuskava. Viimased olid 2015. aasta lõpu seisuga uuendamisel.

Ohjamiskava koostatakse suurenenud arvukusega liigile juhul, kui tema arvukuse kasv põhjustab negatiivset mõju keskkonnale või ta ohustab inimese tervist või vara. Ohjamiskava on seni koostatud vaid karuputke võõrliikidele (viimane neist kehtestati aastal 2011 ja kehtis 2015. aasta lõpuni). Varem on alustatud ohjamiskava koostamisega kährikule.

Kaitse- ja ohjamiskava kombinatsioon näiteks on kehtivatest tegevuskavadest suurkiskjate (hunt, ilves, pruunkaru) kaitse- ja ohjamise tegevuskava aastateks 2012–2021 nende arvukuse kontrolli tagamiseks, kuid ühtlasi ka nende asurkondade kaitseks, kuivõrd tegemist on loodusdirektiivi V lisa liikidega. Varem (aastal 2008) on koostatud kaitse- ja ohjamiskava ka kormoranile.

¹ Muudatus alates 05.04.2016.

Elupaikade tegevuskavad

Elupaikade tegevuskavad on üle-eestilised strateegilised kavad, mis koostatakse elupaikade soodsa seisundi tagamiseks, kui teadusinventuuri tulemused või muud andmed näitavad, et seni rakendatud abinõud seda ei taga või kui seda nõuab rahvusvaheline kohustus. Vaadeldaval ajavahemikul kinnitas keskkonnaminister [poollooduslike koosluste tegevuskava](#) aastateks 2014–2020 (esmakordselt kinnitati 13.09.2013, täiendatud versioon 01.03.2016) ning valmis kaitstavate [soode tegevuskava](#) aastateks 2016–2023 (kinnitati 18.01.2016).

Kaitsekorralduskavad

Kaitsekorralduskavad koostatakse kaitstavate alade (kaitsealade, hoiualade, püsielupaikade, üksikobjektide) alapõhise kaitse korraldamiseks. Kaitsekorralduskava koostab Keskkonnaamet ja kava kinnitab ameti peadirektor. Kava koostamine on avalik protsess ning selle koostamisse kaasatakse kohalik kogukond ja teised alaga seotud huvigrupid. Kaitsekorralduskava koostamise põhieesmärk on luua hästi läbi mõeldud ning huvigruppidega läbi arutatud kaitseala põhiväärtuste soodsa seisundi tagamise tegevusplaan. Sarnaselt strateegiliste kavadega sisaldab see oma üldosas ka olulist taustainfot. Kaitsekorralduskavas esitatakse loodusobjekti üldiseloomustus ja väärtuste kirjeldus ning tuuakse välja olulised keskkonnategurid ja nende mõju loodusobjektile, kaitse eesmärgid, nende saavutamiseks vajalikud tööd, nende eelisjärjestus, ajakava ja maht ning kava elluviimiseks vajalik eelarve. Sõltuvalt kaitstava ala iseloomust koostatakse kava 3–10 aastaks.

Looduskaitse arengukava kohaselt tuleb aastaks 2020 koostada kaitsekorralduskavad kõikidele kaitse- ja hoiualadele. Seisuga 31.12.2015 on kehtivaid kaitsekorralduskavasid 339. Võrreldes 31.07.2011 seisuga on kinnitatud kaitsekorralduskavade arv suurenenud 269 võrra.

3.6.2 Kaitse rakendamine

Perioodil 2011–2015 on kaitse rakendamine olnud suures osas projektipõhine. Kaitsekorralduskavasid ja liikide tegevuskavasid viivad ellu erinevad asutused, sh Keskkonnaamet ja Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK), aga ka teadusasutused, kohalikud omavalitsused, mittetulundussektor ja äriühingud.

Rakendatavad tööd on väga erinevad, need varieeruvad lokaalse tähtsusega objektide heakorra tagamisest kuni rahvusvahelise mõjuga uuringuteni.

Keskkonnaamet rakendab iga-aastaselt väikesemahulisi praktilisi looduskaitsetöid SA Keskkonnanvesteeringute Keskuse (KIK) rahastatavast **loodushoiutööde** projektist. Selle raames viiakse ellu järgmisi töid: parkide hooldus, kaitstavate üksikobjektide ümbruse hooldus, liikide elupaikade hooldamine, loomaveod laidudele ja väikesaartele, vaadete avamine maastikuväärtustele ja muud kavadest tulenevad tööd (näiteks koprapaisude eemaldamine). Riigimaadel viib selliseid töid ellu RMK.

Aastatel 2011–2015 hulgaliselt ette valmistatud liikide kaitse tegevuskavasid on ellu viidud riigieelarve, KIK-i ja muude projektide toel. Näitena võib tuua mitmeid I kaitsekategooria liike, kelle kaitsekorraldus on kõnealusel perioodil olnud pidev – näiteks kõre, euroopa naarits, lendorav, kotkad. Taoliste tööde puhul saab kohati tuua välja ka edulugusid, näiteks selle, et euroopa naaritsale on Hiiumaal taastekkinud looduslik asurkond, mille elujõulisus pole küll garanteeritud, kuid mida praegu saab hinnata stabiilseks. Ka näiteks kõre puhul on võimalik tõdeda, et kohtades, kus talle on olnud võimalik taastada ulatuslikud sobivad elupaigad, on liigi arvukuse langus peatunud ja isegi kasvule pööranud.

Autor: Anneli Palo

Foto 17. Läänemaa-Suursoo maastikukaitsealale on kõre jaoks taastatud elupaikasid – madalaveelisi kudemiseks sobivaid lompe, mida ümbritsevad vähetaimestunud ja päikesele avatud liivaalad

Lisaks liikidele, kelle kaitsekorraldus on olnud pidev, jääb sellesse perioodi ka mitmeid projekte erinevate liikide kaitseks, näiteks aastatel 2010–2015 LIFE programmist rahastatud (kogusumma miljon eurot,

Euroopa Liidu panus sellest 50%) ja Keskkonnaameti juhtimisel koos Taani partneritega läbi viidud projekt „Suur-rabakiili ja mudakonna asurkondade kaitse ja säilitamine levila põhjapiiril Eestis ja Taanis“ (lühend **DRAGONLIFE**).

Keskkonnaameti juhtimisel ning koostöös RMK, Eestimaa Looduse Fondi ja rahvusvaheliste ekspertidega viidi aastatel 2014–2016 läbi projekt **ebapärlikarbi elupaikade taastamiseks** Lahemaal Pärlijões, kus praegu asub Eesti ainus selle liigi asurkond. Projekti käigus viidi läbi praktilisi tegevusi ebapärlikarbi ja ühtlasi tema noorjarkude peremeeskalade meri- ja jõeforelli elupaikade taastamiseks ja veekvaliteedi parandamiseks (eelkõige seal esineva peeneteralise sette vähendamiseks). Samuti selgus uuringute käigus positiivse avastusena, et forellide lõpustel parasiteerivad ebapärlikarbi vastsed olid jões levinud laiemalt kui seni arvatud. Projekti rahastati Euroopa Majanduspiirkonna toetuste programmist.

Huvitavatest liigikaitsestest tegevustest viidi aastatel 2013–2016 Tartu Ülikooli, Eesti Maaülikooli ja Eesti Ornitoloogiaühingu koostöös läbi RMK rahastatud **metsise elupaigakasutuse ja seda piiravate tegurite kompleksuuring**. Selle raames teostati telemeetriauuring metsiste elupaigakasutuse ja kodupiirkonna suuruse määramiseks, kaardistati looduslike vaenlaste võimalikku mõju ning uuriti veerežiimi taastamise ja kujundusraiate kasutamise võimalusi metsise elupaikade taastamiseks.

Liikide tegevuskavade rakendamise näide on tuua ohjamistegevuste valdkonnast – Euroopa Regionaalarengu Fondi vahenditest rahastati meetme „Looduse mitmekesisuse säilitamine“ investeeringute kava alusel aastatel 2011–2015 **karuputke võõrliikide tõrjet** kogusummas üle kahe miljoni euro (vt ka ptk 4.2.5).

Sama meetme investeeringute kava raames on Euroopa Regionaalarengu Fondi toel ja RMK juhtimisel aastatel 2013–2015 suures mahus parandatud **kaitsealade külastusvõimalusi** (loodusradade ja vaateornide rekonstrueerimistööd) ja **ligipääsuvõimalusi poollooduslikele kooslustele nende hooldamiseks** (näiteks Matsalu rahvusparki rajatud Kloostri sild-regulaator). Samuti on viidud ellu mitmeid **elupaikade taastamisprojekte**. Näiteks lõppes 2013. aastal Soomaa rahvuspargis asuva Kuresoo raba servakoosluse taastamise projekt. Eestimaa Looduse Fondi ja RMK koostöös suleti Kuresoo kaguosas asunud kraavistik ja loodi seeläbi eeldused raba elupaigatüüpide taastamiseks. Praeguseks on taastamise tulemusena rabas juba tõusnud tüüpiliste sooliikide arvukus – näiteks pesitsevad seal taas rüüt ja mudatilder, samuti leidub seal sooveekogudele omaseid kiillilike, kellest mitmed on Euroopa Liidus ohustatud. Soode taastamisprojekte on viidud läbi ka mujal – Muraka, Viru, Endla on vaid mõned näited rabadest, kus aastatel 2011–2015 elupaiga taastamistöid on läbi viidud.

Elupaikade taastamise projekte on vaadeldaval perioodil rahastatud ka **LIFE programmist**. Suurima mahuga neist on aastatel 2014–2019 teostatav projekt „**Elu alvaritele**“ („LIFE to alvars“). Projekti kogumaksumus on 3,7 miljonit eurot, millest 75% katab LIFE programm. Ellu viivad seda Keskkonnaamet, Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool, RMK ja Pärandoosluste Kaitse Ühing. Projekti eesmärk on taastada 2500 ha suurusel alal veel säilinud loopealseid Saaremaal, Muhemaal, Hiiumaal, Läänemaal ja Pärnumaal, rajada alade edasiseks karjatamiseks vajalik taristu ning tutvustada loopealsete loodusväärtusi. 2015. aasta lõpuks oli projekti käigus taastatud 800 ha alvareid.

Lisaks loopealsetele on LIFE programmi toel taastatud Alam-Pedja looduskaitseala **jõeelupaiksid** (kaks projekti aastatel 2009–2012 ja 2013–2017, läbi viidud Eesti Loodushoiu Keskus MTÜ juhtimisel), **rannaniit** Pärnu linnas (aastatel 2012–2016 Keskkonnaameti juhtimisel läbi viidud projekt), **nõrglubja-allikate** (loodusdirektiivi elupaigatüüp koodiga 7220*) taastamise projekt (kestus 2013–2018, teostaja Eesti Loodushoiu Keskus MTÜ) ning 2015. aastal alguse saanud Eestimaa Looduse Fondi juhitud **rabaelupaikade** taastamise projekt.

Eestis on pärast turba kaevandamist maha jäetud turbaalasid ehk **jääksoid** ligikaudu 80, kogupindalaga 9800 ha. See on ligikaudu Tartu ja Narva linna suurune ala. Jääksoid taimestuvad väga aeglaselt ning avaldavad keskkonnale negatiivset mõju (süsihappegaasi emissioon, kohaliku veerežiimi mõjutamine, tuleohtlikkus). Euroopa Liidu rahastamisperioodiks 2014–2020 on meetme „Saastunud alade ja veekogude korrastamine“ vahenditest eraldatud Eestile jääksoidde korrastamiseks ligi 11 miljonit eurot, millele lisandub 15% Eesti omafinantseeringut. Taastamise eesmärk on luua ja kujundada tingimused, mis võimaldaksid soostumisprotsessi taastumist, jääksoidde metsastamist või muul viisil korrastamist. Aastatel 2014 ja 2015 viidi läbi ettevalmistustööd, sh valiti välja korrastatavad alad. Korrastamistegevused viib ellu RMK.

3.7 Rikkumised ja trahvid

Looduskeskkonna ja -varade seaduspärase kasutamise üle teostab järelevalvet Keskkonnainspeksioon. Järelevalvevaldkondi on kokku ligi paarkümmend, mis on jaotatud inspeksiooni töökorralduses kolmeks: looduskaitse, kalakaitse ja keskkonnakaitse.

Looduskaitse järelevalve hõlmab järgmisi valdkondi:

- ranna- ja kaldakaitse,
- kaitstava loodusobjekti kaitse,
- metsaõigusnormid,
- jahiseaduse nõuded,
- loomastiku ja looma kaitse,
- taimestiku ja taime kaitse.

Avastatud rikkumised jagunevad keskkonna-, kala- ja looduskaitse vahel üsna ühtlaselt. Enam kui viis aastat järjest alustatakse kõige rohkem menetlusi kalapüügiseaduse ja jäätmeseaduse alusel. Looduskaitsealaste rikkumiste ja sellega seotuna ka trahvide arv näitab viimastel aastatel mõningast tõusutrendi (joonis 39), kuid jääb kaugemale maha sajandi alguse tasemest, kui tooni andsid ebaseaduslikud raied. Aastatel 2011–2015 tuvastatud rikkumiste koguarv on kõigil aastail jäänud väiksemaks kui perioodil 2007–2010, kui rikkumiste koguarv ületas 700 ja ligines 2008. aastal tuhandele. Alates 2014. aastast on järsult sagenenud jahiseaduse rikkumise juhtumid; siin taga võib näha jahiloo tagastamata jätmise tõttu alustatud menetlusi.

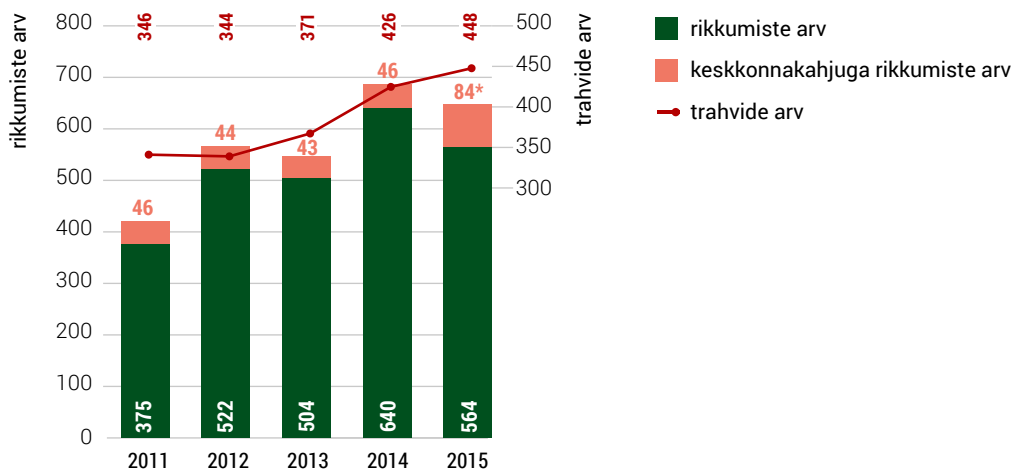

Autor: Keskkonnainspeksioon

Foto 18. Keskkonnainspeksioon on konfiskeerinud ebaseaduslikud lindude peibutusvahendid

Uudse teemana jahijärelevalves võib välja tuua välismaalastest jahituristide toimepandud rikkumised. Välismaalastest jahituristid põhjustavad probleeme muu hulgas sellega, et nad kasutavad Eestis keelatud jahipidamisvahendeid: pliibaavleid ja elektroonilisi peibutusvahendeid. Aastatel 2014–2015 on jahiseaduse alusel trahvitud 17 välisriigi kodanikku, kelle seas on põhiliselt soomlased, hispaanlased ja itaallased.

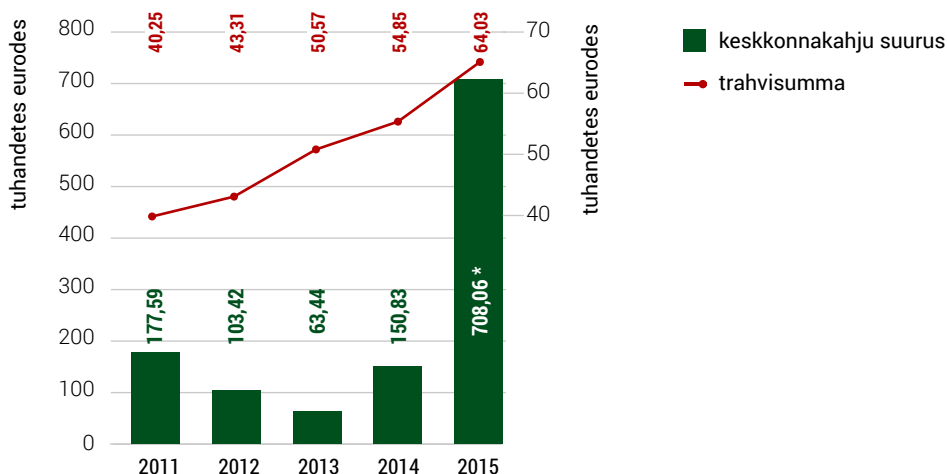
Looduskaitse eaduse järelevalves annavad inspektoritele põhiliselt tööd puhkajad, kes ei järgi looduses viibides vajalikke nõudeid, näiteks lõkke tegemise või sõidukiga sõitmise keeldusid. Ebaseadusliku ehitamise juhtumeid on vähem, kuid need menetlused kujunevad reeglina pikaajaliseks ja ressursinõudvaks.

* 2015. aastal hakati keskkonnakahjuna arvestama jahiloaga looma laskmist, kui jahipidamisõiguse tasu oli maksmata.

Joonis 39. Keskkonnarikkumised aastatel 2011–2015

Keskkonnakahju tekkimise juhtumid on looduskaitstes põhiliselt ebaseaduslik küttimine, ebaseaduslik raie ja metsatulekahju. Just viimase tõttu on keskkonnakahju summad aastate lõikes väga varieeruvad – üksainus põleng võib põhjustada rohkem kahju kui kõik ülejäänud valdkonnad aastas kokku. Nii langeb ka 2015. aasta keskkonnakahju kogusummast ligi 80% Puhatu looduskaitsealal aset leidnud põlengu arvele (joonis 40). Põlengu põhjustaja on teadmata.

* Sh 558 264,12 eurot metsa- ja maastikupõleng Puhatu looduskaitsealal.

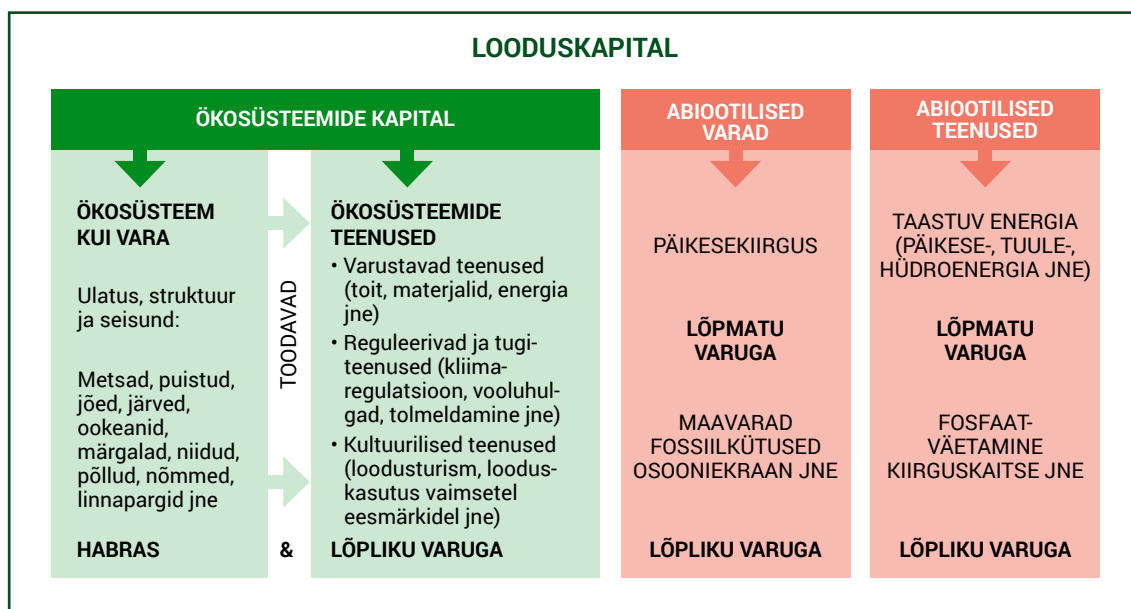
Joonis 40. Trahvisummad ja keskkonnakahjude suurus (tuhandetes eurodes) aastatel 2011–2015

Keskmine aastatel 2011–2015 looduskaitse suunal määratud trahv on 130 eurot. Eesmärk on siiski ennekõike rikkumiste ärahoidmine ja ennetamine. Siinkohal on oluline roll koostööl erinevate looduskaitsega seotud asutustega ning kohalike omavalitsustega.

3.8 Looduse hüved ja rohevõrgustik

Inimühiskond sõltub looduse pakutavatest hüvedest (kasutusel ka termin „ökosüsteemiteenused“), nagu toit, materjalid (näiteks puit), puhas vesi ja õhk, kliima reguleerimine, üleujutuste kontrolli all hoidmine, tolmeldamine, erinevad puhkevõimalused jm. Paljusid neist hüvedest kasutame aga selliselt, nagu oleksid nende varud piiramatud ning olemasolu iseenesest mõistetav. Neid koheldakse tasuta kaupadena, mille tõelist väärtust majandusarvestuses ei hinnata (joonised 41 ja 42). Nii juhtubki, et looduslike lahenduste asemel ehitatakse tehisrajatisi, mis ekstreemsetes ja katastroofisituatsioonides (näiteks tormid, üleujutused) ei täida oma funktsiooni täielikult, tekitades hoopis täiendavaid probleeme, kahjustusi ja lisakulutusi. Näiteks leevendavad jõgede luhad vett endasse kogudes üleujutusi suurel määral, samas kui betoonist kallaste vahel tõuseb veetase kiiresti ja ujutab üle kallaste tõustes ümbruskonna kiiresti üle

Joonisel 41 on kujutatud looduskapitali erinevaid komponente. Looduskapital on ökoloogiline potentsiaal. Looduskapitaliks saab pidada nii loodusvarasid, maad kui ka ökosüsteemide teenuseid ja omadusi ning funktsioone (näiteks võimet stabiliseerida inimtekkelisi muutusi, st puhverdusvõimet ja isetaastumisvõimet)¹.

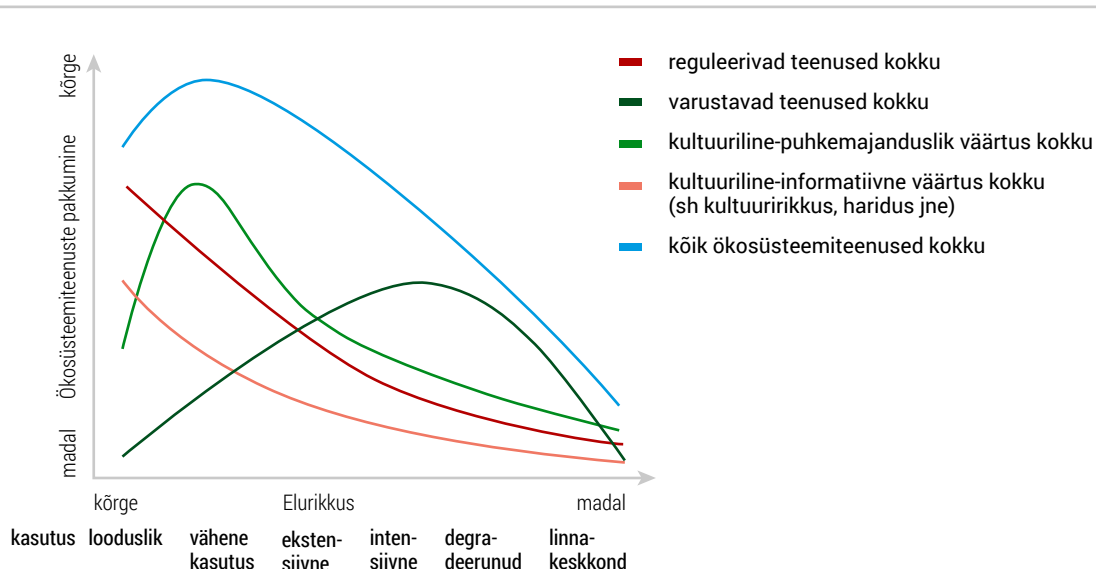

Joonis 41. Looduskapitali erinevad komponendid, mis hõlmavad nii ökosüsteeme kui ka nende teenuseid. Allikas: Euroopa Komisjoni 2015. aasta väljaanne nr 11²

Suured piirkonnad maailmas, eriti Euroopa, on viimase aastasaja ja veidi rohkemaga kahjustanud oma looduskapitali ulatuses, mis seab ohtu pikaajalise jätkusuutlikkuse ja vähendab keskkonna vastupanuvõimet. Tänapäevaks on looduslikud paigad Euroopas suures osas muutunud või muutumas isoleeritud saarteks. Kõige selle tõttu on Euroopa Liidu elurikkuse strateegias aastani 2020 üheks eesmärgiks seatud ökosüsteemide ja nende teenuste säilitamine ja parandamine. Selle eesmärgi saavutamise ühe vahendina nimetab strateegia rohetaristu (Eestis kasutusel ka nime all „rohevõrgustik“) loomist. Viimase saavutamiseks on Euroopa Komisjon koostanud 2013. aastal Euroopa rohetaristu strateegia.

¹ Säastva arengu sõnaseletusi. Säastva Eesti Instituut, SEI Tallinn.

² Euroopa Komisjoni väljaanne nr 11, mai 2015: Science for Environment Policy. In-depth report. Ecosystem Services and Biodiversity (http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/ecosystem_services_biodiversity_IR11_en.pdf).

Joonis 42. Elurikkuse ja looduse pakutavate hüvede määra seos. Allikas: Euroopa Komisjoni 2015. aasta väljaanne nr 11¹

Autor: Eero Vabamägi/PM/Scampix

Foto 19. Eesti esimene ja seni ainus ökodukt Tallinna-Tartu maantee Aruvalla-Kose lõigul (valmis lõplikult 2014. aastal)

Rohetaristu on strateegiliselt planeeritud looduslike ja poollooduslike alade võrgustik, mis koos teiste keskkonaelementidega võimaldab inimesele looduse hüvesid. Rohetaristu koosneb suurematest säilinud looduslikest aladest ehk nn tuumaladest, mis on üldjuhul ka looduskaitse alla võetud, ning

¹ Euroopa Komisjoni väljaanne nr 11, mai 2015: Science for Environment Policy. In-depth report. Ecosystem Services and Biodiversity (http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/ecosystem_services_biodiversity_IR11_en.pdf).

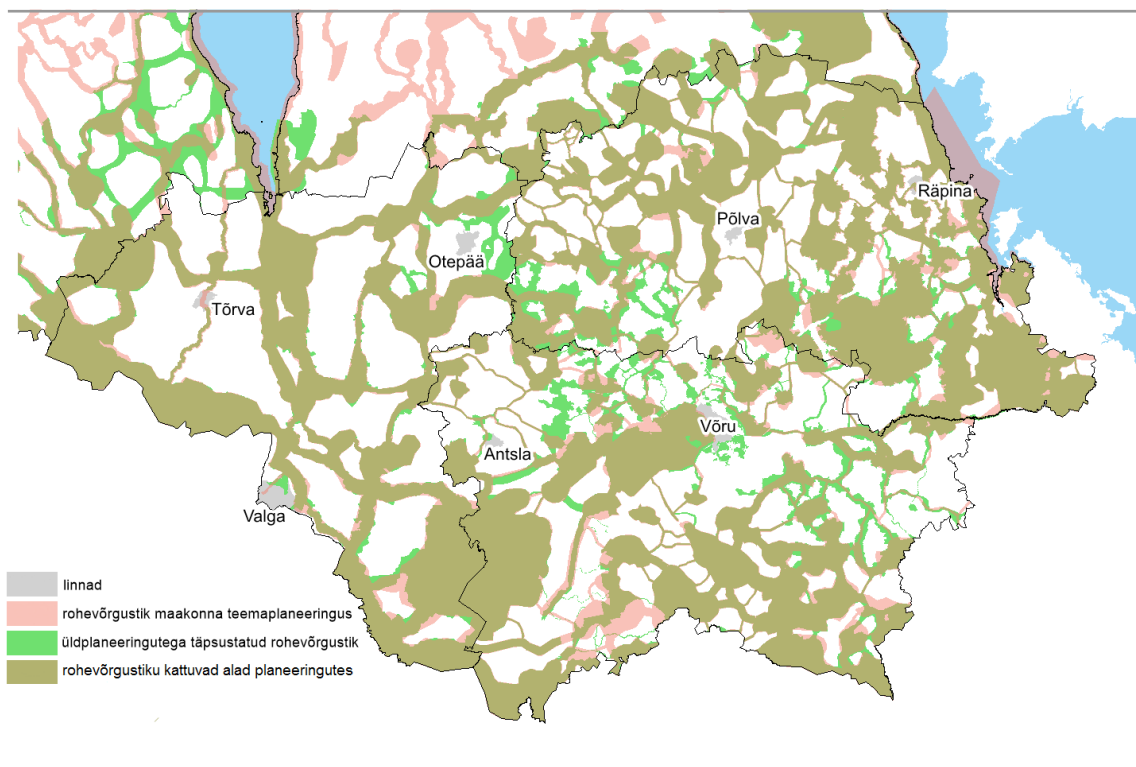
neid ühendavatest koridoridest, puhveraladest ja roherajatistest (inimese rajatud nn leevendusmeetmed looduse hüvede säilitamiseks või taastamiseks, näiteks ökodukt, loomatunnel, kalatrepp jne), mille kaudu on taimedel ja loomadel võimalik levida ja rännata, tagades üht looduse baashüve – aineriinget – toimivate toitumisahelate kaudu. Nii moodustub võrgustik, mis ühendab looduslikud alad ühtseks taristuks. Kui transporditaristu võimaldab inimestel liikuda kodu, töö ja näiteks kaupluse vahet, siis rohetaristu võimaldab liikuda taimedel ja loomadel elu-, sigimis- ja toitumiskaikade vahel. Selliselt säilib ka inimese eksistentsiks vajalik elurikkus.

Rohetaristu ruumiline planeerimine peab toimuma kõiki inimese eluvaldkondi kaasava ja looduse hüvesid arvestava protsessina. Eestis alustati rohevõrgustiku loomisega riikliku planeeringu ja maakondlike teemaplaneeringute näol juba 1999. aastal. Selle võrgustiku alusseaduseks on planeerimisseadus ja olulisimaks alama astme aktiks Vabariigi Valitsuse 1999. aasta korraldus nr 763-k „Maakonnaplaneeringute teemaplaneeringu algatamine“, millega algatati kõigis Eesti maakondades teemaplaneering „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“. Viimane on jagatud omakorda kaheks – „Rohelise võrgustiku planeering“ ja „Väärtuslike maastike planeering“. Tänapäevaks on kõigis maakondades nimetatud teemaplaneeringud kehtestatud. Seejuures, kuigi neil puuduvad vastavad sõnastatud eesmärgid, tegelevad mõlemad teemaplaneeringud tegelikult looduse hüvede säilitamisega. Rohevõrgustik on rohkem suunatud ökosüsteemide tugi- ja reguleerivate teenuste ning väärtuslike maastike planeeringu rohkem kultuuriteenuste tagamisele.

Kuna maakondlikud teemaplaneeringud on oma täpsusastmelt maakatastri ja detailplaneeringutega võrreldes tunduvalt üldistavamad, vajavad nad kindlasti kohalike omavalitsuste tasandil täpsustamist. Rohevõrgustiku maakondlikul planeerimisel ei viidud enamasti läbi uuringuid selles osas, kes (millised liigid), kus ja mis mahus rohekoridore kasutavad. Peamine eesmärk oli siduda olemasolevad kaitstavad loodusobjektid realselt maastikulisse võrgustikku, aga samas ei analüüsitud, kelle jaoks täpselt seda võrgustikku rajatakse ja kas koridorid sellistena ka looduses toimivad. Selle tulemusena on kohalike omavalitsuste tasandil olnud rohevõrgustiku säilitamisega hulgaliselt segadust ja küsimusi. Kuna omavalitsustel on kohustus rohevõrgustiku planeering kanda üldplaneeringusse (suunata seeläbi praktilist maakasutust) ning arvestada sellega detailplaneeringute kehtestamisel, siis on seda enamasti ka tehtud (joonis 43), aga asjakohaste juhendite, teadmiste või vahendite puudumise tõttu on nii mõnedki omavalitsused kandnud maakondliku võrgustiku üle seda täpsustamata, rääkimata koridoride kasutajaid täpsustavate uuringute läbiviimisest.

Olgugi, et rohevõrgustiku planeeringuga ei suju omavalitsuse tasandil asjad Eestis veel kõige ladusamalt ja et praktilised seosed loodusväärtustega vajavad selle võrgustiku ulatuses edasist uurimist ja analüüsimist, tuleb tõdeda, et selle planeeringu näol on tegu olulise ja ka rahvusvaheliselt teedrajava haldusaktiga. Seda enam, et selle teemaplaneeringu olemasolu annab Eestile loodusdirektiiviga nõutava Natura 2000 alade võrgustiku sidususe tagamiseks paljude teiste riikidega võrreldes suure edumaa.

Lähitulevikus on oluline siduda rohetaristu planeerimine Eestis ökosüsteemide pakutavate teenuste mahu ja kvaliteedi tagamisega. Eesti ökosüsteemiteenuste kaardistamise ja baastasemete määramisega on algust tehtud ja eesmärk on see lähiaastatel lõpule viia. Rohevõrgustiku sidumisel ökosüsteemiteenuste mahu ja kvaliteediga tuleb kindlasti arvestada maakasutuse tervikväärtuste bilanssi koos ökosüsteemiteenuste väärtuse ning alternatiivsete looduspõhiste lahendustega, mitte pidada vaid üksikute reaalset turuväärtust omavate osade (näiteks puit, turvas) arvestust, alludes ainult suurima finantssurvega huvirühmadele. Seega, mida mitmeotstarbelisem on mingi maa-ala, seda rohkem erinevaid kõrge kvaliteediga hüvesid on see võimeline erinevatele kasutajagruppidele pakkuma. Selline lähenemiski aitab jõuda kestliku majandusega heaoluriigini.

Joonis 43. Üldplaneeringutega täpsustatud rohevõrgustik Kagu-Eestis

3.9 Keskkonnateadlikkuse edendamine ja külastuskorraldus

Keskkonnateadlikkuse edendamise eesmärk on aidata kaasa ühiskonna jätkusuutlikule arengule, millega kaasneb inimeste elujärje paranemine, turvaline ja puhas elukeskkond ning loodusvarade mõistlik kasutamine, mis suurendab ka majanduse konkurentsivõimet.

Üksikisiku puhul tähendab see keskkonnahoidlikke valikuid igapäevaelus. Organisatsioonide tasandil edendatakse keskkonnateadlikkust mitmete vabatahtlike keskkonnakasutusega seotud meetmetega, nagu keskkonnahoidlikud riigihanked, keskkonnanajuhtimissüsteemide rakendamine jne. Teadlikku keskkonnasäästlikku tootmist ja tarbimist toetavad ökomärgised. Keskkonnahoidlikku tegutsemist tõstetakse esile keskkonnatunnustustega „Keskkonnakäpp“, „Aasta Keskkonnategu“ ja „Aasta Keskkonnasõbralik Ettevõte“.

Omaette keskkonnateadlikkuse tegevusvaldkond on keskkonnaharidus. Põhikooli ja gümnaasiumi tasemel on keskkonnatemaatika lõimitud läbiva teemana „keskkond ja jätkusuutlik areng“ 2011. aastal kinnitatud riiklikesse õppekavadesse. Ka mitteformaalne keskkonnaharidus toetab riiklikes õppekavades sätestatud pädevuste omandamist, kuid õpe toimub looduses, looduskoolides, keskkonnahariduskeskustes, muuseumides, keskkonnakaitse ja -kasutusega seotud ettevõtetes.

Autor: Ly Vetik

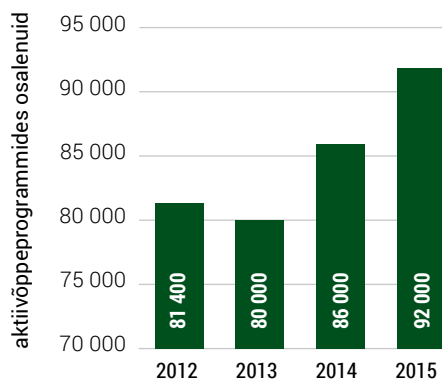
Foto 20. Eesti Loodusmuuseumi noored teadlased paljandist fossiile otsimas

Eestis tegutseb keskkonnateadlikkuse valdkonnas üle 90 organisatsiooni. Ülevaate neist saab portaalist keskkonnaharidus.ee, mida haldab Keskkonnaamet. Portaali sisaldab infot erineva kuuluvusega ja erinevas juriidilises vormis toimivate keskuste kohta, mille hulgas on riigiasutuste üksused (Keskkonnaministeeriumi haldusala asutused), omavalitsuste hallatavad asutused (Pernova Hariduskeskus, Palade Loodushariduskeskus), sihtasutused (näiteks Tartu Keskkonnahariduskeskus, Vapramäe-Vellavere-Vitipalu Sihtasutus), mittetulundusühingud (näiteks Studio Viridis Loodusharidus, Saunja Loodushariduskeskus), ülikoolide asutused (näiteks Tartu Ülikooli loodusmuuseum ja botaanikaaed, Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskus, Tallinna Tehnikaülikooli Särghaua maateaduste ja keskkonnatehnoloogia õppekeskus).

Keskkonnaministeeriumi haldusalas tegelevad praktilise keskkonnaharidusliku tegevusega igapäevaselt **Keskkonnaameti keskkonnahariduse osakond, Riigimetsa Majandamise Keskuses (RMK) külastuskorraldusosakond (enne 2016. aastat loodushoiu osakond)** ja **RMK Sagadi looduskool** ning **Eesti Loodusmuuseum**.

Keskkonnaministeeriumi haldusala asutused korraldavad keskkonnahariduslikke üritusi nii lastele kui ka täiskasvanutele. Erinevatel RMK teavitavatel üritustel osales 2015. aastal üle 146 000 inimese. Keskkonnaameti keskkonnahariduslikest tegevustest võttis samal aastal osa kokku üle 65 000 ja RMK Sagadi looduskoolis ligi 11 000 osalejat. Eesti Loodusmuuseumis osales erinevates harivates tegevustes 2015. aastal enam kui 11 000 inimest.

Keskkonnahariduslike ürituste seas pakuvad haldusala asutused õpilastele suunatud aktiivõppeprogramme, mis on kooskõlas riiklike õppekavade standarditega. Aktiivõppeprogrammides osalenud õpilaste arv on viimastel aastatel järjest tõusnud, jõudes 2015. aastaks Keskkonnaministeeriumi haldusalas 92 000-ni (joonis 44).

Joonis 44. Keskkonnaministeeriumi haldusala asutustes (Keskkonnaamet, Eesti Loodusmuuseum, RMK, sh Sagadi looduskool) aktiivõppeprogrammides osalenud õpilaste arv aastatel 2012–2015

Taristu

Keskkonnaametil on 18 nn keskkonnahariduse tugipunkti, mis asuvad Keskkonnaameti kontorites ja kaitsealade külastuskeskustes, ning Eestis ringi liikuv ja õppevahenditega sisustatud keskkonnahariduse buss. RMK pakub keskkonnaharidust ja -teavet neljas loodusmajas, 14 looduskeskuses (üks neist RMK Elistvere loomapargis), RMK Sagadi metsakeskuse alla kuulavas looduskoolis ning Sagadi metsamuuseumis.

Keskkonnateadlikkuse edendamine on seotud ka looduspuhkuse võimaluste pakkumisega. RMK hallatava riikliku külastuskorraldusliku taristu ehk nn kaitse- ja puhkealade võrgustiku keskseks elemendiks on RMK matkatee kaks haru: 375 km pikkune Oandu-Aegviidu-Ikla ja 820 km pikkune Peraküla-Aegviidu-Ähijärve matkatee, ning nendega seotud 220 loodusrada (matka- ja õpperada). Loodusradad on varustatud infotahvlitega, mis tutvustavad loodusväärtusi ja looduses käitumise juhiseid. Lisaks teabepunktidele, loodusmajadele ja -keskustele pakuvad looduses liikujatele puhke- ja peatumisvõimalusi 309 kattega lõkkekohta, 59 telkimisala, 28 metsaoni, 19 metsamaja, ning pidades silmas erinevaid kasutajagruppe, ka neli maastikusõiduala.

RMK puhke- ja kaitsealad külastati 2015. aastal kokku 2,2 miljonit korda. Sagadi metsamuuseumi külastati 2015. aastal 28 500 ja Elistvere loomaparki 59 000 korral, muid teabepunkte 83 000 korral. RMK kodulehte www.loodusegakoos.ee külastati 2015. aastal üle nelja miljoni korra.

Külastuskorraldusliku taristu majandamiseks, seisundi säilitamiseks ja loodusteadlikkust edendavate tegevuste korraldamiseks kulus RMK-l 2015. aastal kokku kuus miljonit eurot, millest 1,5 miljonit eurot saadi Euroopa struktuurifondide sihtfinantseeringuna ja millega rekonstrueeriti kaitsealadel paiknevat külastuskorralduslikku taristut.

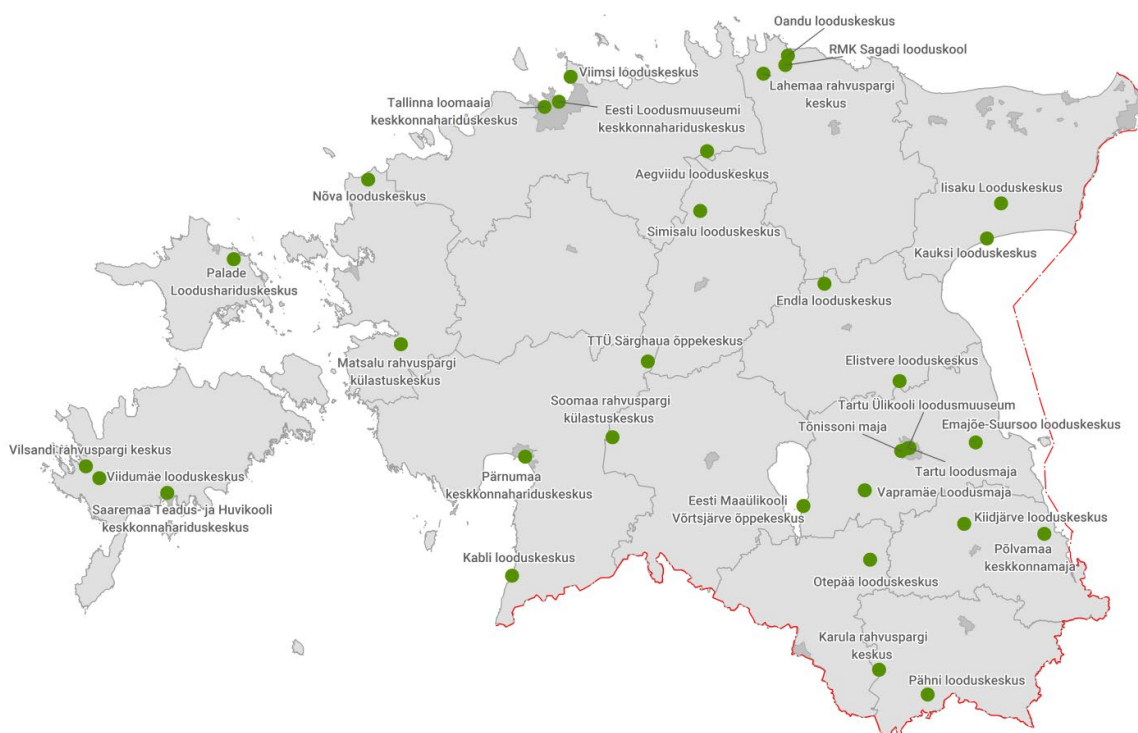
Rahulolu külastuskorraldusega

2015. aastal viidi RMK kaitse- ja puhkealadel juba viiendat korda (eelmine oli aastal 2010) Põhjamaade ja Balti riikide ühtse meetodika alusel läbi külastajauuring. Uuringu käigus koguti 6528 ankeeti ja selle põhjal oli kõige olulisem tegevus külastuse ajal looduse vaatlemine, järgnesid jalutamine, metsas olemine, matkamine ja ujumine. Tähtsaimad põhjused, mille pärast loodusesse tullakse, olid ilusad maastikud, looduse tunnetamine, müra ja saastest eemal viibimine, meelerahu, stressi maandamine ning viibimine koos oma seltskonnaga. Teenuste ja rajatiste hulgaga tervikuna oli rahul 92% vastanutest. 85% külastajatest tundsid, et looduses käies suurenes nende sotsiaalne, vaimne ja füüsiline heaolu, kusjuures enim suurenes vaimne heaolu. Üleriigiline külastajate rahulolu indeks viiepallisüsteemis oli külastajauuringu järgi 2015. aastal 4,40. Võrdluseks: 2010. aastal oli rahulolu indeks 4,27.

Praegu on kaitse- ja puhkealadel liikumise võimaluste maht ja nende külastatavuse suurusjärk hinnatud optimaalseks – külastajate rahulolu on kõrge ning looduse koormustaluvus pole riivatud.

Perioodil 2010–2015 kasutati keskkonnateadlikkuse edendamiseks rohkelt erinevaid rahastamisvõimalusi.

Aastatel 2010–2015 viidi Euroopa Regionaalarengu Fondi elukeskkonna arendamise rakenduskava raames ellu meede „**Keskkonnahariduse infrastruktuuri arendamine**“. Meetme eesmärk oli parandada ja ühtlustada Eestis keskkonnahariduse kättesaadavust. Toetuse maht oli 22,3 miljonit eurot, millele toetuse saaja lisas 10% omaosalusena. Toetust kasutasid Keskkonnaamet, RMK, Eesti Loodusmuuseum, kohalikud omavalitsused ja ülikoolid. Kokku rajati või renoveeriti üle Eesti 33 objekti (joonis 45) ning Keskkonnaamet sisustas keskkonnahariduse bussi.

Joonis 45. Meetme „Keskkonnahariduse infrastruktuuri arendamine“ abil välja arendatud keskused

Aastatel 2011–2015 viidi ellu ka Euroopa Sotsiaalfondi elukestva õppe rakenduskava meede „**Keskkonnahariduse arendamine**“. Toetuse maht kokku oli 3,2 miljonit eurot, millele lisandus 15% omaosalust Eesti avaliku sektori poolt. Selle raames viidi ellu kaks programmi.

Programmi „Keskkonnahariduse arendamine“, mille viis ellu Keskkonnaamet, tulemusel:

- said täienduskoolitust 485 üldharidus-, kutsekooli- ja lasteaiaõpetajat ning 145 spetsialisti muudest organisatsioonidest;
- töötati välja ja jagati tasuta keskkonnahariduskeskustele kasutamiseks aktiivõpet toetavad õppekomplektid keskkonna- ja jätkusuutliku arengu temaatika näitlikustamiseks ning loodi kolm interaktiivset õppevahendit: [Avastusrada](#), [Keskkonnakompass](#), [E.loodus.ee](#);
- toetati maakondlike keskkonnahariduse ümarlaudade tegevust; korraldati regionaalseid konverentse; arendati veebikeskkonda keskkonnaharidus.ee; koolidele ja keskkonnahariduskeskustele anti välja ja levitati praktilisi kogemusi vahendavat „Keskkonnahariduslehte“, telliti 50 elulist õppeklippi, mis aitavad keskkonna- ja jätkusuutliku arengu teemat selgitada;
- kolmel hooajal oli ETV eetris keskkonnahoidlikku tarbimist tutvustav sari „Mõistlik või mõttetu“; Vikerraadios algutati sari „Ökoskoop“, mis jätkab Eesti Rahvusringhäälingu initsiatiivil;
- käivitati iga-aastane konkurss „Keskkonnakäpp“, millega tunnustatakse keskkonnahoidlikku käitumist haridusasutustes.

Programmi „Keskonnahariduse arendamine Eesti Loodusmuuseumi kogude baasil“ tulemusel digiteeriti 228 000 säilikut loodusmuuseumi kogudest, sh pildipank, mis tehti avalikult kättesaadavaks PlutoF infosüsteemis. Õpetajatele loodi rakendus „Minu loodusheli“, mille abil saab looduses õppida liike ja viia õpilastega läbi loodusvaatlusi, mis liiguvad samuti PlutoF andmebaasi (vt ka ptk 4.2.4). Programmi viis ellu Eesti Loodusmuuseum koos Tartu Ülikooli Loodusmuuseumi ja botaanikaaiaga.

Keskkonnateadlikkuse tõstmise eesmärgil on haridusasutusi ja keskkonnahariduskeskusi toetatud **SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse Keskkonnaprogrammi keskkonnateadlikkuse valdkondlikust programmist**. Aastatel 2011–2015 on keskkonnateadlikkuse programmist toetatud kokku 2299 projekti summas 19 239 270 eurot. Nendel aastatel on keskkonnahariduse edendamiseks korraldatud 1767 projekti raames aktiivõppe läbiviimist summas 9 220 902 eurot. Aastatel 2014–2015 on korraldatud looduskoolidesse, keskkonnahariduse keskustesse ja keskkonnakasutusega seotud ettevõttesse 6914 õppekäiku 117 940 lapsele.

4. Liigid ja nende kaitse

Suurim ülemaailmne liikide ohustatuse probleemistikuga tegelev ühendus on Maailma Looduskaitseliit (IUCN), koondades vastavad hinnangud punasesse nimestikku (ptk 4.1.1). Üks oluline rahvusvaheline liigipõhine looduskaitselepe on CITES ehk loodusliku loomastiku ja taimestiku ohustatud liikidega rahvusvahelise kauplemise konventsioon, mis sõlmiti IUCN-i eestvedamisel, piiramaks äri ohustatud liikidega (ptk 4.1.2). Euroopa Liidu liikmena peab Eesti järgima ja andma aru ka liidu direktiivide kohta, millest looduskaitseliselt olulisimad on loodus- ja linnudirektiiv (ptk 4.1.3).

Siseriiklikult hindavad liikide ohustatust ja koondavad sedalaadi hinnangud Eesti punasesse nimestikku Eesti teadlased Teaduste Akadeemia looduskaitse komisjoni eestvedamisel (ptk 4.2.1). Looduskaitse-seadus sätestab liikide kaitsekategooriate määratlemise põhialused (ptk 4.2.2). Samas on 336 kaitsealust liiki nimetatud erinevate kaitsealade, püsielupaikade või hoiualade kaitse-eesmärgina, mis tähendab, et nende alade kaitsekorra määramisel on arvestatud liikide vajadustega (ptk 4.2.3). Ülevaate liikide andmete olukorrast Eestis annab ptk 4.2.4. Kasvav oht pärismaistele liikidele on võõrliigid (ptk 4.2.5).

Autor: Tiit Maran

Foto 21. Tallinna Loomaaias sündinud ja seejärel taasasustamise projekti raames Hiiumaal loodusesse lastud euroopa naarits

4.1 Rahvusvahelise tähtsusega liigid

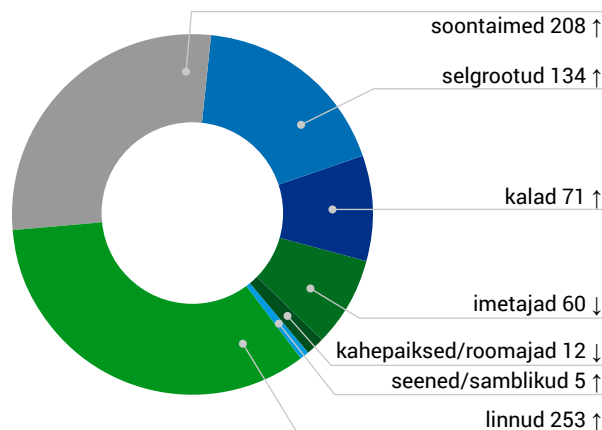
4.1.1 IUCN-i punase nimestiku liigid

IUCN-i punase nimestiku kategooriad ja eri kategooriatesse kuulumise kriteeriumid on valitud selliselt, et lihtsalt ja arusaadavalt klassifitseerida globaalsel tasandil väljasuremisohus olevaid liike.

IUCN-i punasesse nimestikku kantud liigid jaotuvad järgmistesse kategooriatesse:

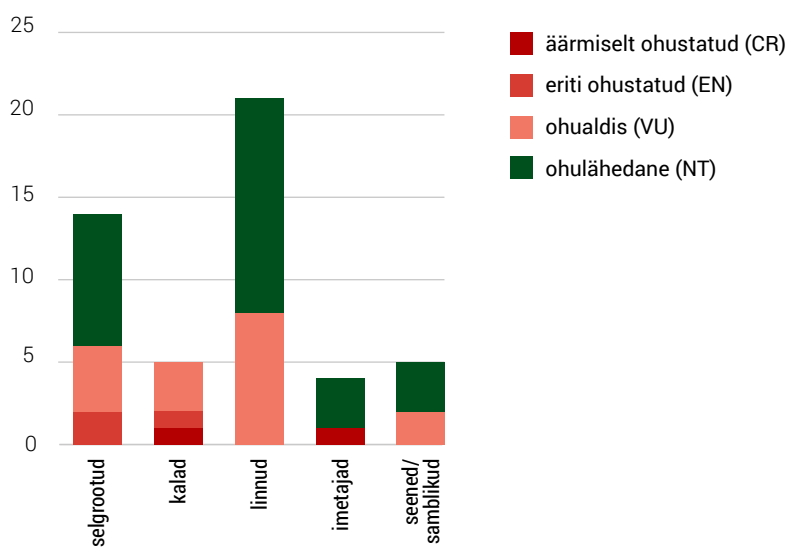
- hävinud (EX),
- looduses hävinud (EW),
- äärmiselt ohustatud (CR),
- eriti ohustatud (EN),
- ohualdis (VU),
- ohulähedane (NT),
- ohuväline (LC).

Eesti liikidest kuulus 2015. aastal IUCN-i punasesse nimestikku 743 liiki, neist 208 on taime-, 530 looma- ja 5 seeneliigid (joonis 46). Kategooriate vahel jagunevad liigid järgmiselt: äärmiselt ohustatud on 2 liiki – angerjas ja euroopa naarits. Varem kuulus euroopa naarits eriti ohustatud liikide hulka, kuid tänu populatsiooni jätkuvale kahanemisele hinnati ta äärmiselt ohustatuks. Eriti ohustatuks loetakse kolme liiki: paksukojaline jõekarp, harilik tuun ja putukas *Limoniscus violaceus*. Ohualtid on 17 liiki ning ohulähedased 27 liiki.

Joonis 46. IUCN-i punasesse nimestikku kuuluvate Eesti liikide arv liigirühmade kaupa. Nooled näitavad muutust võrreldes 2011. aastaga

Võrreldes 2011. aastaga on oluliselt suurenenud IUCN-i kriteeriumite järgi hinnatud taimeliikide arv, pea 10 korda. Üle kahe korra on tõusnud ka hinnatud selgrootute arv. 2011. aasta nimekirjas seeni veel ei olnud. Nüüd on nad esindatud viie liigiga, kellest sidrun-vesinutt ja sellerheinik loetakse ohualtiks. Eesti liikide kuulumus IUCN-i ohukategooriatesse liigirühmade kaupa on toodud joonisel 47.

Joonis 47. IUCN-i ohukategooriatesse (äärmiselt ohustatud – CR, eriti ohustatud – EN, ohualdis – VU ja ohulähedane – NT) kuuluvate Eesti liikide arv

4.1.2 CITES – loodusliku loomastiku ja taimestiku ohustatud liikidega rahvusvahelise kauplemise konventsioon

CITES järelevalve

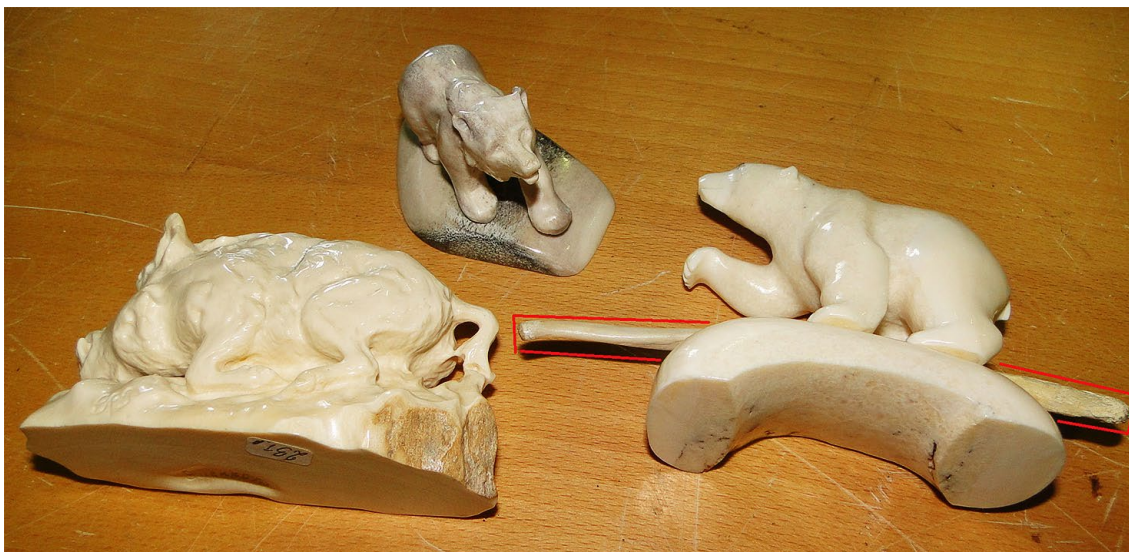
Tõhus järelevalve on CITES konventsiooni rakendamisel väga olulise tähtsusega. Sellele pööratakse kogu maailmas järjest rohkem tähelepanu. Euroopa Liidus on hiljuti vastu võetud ka sellekohane tegevuskava (*EU Action Plan against Wildlife Trafficking*). Ka Eesti on viimastel aastatel panustanud järelevalve tõhustamisse. 2013. aastal täiendati looduskaitseeadust sättega, mis võimaldab Keskkonnainspeksioonil CITES konventsiooni kohase väärte toimepanemise vahendi ning väärte vahetuks objektiks olnud isendi ja eseme konfiskeerida. Viimast on Keskkonnainspeksioon ka juba edukalt rakendanud mitme suure rikkumisega seotud juhtumi menetlemisel. 2014. aastal lisati CITES isendite sisse- ja väljaveoks määratud tolliasutuste nimekirja vastava rahvusvahelise tunnustuse saanud Koidula raudtee- ja maanteepiiripunkt. Lisaks korraldatakse järelevalveametnikele (keskkonnainspektorid ja tolliametnikud) igal aastal CITES teemalisi koolitusi ning tänaseks on Keskkonnainspeksioonis loodud ka spetsiaalne CITES järelevalvegrupp, mille liikmed on spetsialiseerunud just CITES juhtumite menetlemisele. Läbi on viidud ka internetikaubanduse monitooring, millega kaardistati Eesti e-kaubanduses müügil olevad CITES tooted. Tulemused näitasid, et selliste toodete maht ühe päeva kohta oli üle 50 000 euro, mis näitab, et ka Eestis on ohustatud liikidega kauplemine laiaulatuslik.

Trendid

Eestis on jätkuvalt populaarne jahiturism. Ühelt poolt on Eesti ise välismaalastele väga populaarne sihtkoht karude, huntide ja ilveste jahtimiseks, teiselt poolt käivad meie jahimehed aga usinasti jahil erinevates eksootilistes riikides, kust lastud trofeeloomad on enamasti ka CITES konventsiooni kaitse all. Probleeme on selle valdkonnaga siiski vähe, sest jahimeeste ja siinsete jahiorganisatsioonide teadlikkus on heal tasemel.

Lääne-Euroopa üks valukohti, lemmikloomakaubandus, Eestis suur probleem ei ole. Eesti inimesed eelistavad kodus pidada tavapärasest kassi ja koera, mitte madu või ahvi. Ka ei soosi eestlase suhteliselt tagasihoidlik riietumisstiil ja käitumine eksootilistest loomadest valmistatud luksuskaupade ja -riiete turgu. Oma osa on ka säärase toodete ja lemmikloomade kõrgel hinnal. Kahjuks on viimasel ajal selles suhtes aga märgata huvi suurenemist. Järjest rohkem võib kohata eksootiliste loomade müügikuulutusi ning üha enam on inimesi, kes neid peavad ja paljundavad. Samuti on veidi suurenenud eksootilistest loomadest valmistatud luksusloodetega kauplemine.

Uus ja juba väga laialt levinud valdkond on erinevad ravimid, eriti kreemid ja toidulisandid ning kosmeetikatooted, mis sisaldavad ohustatud liikide osi, nagu karu sapp, kaaviar või apteegikaani ekstrakt, samuti ohustatud taimeliikide ekstrakte jms.

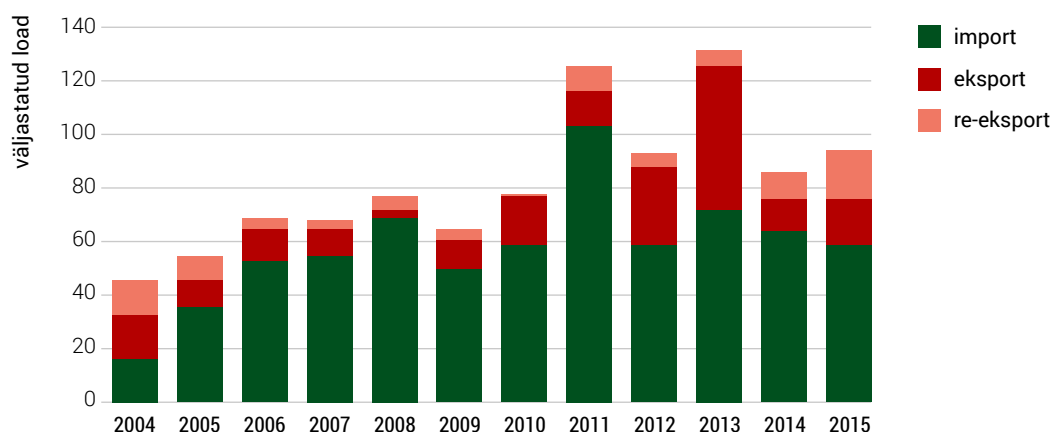

Autor: Maksu- ja Tolliamet

Foto 22. Üks viimase aja huvitavam juhtum oli reisijaga, kellel oli kaasas kaks kasti kujukesi, mille puhul tekkis kahtlus, et tegemist on elevantiluuga. Ekspertiisi käigus selgus, et tegelikult on need valmistatud mammutiluust, kes kui väljasurnud loom ei kuulu CITES kaitse alla. Juhtumile lisas aga värvi pisiasi, et ühele kujule oli lisatud karu peeniseluu (näidatud fotol punase joonega), mis vajab eriluba

CITES load ja sertifikaadid

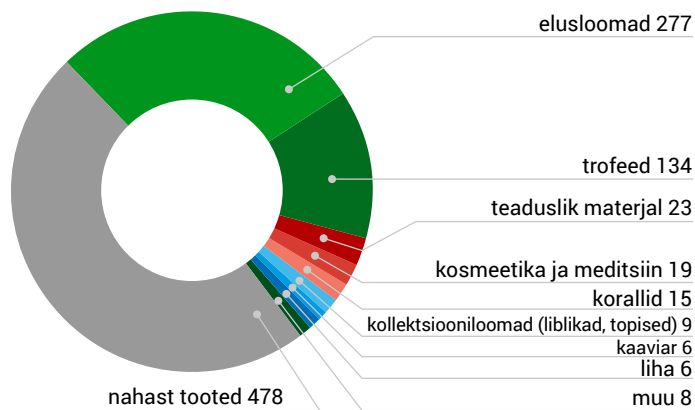
Peale Euroopa Liiduga liitumist on Eestis aastas väljastatud CITES lubade arv veidi suurenenud, eriti importimislubade osas. Eksport on viimastel aastatel jäänud enam-vähem samale tasemele. Re-eksport on läbi aastate olnud suhteliselt väike (joonis 48).

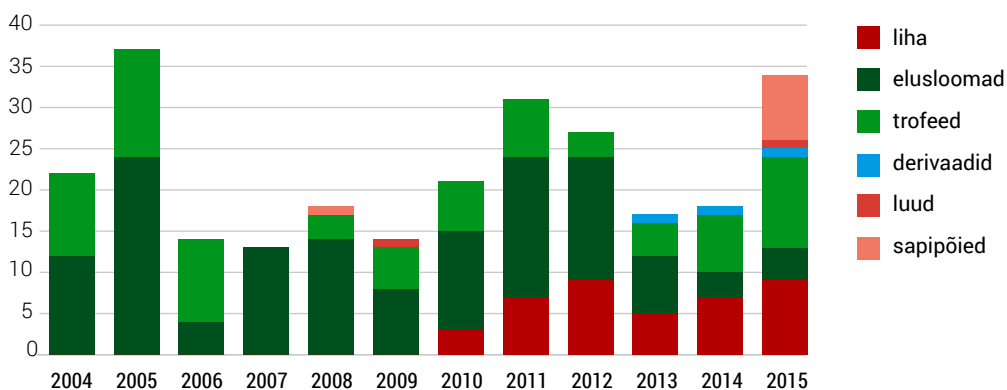
Joonis 48. Eestis aastas väljastatud CITES lubade arv aastatel 2004–2015 tüüpide kaupa

Kui konventsiooniga liitumise algusaastatel väljastati CITES lube peamiselt Eestist välja viidavatele jahitrofeedele ja Tallinna Loomaia elusloomadele, siis aastatega on liigiline ja isendite tüübiline skaala laienenud. Jahitrofeedega seoses on viimastel aastatel kasvanud import Aafrika riikidest. Elusloomi transpordib endiselt peamiselt Tallinna Loomaia. Vähesel määral on juurde tulnud lemmikloomade

lube, aga vähemaks on jäänud tsirkuste lube. Kõige rohkem lube, peaaegu pooled, on viimasel kümnel aastal väljastatud nahast toodetele ja peamiselt impordiks (joonis 49). Euroopa Liidu siseseid sertifikaate on väljastatud stabiilselt 20–30 tükki aastas. Peamiselt väljastatakse neid meie suurkiskjatele (trofeed ja liha) ning loomaaia elusloomadele (joonis 50).

Joonis 49. Aastatel 2004–2015 Eesti väljastatud CITES lubade hulk toodete tüüpide kaupa

Joonis 50. Euroopa Liidu siseste sertifikaatide väljastamine Eestis aastatel 2004–2015

4.1.3 Loodusdirektiivi lisade liigid¹

Kõik Euroopa Liidu liikmesriigid, sh Eesti, peavad vastavalt loodusdirektiivi artiklile 17 esitama Euroopa Komisjonile iga kuue aasta järel aruande direktiivi rakendamise tulemuste kohta. Aruanne esitatakse Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud andmevormil, mis koosneb kolmest osast: üldosa direktiivi rakendamise kohta liikmesriigis, liigi seisundi hindamise vorm ja elupaigatüübi seisundi hindamise vorm. Eesti on sellise aruande esitanud juba kahel korral, esmakordselt 2007. aastal ning teise 2013. aastal. Järgmine aruanne esitatakse 2019. aasta esimeses pooles.

Kõigi liikide kohta esitatakse andmed nende levila ja populatsiooni suuruse ning muutuse trendi kohta, nimekiri peamistest ohu- ja mõjuteguritest ning andmed selle liigi elupaiga kohta: millised elupaigad on sellele liigile olulised, kui suur on elupaiga pindala, milline on valitsev trend ja tulevikuprognos. Täiendava informatsioonina esitatakse, milline on hinnanguline või arvutuslik soodsa levila, pindala ning liigi elupaiga suurus.

Aruande kõige ülevaatlikumaks näitajaiks on iga liigi kohta esitatavad hinnangud levila, populatsiooni suuruse, liigi elupaiga ja tulevikuväljavaadete kohta. Hinnang iga komponendi kohta võib olla soodne, ebapiisav, halb või teadmata. Ebapiisava ja halva hinnangu puhul tuleb lisada ka trend – kas olukord on stabiilne, halveneb, paraneb või on teadmata. Eelnimetatud hinnangute alusel esitatakse omakorda kokkuvõttev hinnang selle liigi seisundi kohta biogeograafilise regiooni ulatuses konkreetsetes liikmesriigis.

Autor: Reigo Roasto

Foto 23. Hallhüljes on loodusdirektiivi II ja V lisa liik

Liikide nimekirju, mille alusel liikmesriigid aruandeid esitavad, on vastavalt levikuandmete täpsustumisele täiendatud – kui 2007. aastal andis Eesti aru 96 loodusdirektiivi II, IV ja V lisa liigi kohta, siis 2012. aastal 99 liigi seisundi kohta. Eesti 99 liigi hulgas on 31 selgrootut, 25 taime, seitse kahepaikset, üks roomaja, üheksa kala- ja 26 imetajaliiki, sh kaks mereliiki (joonis 51). Rohkem kui pooled Eestis

¹ Liikide nimekirja leiab loodusdirektiivi lisadest lehelt <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=ET>.

esinevatest loodusdirektiivi liikidest – 54% (53 liiki) – on meil soodsas seisundis, ebapiisavas seisundis on 27% (27 liiki) ja halvaks on hinnatud 8% ehk kaheksa liigi seisund. Mitme loodusdirektiivi liigi (11% ehk 11 liiki) seisund on Eestis ekspertide hinnangul ikka veel teadmata.

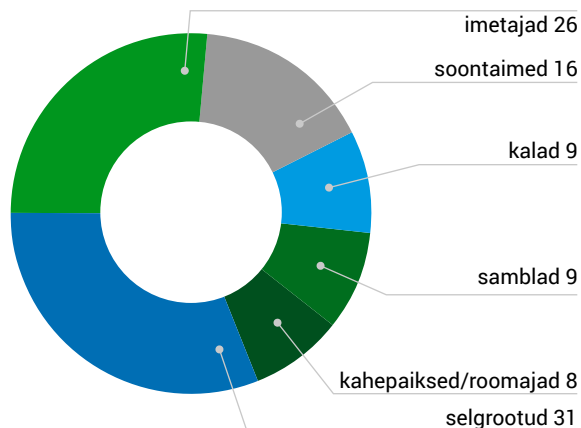
Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eesti suhteliselt heas seisus. Euroopa Liidus tervikuna on halvas seisundis 18%, ebapiisavas 42% ja heas 23% liikidest ning teadmata on tervelt 17% liikide seisund (vt ka ptk 1.3).

Iseenesest on aruande tulemused üpris ootuspärased, sest loodusdirektiivi lisadesse ongi valitud Euroopa Liidu territooriumil ohustatud liigid, mis ei saagi kõik olla heas seisundis. Samuti ei ole imekspandav, et võrreldes tihedalt asustatud Kesk- ja Lõuna-Euroopaga on Eestis olukord looduslike liikidega parem.

Järgmiseks aruandeperioodiks eeldatakse, et tänu liikmesriikides rakendatud looduskaitsemeetmetele on loodusdirektiivi lisadesse valitud ohustatud liikide olukord hakanud paranema. Ühtlasi on Euroopa Liidul vaja selleks ajaks täita elurikkuse konventsiooniga võetud ambitsioonikas kohustus – aastaks 2020 peaksid näitama paranenud kaitsestaatust 50% rohkem loodusdirektiivi liikide hindamisi.

Nii Eesti kui ka üleeuroopalise aruande kokkuvõttes on avalikult kättesaadavad:

- [Eesti aruande kokkuvõtte](#),
- [üleeuroopalise aruande kokkuvõtte](#).

Joonis 51. Liikide arv liigirühmade kaupa, mille seisundi kohta esitatakse aruanne Euroopa Komisjonile

4.2 Siseriikliku tähtsusega liigid

4.2.1 Punase nimestiku liigid

Liigikaitse üheks olulisemaks aluseks on liigi/alamliigi väljasuremisriski ehk ohustatuse hindamine. IUCN alustas rahvusvaheliselt ohustatud liikide nimekirjade – punaste raamatute – väljaandmist aastal 1966. Ohustatust hinnatakse tänapäeval ka regionaalsel (joonis 52) ja riiklikul tasemel. Eesti liikide ohustatuse hindamisel on välja kujunenud enam-vähem kümneaastane samm. Kui kahes esimeses Eesti punases raamatus (1977 ja 1988) hinnati valikuliselt vaid teatud liikide ohustatust, siis kolmandal hindamisel (1998) käsitleti liike taksonirühmade kaupa, kuid ei rakendatud IUCN-i rahvusvahelise punase nimestiku kategooriate süsteemi.

Neljandal liikide väljasuremisohu hindamisel (2008) võeti Eestis esmakordselt kasutusele IUCN-i punase nimestiku kategooriad ja kriteeriumid (vt ka ptk 4.1.1). Aastal 2008 analüüsiti Eesti Teaduste Akadeemia looduskaitse komisjoni kureerimisel ohustatust veidi alla 10 000 taksonil, millest ohustatus määrati veidi üle 4000 taksonile. Ligikaudu veerandi hinnatud taksonite puhul osutusid hindamiseks vajalikud andmed puudulikeks. Lisaks analüüsiti aastal 2012 vähetuntud elurikkuse projekti raames veidi alla 4000 putuka-liigi ohustatust. Seega on Eestis viimasel aastakümnel ohustatust analüüsitud ligikaudu pooltel teada-olevatest liikidest, kusjuures praeguseks on nendest ohustatuse kategooria omistatud ligikaudu 8000 liigile.

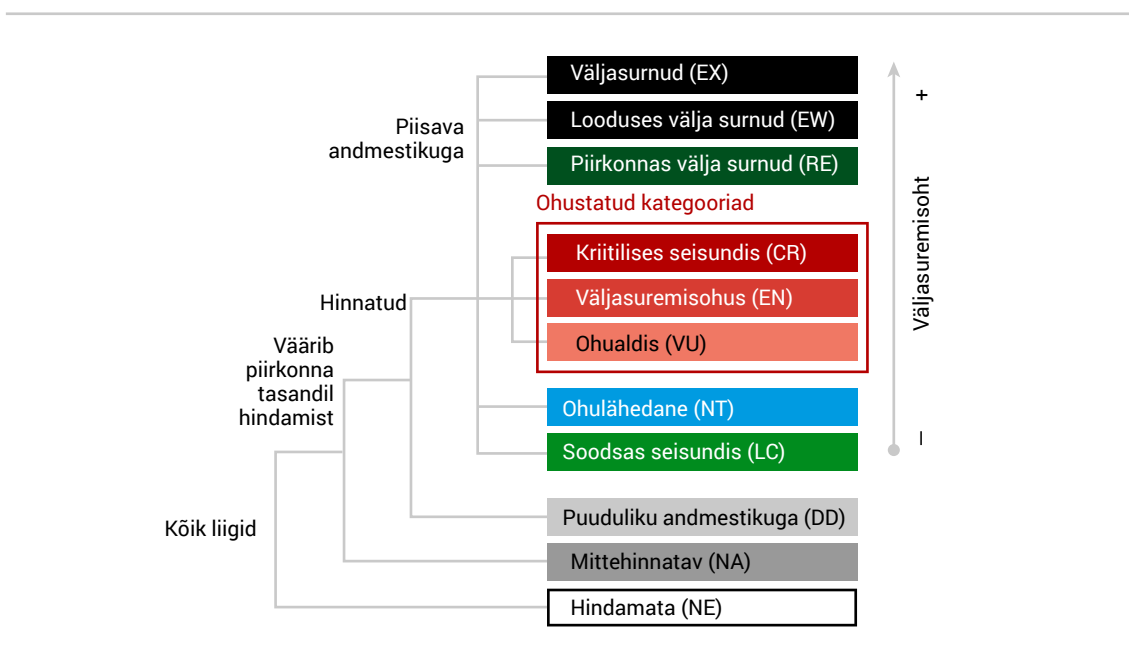

Autor: Marko Vainu

Foto 24. Mägi-kadakkaer kuulub Eesti punasesse nimestikku ja on 2008. aasta hinnangu kohaselt äärmiselt ohustatud liik. Eestis on tal üks leiukoht ja ta on arvatud I kaitsekategooriasse

Eesti kaasaegseimas punases nimestikus (2008) on väljasurnud liike (RE) 148 (2% hinnatud liikidest), ohustatud (VU kuni CR) 963 (12%) ja ohulähedasi (NT) 455 (6%). Lisaks on hinnatud liikidest ligi pooled soodsas seisundis, ligi kolmandiku puhul on andmed puudulikud.

Looduskaitse arengukava aastani 2020 järgi tuleb liikide ohustatuse kategooriaid perioodiliselt uuendada ja kaitsealuste liikide nimekirjad ajakohastada, arvestades liikide reaalsel ohustatust. Väljaande koostamise ajaks on tehtud järjekordseks liikide ohustatuse hindamiseks ettevalmistused (moodustatud juht-rühm, tõlgitud IUCN-i juhendmaterjalid, kokkulepitud protseduurid, koolitatud IUCN-i ekspertide poolt sertifitseeritud eksperdid, käivitatud tarkvara arendus) ning uued liikide ohustatuse hinnangud valmivad 2018. aastaks.

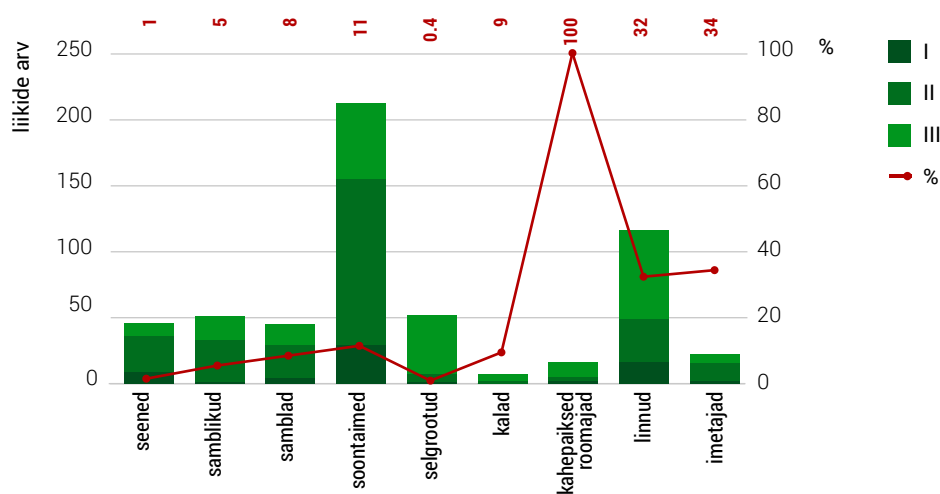

Joonis 52. Piirkonna tasandil kasutatavate ohustatuse kategooriate skeem

4.2.2 Kaitsealused liigid

Looduskaitseeaduse järgi on kaitsealused liigid jaotatud kolme kategooriasse vastavalt nende ohustatusele (joonis 53). Kõige rohkem ohustatud liigid kuuluvad I kaitsekategooriasse ning kõige vähem ohustatud III kaitsekategooriasse. I ja II kaitsekategooriasse kuuluvate liikide nimekirjad kehtestatakse Vabariigi Valitsuse määrusega ning III kaitsekategooria liikide nimekiri keskkonnaministri määrusega.

2014. aasta kevadel muudeti kaitstavate liikide nimekirja. Lisandusid Saaremaa sõrmkäpp, rabaluga ja pügme-nahkhiir. Need kõik kuuluvad nüüd II kategooriasse. Viis liiki arvati kaitse alt maha: sinihall luga, kare jürilill, küürlemmel, villane katkujuur ja müür-nokksammal. Lisaks muudeti mitmel taimeliigil kaitsekategooriat (tabel 19). Praegusel hetkel kuulub I kaitsekategooriasse 64, II kaitsekategooriasse 267 ning III kaitsekategooriasse 237 liiki.

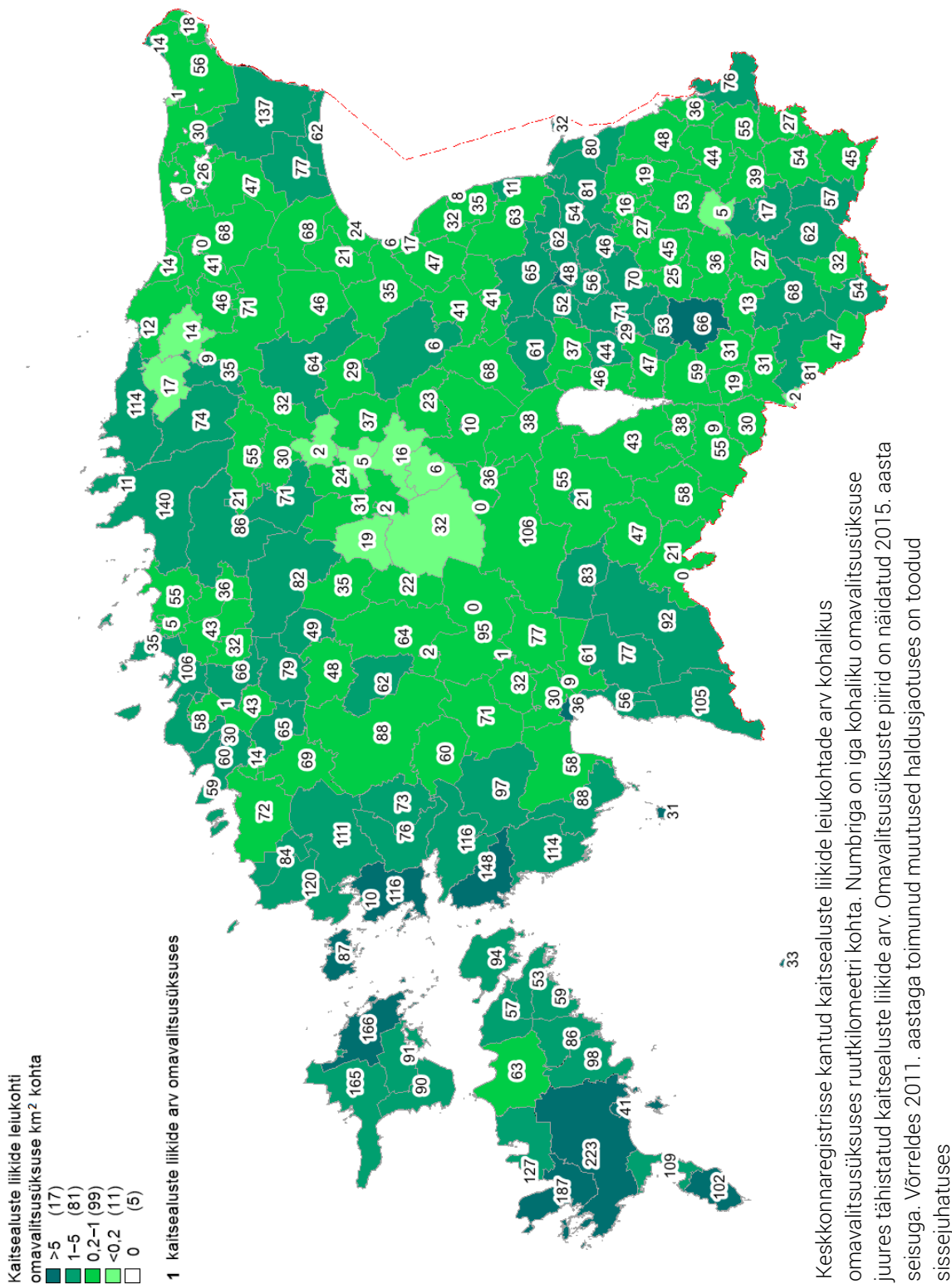

Joonis 53. Kaitsealuste liikide jagunemine kaitsekategooriatesse liigirühmade kaupa ning kaitsealuste liikide osakaal (%) liigirühma liikide üldarvust

Tabel 19. Liigid, mille kaitsekategooriat muudeti 2014. aastal

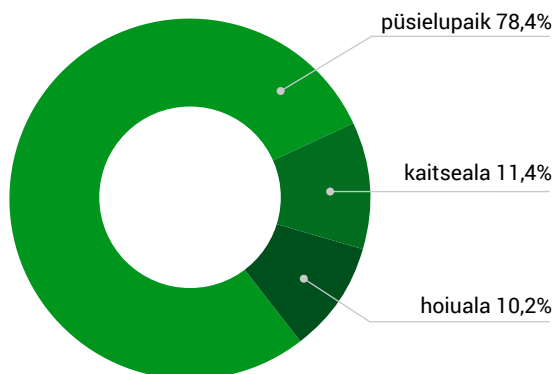
Liik	Varasem kategooria	Uus kategooria
Corda porella	II	III
eesti soojumikas	III	II
emaputk	III	II
karvane maarjalepp	III	II
kivi-lõhiskupar	II	III
kuninga-kuuskjalg	III	II
madal unilook	III	II
meklenburgi timmia	III	II
nõmmnelk	III	II
pehme koeratubakas	I	II
sile kardhein	II	III
suurelehine porellak	II	III
tundra vesisirbik	III	II

Keskonnaregistrisse oli 2015. aasta lõpuks kantud 59 610 kaitsealuse liigi leiukohta. Kõige tihedamalt on leiukohti Lääne-Eestis, saartel ning Tartu ümbruses. Omavalitsusi, kus pole registreeritud ühtegi kaitsitava liigi leiukohta, on jäänud vaid viis (joonis 54), 2007. ja 2011. aastal oli neid vastavalt 15 ja 10.

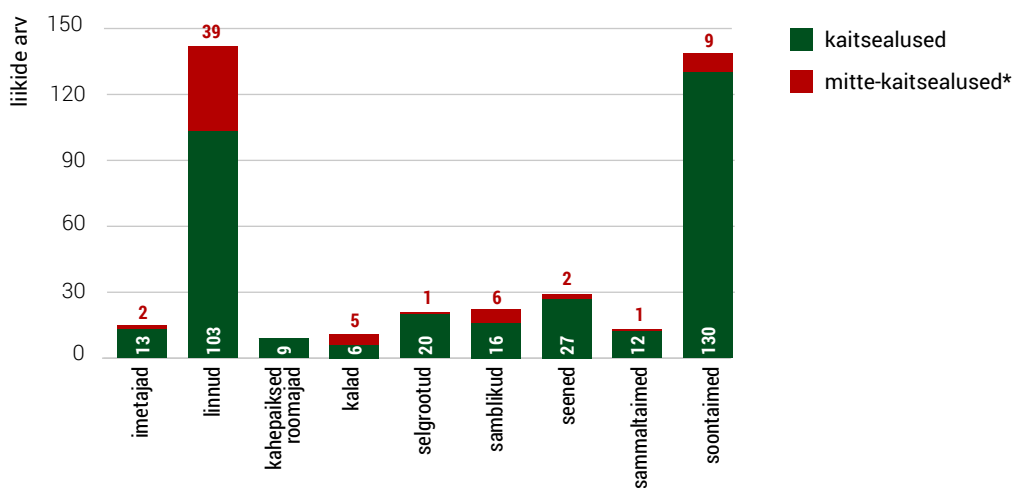
4.2.3 Liikide kaitstus

2015. aasta lõpuks oli Eestis 1768 kaitseala, hoiuala ja püsielupaika, mille kaitse-eesmärgina on muuhulgas kirjas kas ühe või mitme liigi kaitse (joonis 55).

Joonis 55. Eri tüüpi kaitstavad alad, mille kaitse-eesmärk on muuhulgas ühe või mitme liigi kaitse

Kõige rohkem liike on nimetatud Läänemaal Väinamere hoiuala (106) ning Lahemaa rahvuspargi (84) kaitse-eesmärgidena. Kokku on kaitstavate alade kaitse-eesmärgina nimetatud liike 401, neist 336 kaitsealused. 232 kaitsealust liiki, sealhulgas 21 I kaitsekategooria liiki, ei ole aga mainitud üheski kaitse-eeskirjas. See küll ei välista nende leiukohtade paiknemist kaitsealadel, kuid näitab, et kaitse-eeskiri ei pruugi antud liigiga arvestada. Seega ei saa olla kindel, et kehtiv kaitsekord tagab populatsiooni püsimiseks vajalikud tingimused.

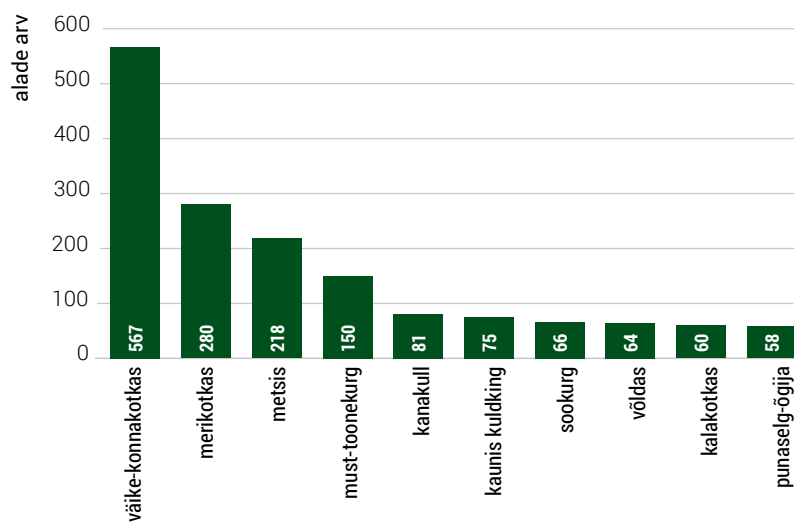

* Mitte-kaitsealusteks on nimetatud need liigid, kes ei kuulu looduskaitseaduse §-s 46 nimetatud kaitsekategooriatesse.

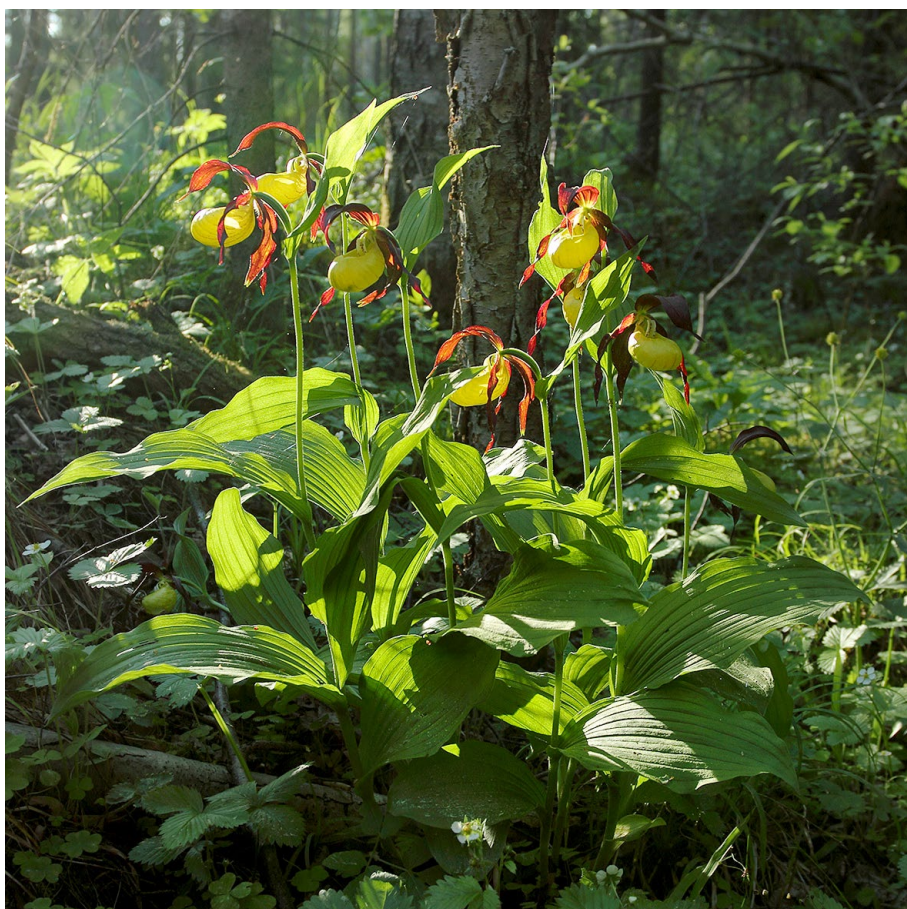
Joonis 56. Kaitstavate alade kaitse-eesmärgiks olevate liikide arv liigirühmade kaupa

Liigirühmadest on kaitse-eesmärgina enim välja toodud linde ja soontaimi, vastavalt 142 ja 139 liiki (joonis 56). Liikide poolest on kõige sagedasem väike-konnakotkas – ta on kaitse-eesmärgiks 567

kaitstaval alal, millest 540 on püsielupaigad. Järgneb merikotkas 280 alaga. Taimedest on esikohal kaunis kuldking (75 alal). Liikide esikümme on toodud joonisel 57.

Joonis 57. Kaitstavate alade kaitse-eesmärgidena enim mainitud liigid

Autor: Toomas Hirse

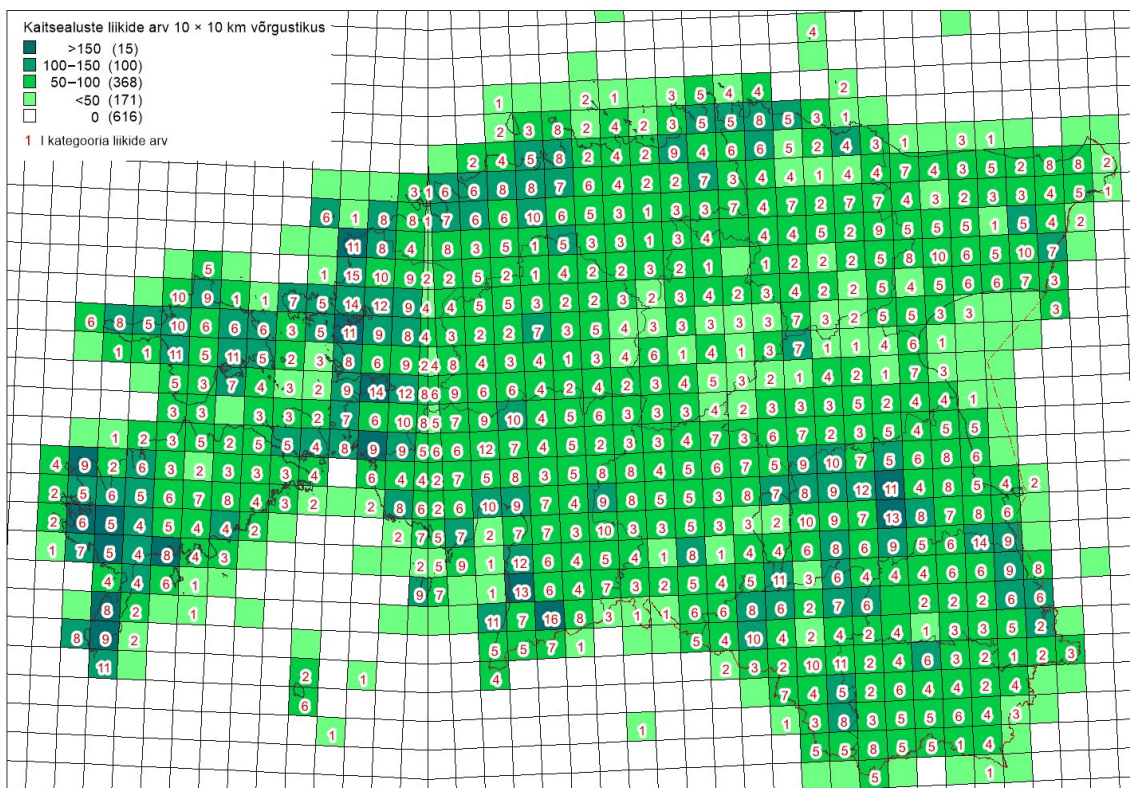
Foto 25. II kaitsekategooriasse ja loodusdirektiivi II lisasse kuuluv kaunis kuldking on kõige sagedamini kaitse-eesmärgina nimetatud taimeliik

4.2.4 Levikuatlased ja andmebaasid

Eestis on koostatud mitmeid liigirühmade levikuatlaseid, nagu näiteks haudelindude levikuatlas, imetajate levikuatlas, soontaimede levikuatlas jt, ning on olemas elurikkuse andmebaasid. Keskkonnaregistris peetakse arvet kaitsealuste liikide ja võõrliikide leiukohtade üle. eElurikkuse andmebaasi koondatakse Eesti liikide register, teadusasutuste kollektsoonide eksemplaride andmeid, kodanike vaatlusandmeid (sisestus toimub otse üle interneti) ja andmeid Eesti loodusega seotud uuringutest. Loodusvaatluste andmebaas võimaldab igal inimesel sisestada liigivaatlusi üle interneti. Vähetuntud elurikkuse andmebaas koondab sammalde, samblike ja soontaimede kaitsealuste, ohustatud ja tunnusliikide andmes- tikku. 2015. aasta lõpus tulid loodushuvilistele kasutamiseks välja ka kaks nutrakendust (loodusheli äpp ja loodusvaatluste äpp), mis võimaldavad vaatlusi andmebaasi kanda otse looduses vaatluspaigal. Loodusheli äpp võimaldab salvestada loodusheliseid ja nende juurde kuuluvaid vaatlusi eElurikkuse andme- baasi PlutoF. Loodusvaatluste äpp võimaldab registreerida liigivaatlusi loodusvaatluste andmebaasi.

2015. aasta lõpu seisuga oli keskkonnaregistris üle 62 000 liigileiukohta, loodusvaatluste andmebaasis 200 000 vaatlust (sh imetajate levikuatlase 1980–1999 ja haudelindude levikuatlase 2003–2009 andmestik), eElurikkuse andmebaasis üle 26 000 liigi ja 756 000 vaatluse ning vähetuntud elurikkuse andmebaasis 246 samblialiigi, 226 samblikuliigi ja 258 soontaimeliigi digitaalsed infolehed.

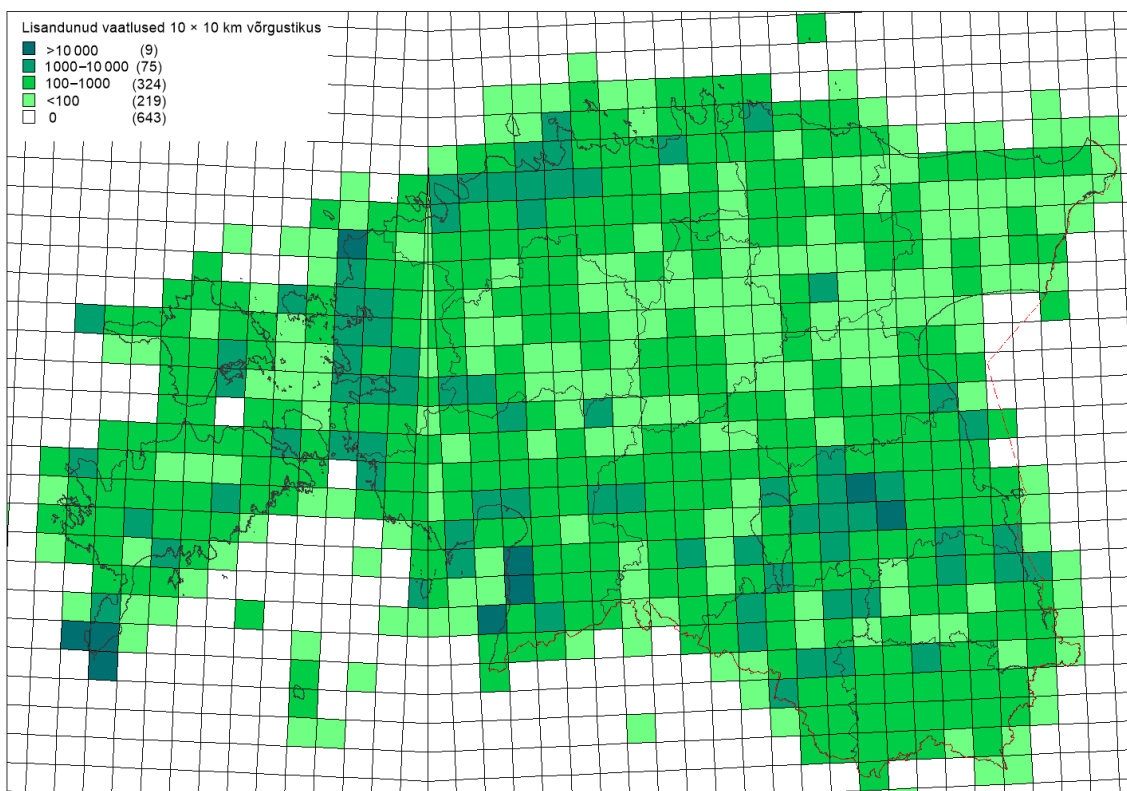
Liigirühmade levikuatlaste ja nimetatud andmebaaside (v.a vähetuntud elurikkuse) andmete põhjal koos- tatud kaitsealuste liikide leviku kaardilt (joonis 58) ilmneb, et kaitsealuseid liike on enam Lääne-Eestis, Saaremaal ja Hiiumaal, aga ka Tartu ümbruses. Need piirkonnad on ühest küljest paremini uuritud, kuid samas ongi Eesti lääneosa teadaolevalt ka liigirikkam.

Joonis 58. Kaitsealuste liikide arv erinevate andmebaaside ja levikuatlaste andmetel. Number näitab I kaitsekategooria liikide arvu ruudus (10 × 10 km võrgustik)

Järjest enam hakkab levikuatlaste ja andmebaaside põhjal koostatud liigirikkuse kaart kajastama tegelikku liigirikkust, mitte pelgalt peegeldama paremini uuritud piirkondi. Seda soodustavad kõiksugu harrastusteaduse (*Citizen Science*) projektid ja andmebaasid, kuhu iga loodushuviline saab interneti kaudu näiteks nutirakenduse abil edastada oma liigivaatlusi kiirelt ja mugavalt. Eestis on kaks suurt rahvateaduse andmeid sisaldavat andmebaasi – loodusvaatluste andmebaas ja eElurikkus. Ajaperioodil september 2010 kuni detsember 2015, mis jäi eelmises väljaandes kajastatud seisu ja käesoleva väljaande seisu vahele, on näiteks eElurikkuse ja loodusvaatluste andmebaasi sisestatud kokku ligi 770 000 vaatlust (joonis 59). Ülekaalukalt kõige rohkem on vaadeldud linde (üle 90% kõigist vaatlustest).

Pärandkoosluste Kaitse Ühingu ja Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja Keskkonnainstituudi botaanikute eestvõttel alustati 2014. aastal uue Eesti soontaimede atlase koostamise projektiga (eelmine atlas valmis 2005. aastal). Välitööd toimusid aastatel 2015–2016 SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse toetusel. Kokku tehti üle 370 000 vaatluse ja koguti ligi 10 000 herbaarlehte, mis sisestatakse eElurikkuse andmebaasi PlutoF. Välitööde tulemusel koostati 1477 taksoni levikukaardid. Projekti teises etapis valmib 2018. aastal Eesti taimede e-atlas. Koostamisel on ka uus Eesti haudelindude levikuatlas, mis kajastab perioodi 2013–2017 (eelmine atlas on enam kui kümne aasta tagusest ajast) ja valmib eeldatavasti 2018. aastal.

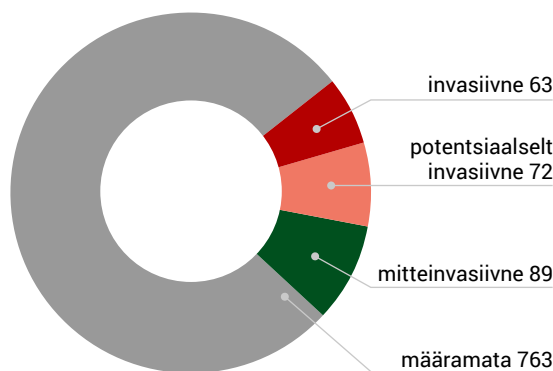

Joonis 59. eElurikkuse ja loodusvaatluste andmebaasi ajavahemikus september 2010 – detsember 2015 sisestatud vaatluste arv ja levik (10 × 10 km võrgustik)

4.2.5 Võõrliigid

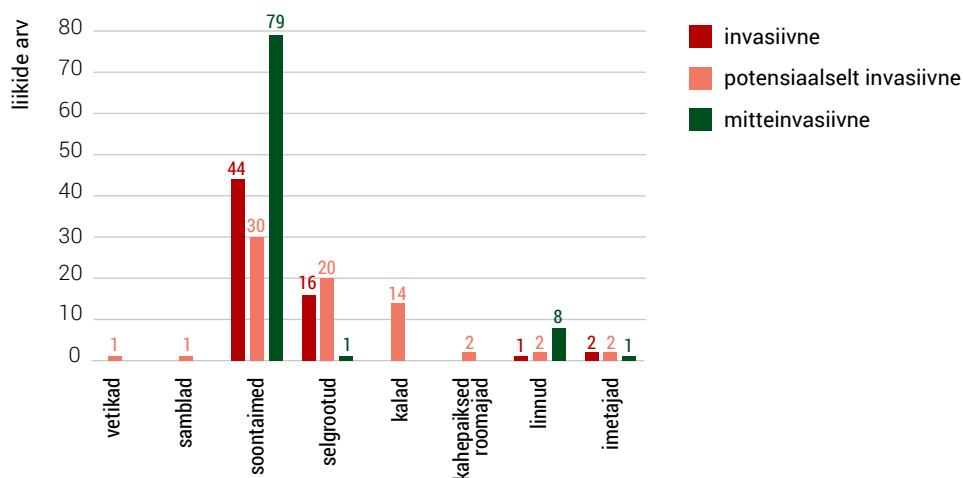
Võõrliigid on inimtegevuse tagajärjel väljapoole oma looduslikku levilat levinud liigid. Invasiivsed on need võõrliigid, kes on suutnud looduses püsima jääda ning oma arvukuse või elutegevusega ohustavad kohalikku elustikku ja kooslusi. Sageli on võõrliigi uude kohta jõudmise ja invasiivsuse ilmingute vahe väga pikk, mõnikord lausa sadakond aastat. Näiteks verev lemmmalts leiti Eesti loodusest esimest korda 1939. aastal, kuid invasiivsuse märgid hakkasid ilmema alles kümmekonna aasta eest.

Eestis on võõrliike registreeritud kokku 987, kuid kuna seni on puudunud võõrliikide süstemaatiline seire ja inventuurid, siis tegelikult võib nende hulk olla isegi üle kahe tuhande. Võõrliigid jaotatakse oma ohtlikkusest neljaks: invasiivsed, potentsiaalselt invasiivsed, mitte-invasiivsed ning määratlemata staatusega. Eestis teada olevatest võõrliikidest loetakse invasiivseks 63 ja potentsiaalselt invasiivseks 72 liiki, enamiku invasiivsus on määratlemata (joonis 60).

Joonis 60. Eestis registreeritud võõrliikide jaotus vastavalt nende invasiivsusele

Liigirühmadest on enim võõrliike taimede (748 liiki ehk üle 75% liikidest), sh soontaimede hulgas (735 liiki), millele järgnevad lüliljalgsed 152 liigiga. Ka invasiivsete liikide hulgas on just soontaimed esikohal 44 liigiga (joonis 61).

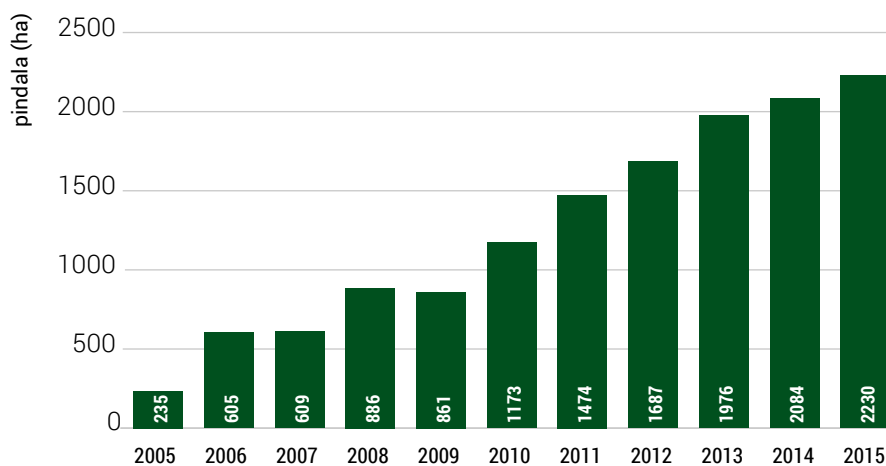
Joonis 61. Võõrliikide jaotus liigirühmade kaupa

Autor: Madli Linder

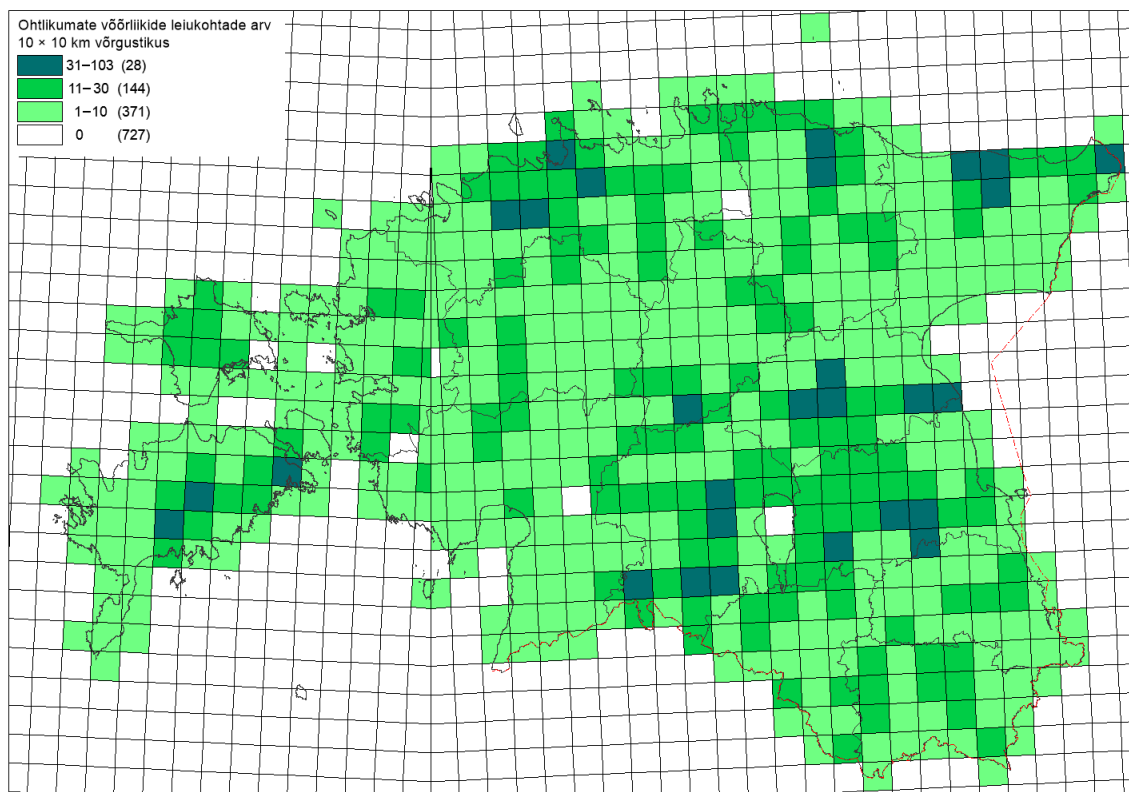
Foto 26. Verev lemmmalts – Eesti looduslikku tasakaalu ohustav võõrliik

Üks tuntum ja tülikam grupp võõrliike on karuputked, neid on Eestist leitud viis liiki: Sosnovski, Lehmanni, pärsia, karvane ja hiid-karuputk. Neist enamlevinuks peetakse Sosnovski karuputke, aga ka hiid-karuputke. Eestis on üleriigilist võõrkaruputkede tõrjet tehtud aastast 2005. Aastatel 2011–2015 põhines nende tõrje ohjamiskaval, mis on seni olnud ka esimene ja ainus kinnitatud võõrliikide ohjamiskava (vt ka ptk 3.6). Tõrjesse on olnud hõlmatud kõik teadaolevad (kaardistatud) karuputkekolooniad (joonis 62). Karuputke võõrliikide teadaolevate kolooniate pindala järjepidev suurenemine ei tähenda siiski otseselt, et kolooniate pindala vaatamata tõrjele pidevalt suureneb – paljud veel arvel olevad kolooniad on aastatepikkuse järjepideva tõrje käigus nõrgestatud ja hääbumas – 2015. aasta lõpu seisuga hinnanguliselt 600 kolooniat ehk ligikaudu 300 ha.

Joonis 62. Eestis tõrjes olnud Sosnovski ja hiid-karuputke kolooniate pindala (ha) aastatel 2005–2015

Keskonnaregistris ja loodusvaatluste andmebaasis olevate invasiivsete ning potentsiaalselt invasiivsete võõrliikide leiukohti on tihedamalt Põhja-Eestis, Tartu ümbruses, Jõgeva- ja Viljandimaal ning Saaremaa keskosas (joonis 63).

Joonis 63. Keskonnaregistris ja loodusvaatluste andmebaasis olevad invasiivsete ja potentsiaalselt invasiivsete võõrliikide leiukohad (10 × 10 km võrgustik)

Eestis kõige ohtlikumaks peetavad invasiivid on nende senise leviku piiramiseks või liigi Eestisse jõudmise ennetamiseks kantud nn looduslikku tasakaalu ohustavate võõrliikide nimekirja. Nimekirjas on praegu 43 liiki, kelle elusisendite import, kasvatamine ja tehingud nendega on üldjuhul keelatud. Erandina saab Keskkonnaametilt luba taotleda nende liikide isendite teaduseesmärgil pidamiseks, mingi ja kährikoera puhul ka nende majanduseesmärgil farmis kasvatamiseks.

Euroopa Liidus oli 2015. aasta võõrliikide suhtes murranguline, kuna 1. jaanuaril jõustus esimene võõrliikidele keskenduv regulatsioon. See on Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus nr 1143/2014 looduslikku tasakaalu ohustavate võõrliikide sissetoomise ja levimise ennetamise ja ohjamise kohta. Määrus kehtestab ühised alused võõrliikide vastu võitlemiseks kogu Euroopa Liidus ja selle alusel hakkas 3. augustil 2016. aastal kehtima ka ühtne Euroopa Liidu jaoks probleemsete võõrliikide nimekirja. Esialgsele nimekirja kuulub 37 liiki, neist Eestile olulisemad, mis nüüd said seoses nimekirja jõustumisega impordikeelu, on punakõrv-ilukilpkonn, pesukaru, mitmed võõrvähid ja taimedest näiteks ameerika kevadvõhk. Määruse nimekirja saab olema ajas muutuv ning sinna kantakse nii juba Euroopasse jõudnud võõrliike kui ka neid, kelle saabumist soovitakse ennetada. Nimekirja kantud liigid, kelle isendeid on 2015. aasta seisuga Eesti loodusest leitud ning ülejäänud nimekirja kantud liikide lähimad leiud teistest Euroopa Liidu riikidest on toodud joonisel 64. Eestis on ette tulnud ka lemmikloomana peetud pesukaru ja hallorava lahtipääsemist, kuid need isendid on kinni püütud ja looduses neid liike meil teadaolevalt ei esine. Määruse alusel peab kaardistama ka olulisemad võõrliikide sissetulekuteed ning rakendama konkreetseid tegevusi võõrliikide sissetuleku ennetamiseks ja vältimiseks.

Joonis 64. Euroopa Liidus probleemsete võõrliikide nimekirja kantud liigid Eestis 2015. aasta seisuga ja lähimad riigid, kus on loodusest neid liike leitud

5. Elupaigad ja nende kaitse

Järgnevad peatükid annavad ülevaate Eesti elupaigagruppide levikust ja nende kaitsest 2015. aastal. Ülevaade antakse kahest vaatepunktist. Esiteks, kogu Eestit katva CORINE maakatteandmebaasi tüüpide alusel moodustatud elupaigagruppide leviku ja kaitstuse analüüsina (ptk 5.1) ning teiseks, kolme suure elupaigagrupi (sood, niidud, metsad) kohta eraldi olemasolevate andmete analüüsina (ptk 5.2). Lisaks antakse ülevaade Natura 2000 loodusdirektiivi elupaigatüüpide viimasest seisundihinnangust (ptk 5.3) ja nende kaitsmisest kaitstavatel aladel (ptk 5.4). Lähtuvalt elupaigagruppide käsitlemisest eelnimetatud kahest vaatepunktist võivad ühe ja sama asja kohta käivad arvud tulenevalt andmete erinevast täpsusest natuke erineda.

Metsad katavad Eestist 49%, sood 7,6% ja niidud 3%.

Kaitse all on metsadest 18% (sh sihtkaitsevööndites ja loodusreservaatides 8,5%), niitudest 65% ja soodest 69%.

Maakondade lõikes eristub kõigi kolme eraldi analüüsitud elupaigagrupi – metsade, soode ja niitude – leviku ja kaitse poolest Läänemaa, olles nii nende elupaigagruppide levikus kui ka kaitsmise ulatuses paremate seas. Metsade levikus ja kaitsmise ulatuses on maakondadest väljapaistev Hiiumaa, niitude osas Saaremaa, soode puhul aga Pärnumaa ja Läänemaa.

5.1 CORINE maakattetüüpide leviku muutused

Vahepealsete aastate jooksul pärast väljaande „Eesti looduse kaitse aastal 2011“ ilmumist on valminud uus CORINE LandCoveri (CLC) digitaalne andmekogu Eesti looduslike, poollooduslike ja inimtekkeliste alade esinemise ja leviku kohta. See 2012. aasta satelliitfotode interpretatsioonil põhinev maakattetüüpide ruumiandmebaas on värskeim Eestit hõlmav CORINE maakattetüüpide ja nende esinemist kirjeldav andmekogu, mistõttu on käesolevas raamatus kasutatud seda andmebaasi, andmaks ülevaadet erinevate elupaigagruppide esinemisest Eestis 2015. aastal. Kuna CLC andmebaasis on väikseim eristatav maakatteüksus 25 ha, siis on andmed selle võrra üldistatud. Sellele vaatamata saab anda ülevaate maakattetüüpide ja nende põhjal moodustatud elupaigagruppide levikust ja leviku muutustest. Erandiks on veekogud, sest 25 ha üldistuse puhul jäävad kõik sellest suuruselt väiksemad veekogud andmebaasist välja. Seetõttu ei ole käesolevas analüüsis veekogude puhul kasutatud mitte CLC andmebaasi, vaid keskkonnaregistri ja Eesti looduse infosüsteemi (EELIS) veekogude kaardikihte. Võrreldavuse huvides raamatutes „Eesti looduse kaitse aastal 2007“ ja „Eesti looduse kaitse aastal 2011“ esitatuga on andmebaasi maakattetüüpide rühmitamisel elupaigagruppideks lähtunud esimeses väljaandes kasutatud meetodikast (vt „Eesti Looduse kaitse aastal 2007“ lk 72–74).

Autor: Margus Muuts

Foto 27. Viivikonna kummitusasum Ida-Virumaa tööstusmaastikus

CLC 2012. aasta andmebaasi maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide moodustab suurima osa Eesti territooriumist põllumajanduslik maa (31,5%), millele järgnevad segametsad (20,1%) ja okasmetsad (18,1%). Võrreldes eelmise CLC kaardistusega 2006. aastast on oluliselt suurenenud segametsade (10%, ↑) ning parkide ja aedade (8,3%, ↑) pindala. Oluline vähenemine on samal ajal toimunud looduslike rohumaade (15,5%, ↓) ja lehtmetsade (13,9%, ↓) pindalas. Teiste gruppide muutused on olnud väiksemad (tabel 20).

Tabel 20. CLC maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide pindalad Eestis 2006. ja 2012. aastal

Elupaikade grupp	Eestis kokku (km ²) 2006. a	Eestis kokku (km ²) 2012. a	Muutus, %	Osakaal (%) Eesti territooriumist 2006. a	Osakaal (%) Eesti territooriumist 2012. a
Põllumajanduslik maa	14 740	14 494	1,7 ↓	32,2	31,5
Segametsad	8387	9224	10,0 ↑	18,3	20,1
Okasmetsad	8021	8313	3,6 ↑	17,6	18,1
Lehtmetsad	4463	3843	13,9 ↓	9,8	8,4
Sood	3059	3176	3,8 ↑	6,7	6,9
Põõsastikud	2937	2822	3,9 ↓	6,4	6,1
Siseveekogud*	2201	2208	0,3 ↑	4,8	4,8
Pargid ja aiad	600	650	8,3 ↑	1,3	1,4
Looduslikud rohumaad	562	475	15,5 ↓	1,2	1,0
Rannikuelupaigad	391	393	0,5 ↑	0,9	0,9
Tehisalad	371	363	2,2 ↓	0,8	0,8
Meri*	24 990	25 126	0,5 ↑	-	-
Kokku	70 722	71 087	0**	100	100

*Veekogude arvutused on tehtud mitte CLC, vaid keskkonnaregistri ja EELIS-e veekogude kaardikihtide alusel. Siseveekogude analüüs sisaldab ka Peipsi järve ja Võrtsjärve. Arvutustes on Peipsi järv ja Võrtsjärv arvestatud territooriumi sisse.

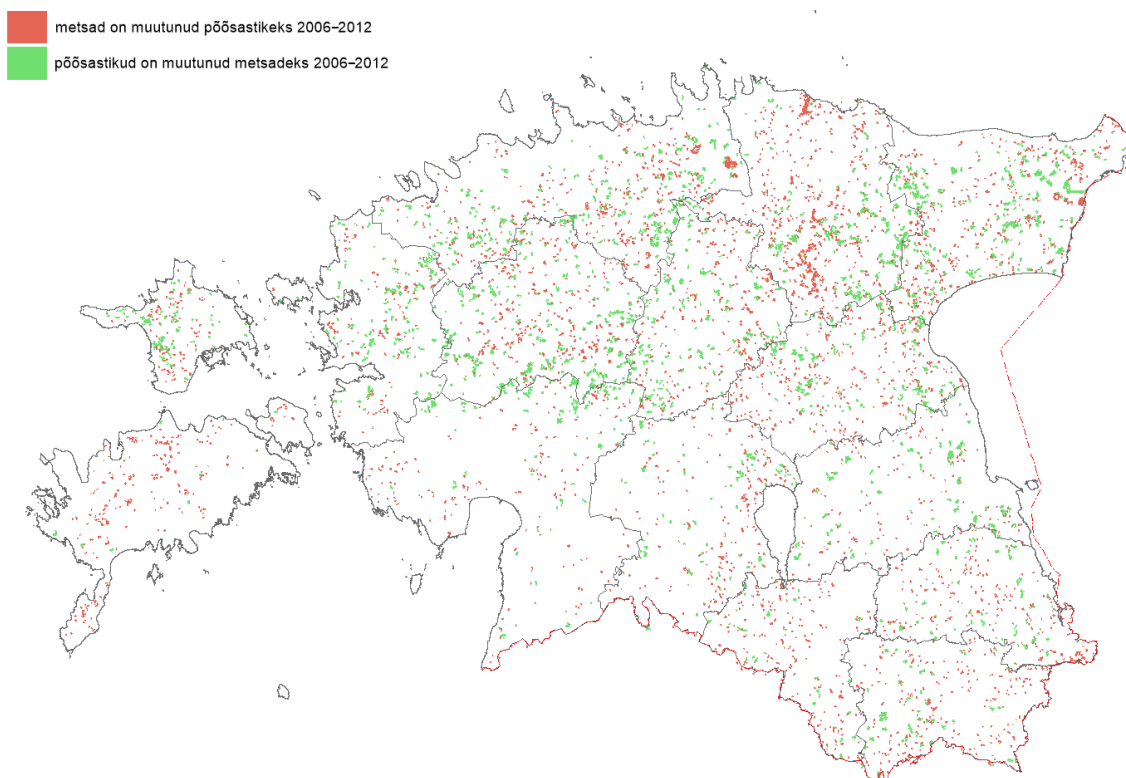
**Tegelik muutus on 0, kuid arvutuste käigus (ümardamisel jms) tekkinud väikese tehnilise vea tõttu ei kattu 2006. ja 2012. aasta kogupindalad täpselt.

Vaadates CLC 2006. ja 2012. aasta andmebaaside alusel maakatteklasside muutusi, siis on ülekaalukalt kõige suuremad muutused aset leidnud metsade ja põõsastike klasside vahel: 419,3 km² okas-, sega- ja lehtmetsi on muutunud põõsastikeks ning 606,1 km² põõsastikke metsadeks (tabel 21).

Tabel 21. Suuremad CLC maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide vahelised muutused CLC 2012. aasta maakatteklasside muutuste andmebaasi alusel

Elupaikade grupp CLC 2006. aasta andmebaasi alusel	Elupaikade grupp CLC 2012. aasta andmebaasi alusel	Muutuse pindala (km ²)
Põõsastikud	Segametsad	362,3
Segametsad	Põõsastikud	184,5
Okasmetsad	Põõsastikud	181,0
Põõsastikud	Okasmetsad	160,0
Põõsastikud	Lehtmetsad	83,8
Lehtmetsad	Põõsastikud	53,8
Põllumajanduslik maa	Põõsastikud	45,7
Põllumajanduslik maa	Tehisalad	13,8
Põõsastikud	Tehisalad	10,9
Tehisalad	Pargid ja aiad	6,4

Metsade ja põõsastike klasside vahelised muutused peegeldavad teostatud metsaraieid. Hiljutistel (st pärast 2006. aastat tehtud) raielankidel on metsad klassifitseeritud põõsastikeks. Varasematel raielankidel on 2006. aastal põõsastike hulka klassifitseeritud maakatteklass nüüdseks taas metsaks määratud. Kui vaadata aastatel 2006–2012 toimunud muutusi koos aastatel 2000–2006 toimunud muutustega, siis ilmneb selgelt, et aastaks 2006 metsaraiete tõttu põõsastikeks muutunud ligikaudu 600 km² metsa on CLC 2012. aasta andmekogus tagasi metsaks klassifitseeritud (joonis 65).

Joonis 65. CLC maakatteklasside alusel moodustatud metsade ja põõsastike elupaigagruppide vahelised muutused CLC 2006. ja 2012. aastat andmebaaside alusel

Arvestada tuleb, et CLC meetodika arvestab muutusena üle 5 ha suuruseid muutusi. See on ka põhjus, miks ei kajastu muutustes looduslike rohumaade (niitude) pindala vähenemine. Looduslikud rohumaad on meil pigem väikeste pindaladega ja seetõttu ei ületa ka muutused enamasti meetodikas seatud piiri. Iga väikese niidulapi väikene vähenemine (servadest kinni kasvamine) annab aga kokku päris suure protsendi (tabel 20).

Lisaks tuleb maakatteklasside muutuste alusel selgelt välja jätkuv põllumaade võsastumine, varasema põllumajandusliku maa muutumine tehisaladeks (eelkõige tööstus- ja kaubandusterritooriumideks, ehitusplatsideks ja karjäärideks) ning 2006. aastal ehitusplatsidena kaardistatud alade muutumine aedadeks (vt tabel 21 viimast rida). Viimane peegeldab valglinnastumise protsessi ehk endisele põllumajanduslikule maale ehitatud elamurajoonide tekkimist suuremate linnade, peamiselt Tallinna, Tartu ja Pärnu lähimbrusesse. Kui lisada siia 2006. aastal veel põllumajanduslike maade hulka kuulunud alad, mis CLC 2012. aasta muutuste andmebaasi järgi olid juba ehitusplatsiks muutunud, siis on uute, põllule ehitatud majade ja nende aedade pindala suurenemas veel umbes 3,5 km² võrra.

Analüüsid CLC 2012. aasta maakatteklasside alusel grupeeritud elupaigagruppide paiknemist looduskaitsealustel aladel 2015. aasta lõpu seisuga, ilmnevad järgmised trendid. Kõige rohkem on Eestis kaitse all looduslike rohumaid ja rannikuelupaiku (mõlemaid 68,8% elupaigagrupi üldpinnast), neile järgnevad sood 66,5%-ga (tabel 22). Seejuures on kaitse all olevate looduslike rohumaade (niitude) osakaal elupaigagrupi pindalast kasvanud ajavahemikus 2011–2015 ligi 10% võrra. Samas on nende kogupindala Eestis vähenenud koguni 15% (tuleb arvestada, et CORINE maakatteandmebaasis kajastuvad selle väikseima eristatava üksuse (25 ha) tõttu ainult suuremad niidualad). Selline muutus ilmestab, et seniste asjaolude jätkumisel säilivad niidud meil pikemas perspektiivis ainult kaitstavatel aladel, kus makstakse nende taastamise ja hooldamise eest toetusi. Mujal jätkub niitude kinnikasvamine.

Teiseks ilmneb analüüsist, et kaitstavatel aladel kehtivad metsaraie piirangud ja keelud on olulisel määral vähendanud põõsastike pindala looduskaitsealustel aladel. Nende pindala on vähenenud 22,6%. Eelmise, 2006. aasta satelliitfotode interpretatsioonil põhineva CLC andmebaasi koostamise ajal oli Eesti liitumisest Euroopa Liiduga ja sellega seoses ka Natura 2000 võrgustiku moodustamise tarvis suure hulga uute alade looduskaitse alla võtmise algusest möödunud kaks aastat ja seega ei olnud kaitsemeetmed jõudnud loodusele veel mõju avaldada. Nüüdseks on aga tollased kaitsealade koosseisu arvatud põõsastikud juba metsaks klassifitseeritud ning uusi põõsastikke ei ole metsaraie piirangute ja keeldude tõttu sel määral juurde tekkinud. Olukorda ilmestab hästi ka põõsastike pindala muutuse võrdlus looduskaitsealustel aladel ja ülejäänud Eestis. Kui kaitsealustel aladel on nelja aastaga põõsastike pindala vähenenud ligikaudu 100 km², siis väljaspool kaitstavaid alasid ainult 10 km² võrra.

Tabel 22. CLC maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide kaitse Eestis 2011. ja 2015. aastal

Elupaikade grupp	Kaitse all 2011 (km ²)	Osakaal (%) elupaigagrupi pindalast 2011	Kaitse all 2015 (km ²)	Osakaal (%) elupaigagrupi pindalast 2015	Kaitse all oleva pindala muutus (%) 2011–2015
Looduslikud rohumaad	331,0	58,9	327,0	68,8	1,2 ↓
Rannikuelupaigad	270,5	69,2	270,5	68,8	0,0
Sood	1977,0	64,6	2111,5	66,5	6,8 ↑
Siseveekogud*	1015,0	46,1	1035,0	46,9	2,0 ↑
Meri*	6705,0	26,8	6753,5	26,9	0,7 ↑
Okasmetsad	2005,0	25,0	2136,0	25,7	6,5 ↑
Lehtmetsad	668,5	15,4	605,5	15,8	9,4 ↓
Segametsad	1205,0	14,4	1359,5	14,7	12,8 ↑
Põõsastikud	466,0	15,9	360,5	12,8	22,6 ↓
Pargid ja aiad	35,0	5,8	34,5	5,3	1,4 ↓
Põllumajanduslik maa	732,5	5,0	735,5	5,1	0,4 ↑
Tehisalad	15,0	4,0	9,5	2,6	36,7 ↓
Kokku	15 445,5	21,8	15 738,5	22,1	1,9 ↑

* Veekogude arvutused on tehtud mitte CLC, vaid keskkonnaregistri ja EELIS-e veekogude kaardikihtide alusel. Siseveekogude analüüs sisaldab ka Peipsi järve ja Võrtsjärve. Arvutustes on Peipsi järv ja Võrtsjärv arvestatud territooriumi sisse.

Looduskaitsealade alusel kehtestatud rangeima kaitsega vöönditesse (loodusreservaatidesse ja kaitsvatavate alade sihtkaitsevöönditesse) kuulub Eestis kõige rohkem soid (51,4% elupaigagrupi üldpinnast Eestis), järgnevad looduslikud rohumaad (30,5%) ja rannikelupaigad (26,2%). Tähelepanuväärselt on suurenenud nimetatud rangeima kaitsega vöönditesse hõlmatud segametsade (18,7%, ↑), okasmetsade (13,6%, ↑) ja soode (13,6%, ↑) pindala (tabel 23).

Kui defineerida ranget kaitset aga IUCN-i järgi, siis on olukord sootuks teistsugune. IUCN loeb rangelt kaitsvatavaks kategooriatesse Ia ja Ib kuuluvad alad ehk Eesti mõistes loodusreservaadid, looduslikud sihtkaitsevööndid ja püsielupaikade sihtkaitsevööndite looduslikud osad. Selle järgi on suurenenud ainult range kaitse all olevate segametsade ja vähesel määral ka mere pindala. Ülejäänud elupaigagruppide pindalad on IUCN-i mõistes range kaitse vööndites vähenenud. Teatud elupaigagruppide puhul on see loogiline. Näiteks niitude kaitseks ei sobigi hooldamistegevusi keelav kaitsereežiim, rääkimata inimtekkeliste elupaikade gruppidest. Teiste elupaigagruppide range kaitse vähenemise põhjuseks on olnud aga peamiselt asjaolu, et kaitsealade kaitse-eeskirjade uuendamisel on muutunud paljud varasemad looduslikud sihtkaitsevööndid hooldatavateks sihtkaitsevöönditeks, nii et IUCN-i Ia ja Ib kategooriale vastavate alade kogupindala on aastatel 2011–2015 vähenenud 100 km² võrra (tabel 23).

Tabel 23. Range kaitse all olev osa CLC maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide pindalast Eestis 2011. ja 2015. aastal

Elupaikade grupp	Range kaitse all 2011 (km ²)**	IUCN Ia ja Ib 2011 (km ²)	Range kaitse all elupaigagrupi pindalast 2011 (%)**	Range kaitse all 2015 (km ²)**	IUCN Ia ja Ib 2015 (km ²)	Range kaitse all elupaigagrupi pindalast 2015 (%)**	Range kaitse all oleva pindala muutus 2011–2015 (%)**
Sood	1437	943,5	47,0	1633,0	895,7	51,4	13,6 ↑
Looduslikud rohumaad	139	14,0	24,7	145,0	10,0	30,5	4,3 ↑
Rannikelupaigad	96	35,0	24,6	103,0	31,5	26,2	7,3 ↑
Okasmetsad	997	399,5	12,4	1133,0	371,8	13,6	13,6 ↑
Lehtmetsad	318	125,0	7,1	272,0	74,0	7,1	14,5 ↓
Segametsad	488	202,0	5,8	600,0	240,4	6,5	18,7 ↑
Põõsastikud	162	36,0	5,5	123,0	30,4	4,4	24,7 ↓
Siseveekogud*	43	14,5	2,0	52,0	13,4	2,4	20,9 ↑
Meri*	430	286,0	1,7	443,0	287,9	1,8	3,0 ↑
Tehisalad	3	0,4	0,8	2,5	0,3	0,7	16,7 ↓
Põllumajanduslik maa	35	5,5	0,2	43,0	5,5	0,3	22,9 ↑
Pargid ja aiad	2	0,3	0,3	1,5	0,3	0,2	25,0 ↓
Kokku	4150	2061,7	5,9	4551,0	1961,2	6,4	9,7 ↑

* Veekogude arvutused on tehtud mitte CLC, vaid keskkonnaregistri ja EELIS-e veekogude kaardikihtide alusel. Siseveekogude analüüs sisaldab ka Peipsi järve ja Võrtsjärve. Arvutustes on Peipsi järv ja Võrtsjärv arvestatud territooriumi sisse.

** Range kaitse tähendab siinkohal loodusreservaatide ja kõikide sihtkaitsevööndite kaitsereežiimi, mitte ainult IUCN-i Ia ja Ib kategooriasse kuuluvaid alasid.

5.2 Elupaikade leviku ja kaitse muutused

5.2.1 Metsad

Eesti topograafia andmekogu (ETAK) 2016. aasta aprilli alguse väljavõtte järgi on Eestis metsa 2 334 203 ha ehk 51% Eesti maismaaterritooriumist (koos Peipsi ja Võrtsjärvega) ja 54% ilma suurjärvedeta. Kaitstavatele aladele jääb metsi (ETAK-i metsaklassi alusel) kokku veidi üle 424 000 ha ehk umbes 18%. Viimastest on looduskaitsealade alusel kehtestatud rangeima kaitsega vööndites ehk loodusreservaatides ning kaitsealade ja püsielupaikade sihtkaitsevööndites ligikaudu 199 000 ha ehk umbes 8,5% kõigist metsadest (tabel 24).

Tabel 24. Kaitsealuse metsa jaotumine (ETAK-i metsaklassi alusel) erinevate kaitsevööndite vahel

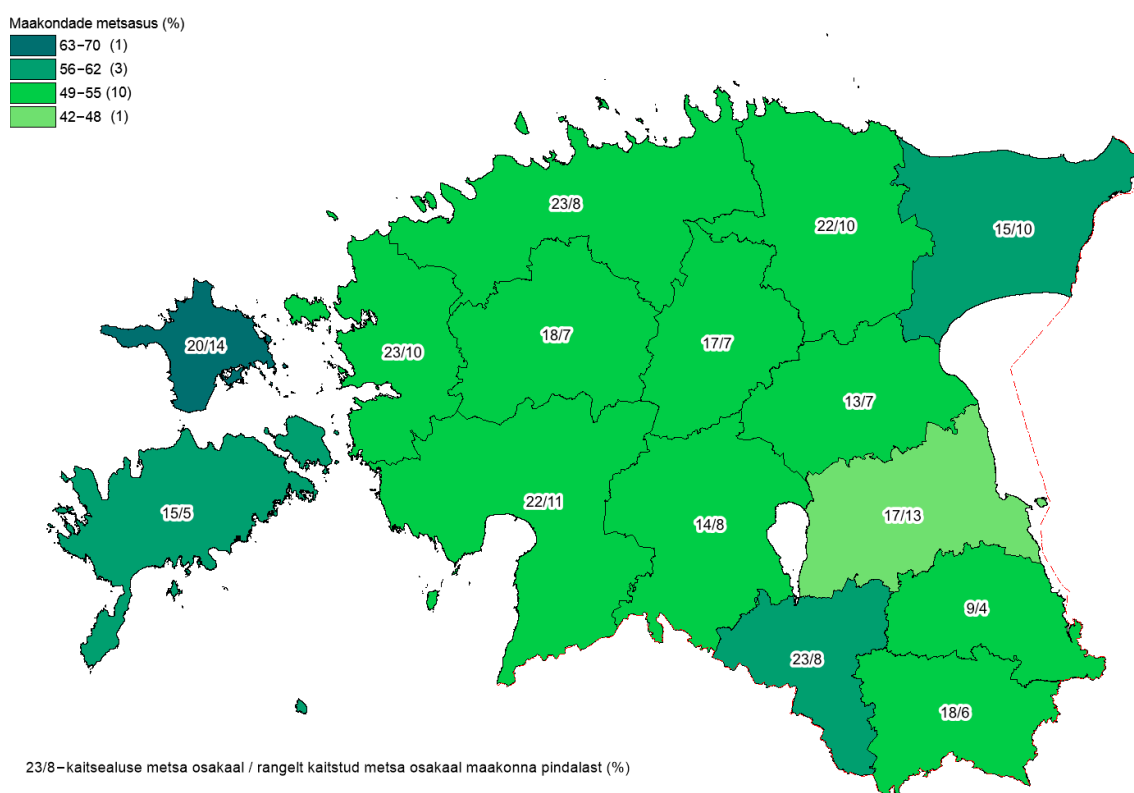
Kaitsevöönd	Metsa pindala 2011. aastal (ha)	Metsa pindala 2015. aastal (ha)
Loodusreservaat	3100	3200
Sihtkaitsevöönd	175 000	195 800
Piiranguvöönd	182 600	178 700
Hoiuala	44 500	46 550
Kokku	405 200	424 250

Autor: Anneli Palo

Foto 28. Vana loodusmets Hiiemaal Kõpu looduskaitsealal. Vanad loodusmetsad on loodusdirektiivi esmatähtis elupaigatüüp (elupaigatüübi kood 9010*). Seda tüüpi esineb meil loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpidest kõige enam, kuid selle seisund Eestis on hetkel hinnatud halvaks

Maakondade metsasus ja range kaitsežiiimiga vöönditesse (loodusreservaadid, sihtkaitsevööndid) kuuluvate metsade osakaal maakonniti ETAK-i metsaklassi alusel on näidatud joonisel 66. Kõige metsasem on Hiiumaa (metsasus ligi 70%) ja metsavaeseim Tartumaa (42%). Kaitse all on metsa kõige rohkem Läänemaal, Valgemaal ja Harjumaal – igas neist 23% metsaalast. Neile järgnevad Pärnumaa ja Lääne-Virumaa (kõigis kaitse all 22%). Loodusreservaatidesse ja sihtkaitsevöönditesse on kõige enam metsa hõlmatud aga Hiiu maakonnas (14%), millele järgneb Tartumaa 13%-ga. Kõige vähem on metsa looduskaitse all Põlvamaal (9%). Võrreldes 2011. aastaga on suurimad muutused toimunud Tartumaal, kus rangema kaitsega vöönditesse arvatud metsa osakaal on peamiselt Peipsiveere looduskaitseala moodustamise tõttu suurenenud 3% võrra. Teine suurem muutus on aset leidnud Läänemaal, kus kaitsealuse metsa osakaal on vähenenud 3% võrra. Seal on peamiseks põhjuseks metsade pindala üldine suurenemine rohumaade ja kasutusest välja jäänud põllumaade kinnikasvamise arvelt, mistõttu on ka kaitse all oleva metsa osakaal vähenenud.

Joonis 66. Maakondade metsasus ning kaitsealuse metsa ja range kaitsežiiimiga vöönditesse (loodusreservaadid, sihtkaitsevööndid) kuuluvate metsade osakaal (%) maakonna metsadest ETAK-i metsaklassi alusel

Riikliku statistilise metsainventeerimise (SMI) viimaste, käesoleva kogumiku ilmumise ajaks avaldatud andmete (avaldatud aastaraamatus „Mets 2014“) järgi oli 2014. aastal Eestis metsamaad 2 273 700 ha. See moodustab 50% Eesti maismaaterritooriumist (pindalast koos Peipsi järve ja Võrtsjärvega) ja 52% Eesti maismaaterritooriumist ilma suurjärvedeta. Metsamaast oli metsaga kaetud 2 142 100 ha ehk 47% Eesti pindalast koos suurjärvedega ja 49%, kui suurjärvi mitte arvestada. Võrreldes 2011. aastaga on metsamaa pindala SMI andmetel suurenenud 2014. aastaks 39 800 ha võrra ja metsaga kaetud metsamaa pindala 34 700 ha võrra.

2015. aasta SMI andmetel¹ oli metsamaa pindala **2 309 400 ha**. See moodustab 51% Eesti kogupindalast² ja **53%** pindalast ilma suurjärvedeta. Metsaga kaetud metsamaa pindala oli 2015. aastal **2 147 500 ha**, mis teeb osakaaluks Eesti pindalast koos suurjärvedega 47% ja ilma suurjärvedeta **49%**.

Enamuspuuliigi järgi on meil kõige rohkem männikuid (32,5% metsadest), järgnevad kaasikud (30,3%) ja kuusikud (17,6%). Metsa tüpoloogilise jagunemise järgi on meil SMI 2014. aasta andmete kohaselt kõige rohkem laanemetsasid (23,5% metsadest), järgnevad palumetsad (22,5%) ja soovikumetsad (16,6%).

Vanuseklassiti hõlmavad SMI 2014. aasta andmete järgi Eestis suurima pindala 41–50-aastased metsad. Selles vanuses on ligi 14% Eesti metsadest. Vanuseklassidesse 51–60 ja 61–70 aastat kuulub kummassegi 13% metsadest. Võrreldes metsade vanuseklassilist jagunemist 2004. aasta metsainventeerimise andmetega, siis ilmneb, et keskmiste ja keskmisest nooremate vanuseklasside, st 21–60-aastaste metsade osakaal on tublisti vähenenud. 2004. aastal oli selles vanuses metsi 55%, praegu on 46% (pindalaline vähenemine on seejuures ligikaudu 170 000 ha, mis on rohkem kui poole Saaremaa suurune ala). Suurenenud on meil aga nii kõige nooremate kui ka vanemate metsade osakaal. 2004. aasta metsainventeerimise järgi oli kuni 20-aastaseid metsi 11%, 2014. aasta inventeerimise järgi ligi 16% (pindalaline suurenemine seejuures ligikaudu 95 000 ha, mis on peaaegu Hiiumaa suurune ala). 60–100-aastaseid metsi oli 2004. aastal ligi 29%, 2014. aastal aga 33% metsadest (pindalaline suurenemine umbes 85 000 ha). Metsaga kaetud ala on kümne aastaga seejuures suurenenud vaid ligikaudu 30 000 ha võrra. Vanemaid kui sajandivanuseid metsi on meil kokku 5,5% (2004. aastal oli 4,6%), millest omakorda kõik ei klassifitseeru koosluse struktuuri ja ilme poolest veel liigirikasteks vanadeks looduslikeks metsadeks, kus leidub inimpeglikke, majandatavates metsades puuduvaid liike.

Looduskaitse arengukava aastani 2020 (vt ka ptk 1.1.4) ja Eesti metsanduse arengukava aastani 2020 seavad eesmärgiks, et aastaks 2020 on **rangelt kaitstavate tüpoloogiliselt esinduslike metsade osakaal metsamaa pindalast 10%**.

SMI metoodikas loetakse rangelt kaitstava metsa hulka (nimetatud ka hoiu- ja hoiumetsaks) lisaks loodusreservaatidele ja sihtkaitsevöönditele ka I kaitsekategooria liikide elupaigad, samuti vääriselupaigad ning ka kavandatavad kaitsealad vastavalt planeeritud režiimile. Vastavalt sellele on SMI 2014. aasta andmete järgi metsa range kaitse all 236 900 ha, mis moodustab **10,4%** metsamaa kogupindalast. SMI 2015. aasta andmetel on range kaitse all metsa **238 800 ehk 10,3%** metsamaa kogupindalast.

Rangelt kaitstavate metsade osakaalu ja tüpoloogilise esinduslikkuse eesmärkide täitmise hindamiseks on moodustatud riigiasutuste ja valitsusväliste organisatsioonide esindajatest koosnev töörühm. Töörühm on kokku leppinud, et rangelt kaitstava metsa hulka arvatakse nii juba kaitse all olevad kui ka projekteeritavad loodusreservaadid ja sihtkaitsevööndid, kõik riigimaal olevad vääriselupaigad olenevata nende pindalast ja lepinguga vääriselupaigad eramaal. Sellise määratluse alusel 2016. aasta algul 30.11.2015 andmete põhjal teostatud analüüsi tulemusel³ on rangelt kaitstava metsa pindalaks hinnatud 223 261 ha ja koos projekteeritavate aladega 240 326 ha, mis teeb osakaaluks SMI 2015. aasta andmetel arvutatud metsamaast vastavalt **9,7%** ja **10,4%**. Samas näitas viimati mainitud analüüs, et kuigi rangelt kaitstava metsala kogupindalalt on looduskaitse ja metsanduse arengukavade eesmärk saavutatud, peab rangelt kaitstava metsa tüpoloogiline esinduslikkus suurenema, mis eelkõige tähendab laane- ja salumetsadele täiendava range kaitse tagamist.

SMI 2014. aasta andmete järgi leidub Eestis loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpidest kõige rohkem vanu loodumetsi ehk läänetaigat (elupaigatüübi kood 9010*) – 117 900 ha. Järgnevad siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) – 83 800 ha ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) – 43 600 ha (tabel 25). Nende levik Eesti looduse infosüsteemi (EELIS) Natura 2000 elupaikade andmestiku järgi on toodud joonisel 67.

¹ 2015. aastal kasutati varasematest aastatest erinevat täpsustatud metoodikat.

² 2016. aastal täpsustatud Eesti 2015. aasta pindala, kasutatud siin ja edaspidi SMI 2015. aasta andmete puhul.

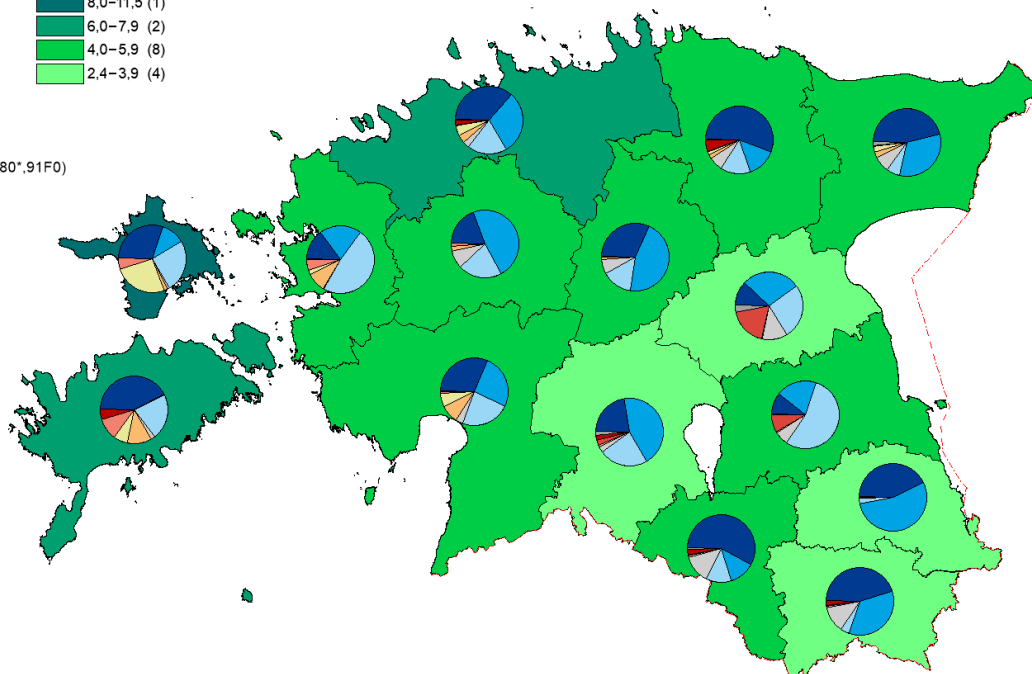
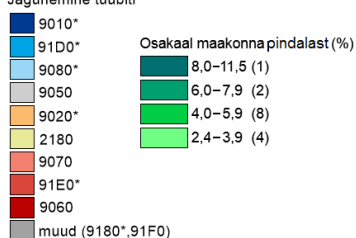
³ Kättesaadav: http://www.envir.ee/sites/default/files/metsade_range_kaitse_2016_alohmus.pdf.

Tabel 25. Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide levik Eestis SMI (2014. aasta) hinnangu järgi. Neljakohalised numbrid elupaigatüübi veerus tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe

Loodusdirektiivi elupaigatüüp	Pindala Eestis (ha)	Elupaigatüübi osakaal (%) metsade kogupindalast
9010* – vanad loodusmetsad (läänetaiga)	117 900	5,3
9020* – vanad laialehised metsad	1 700	0,1
9050 – rohunditerikkad kuusikud	6 200	0,3
9060 – okasmetsad oosidel ja moreenkuhjatistel (sürjametsad)	6 700	0,3
9070 – puiskarjamaad	3 300	0,1
9080* – soostuvad ja soo-lehtmetsad	43 600	2,0
9180* – rusukallete ja jäärakute metsad (pangametsad)	200	<0,1
91D0* – siirdesoo- ja rabametsad	83 800	3,8
91E0* – lammi-lodumetsad	1 400	0,1
91F0 – laialehised lammimetsad	200	<0,1
2180 – metsastunud luited	20 200	0,9

Loodusdirektiivi metsaelupaikade levik

Jagunemine tüübiti

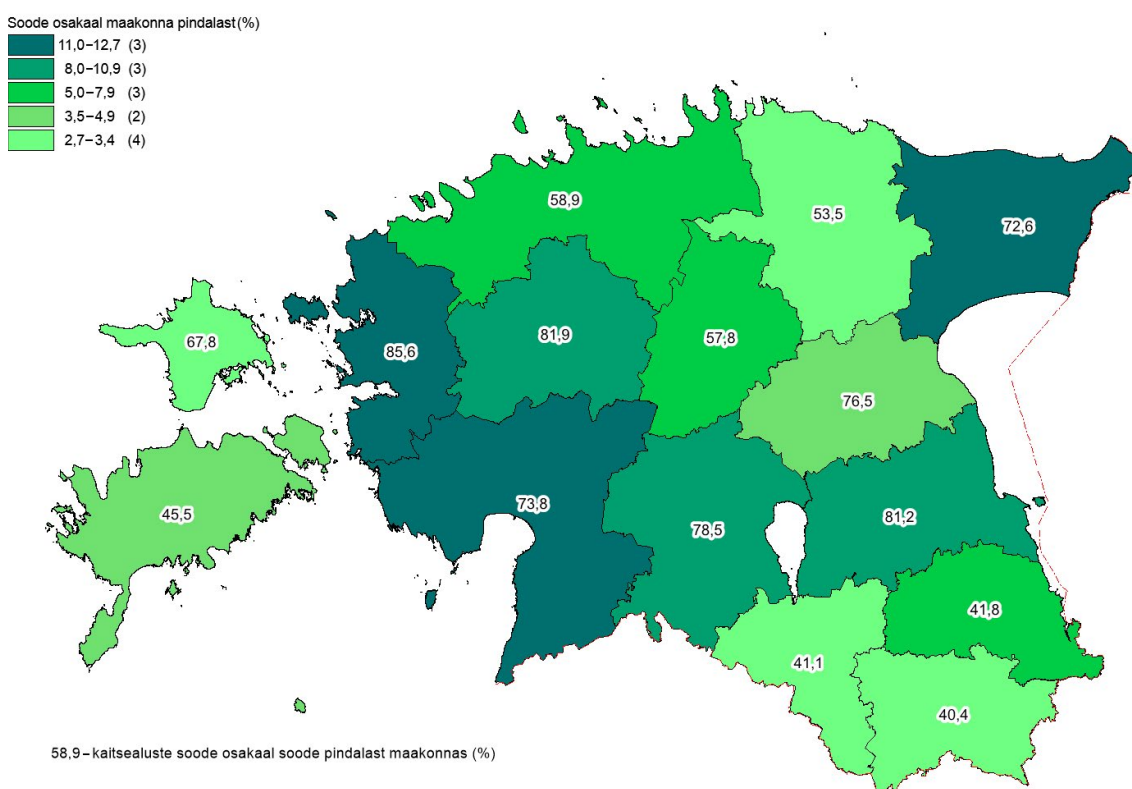
Joonis 67. Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide levik Eestis EELIS-e Natura 2000 elupaikade andmestiku järgi. Neljakohalised numbrid tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe

5.2.2 Sood

Eestimaa Looduse Fondi (ELF) poolt aastatel 2008–2011 koordineeritud Eesti soode inventuur koos hilisemate parandustega hõlmab ligi 240 000 ha Eestimaa soid ehk 5,3% Eesti territooriumist (osakaalu arvutamisel arvesse võetud maismaa koos Peipsi järve ja Võrtsjärvega). Kui sellele lisada 2012. aasta CORINE maakatteandmebaasist lisanduvad looduslikud soolad, on Eesti soode pindala ligi **331 500 ha ehk 7,6%** Eesti pindalast (maismaast ilma suurjärvedeta; kui osakaalu arvutamisel võtta arvesse ka Peipsi järv ja Võrtsjärv, on soode osakaal 7,3%). See on märgatavalt vähem kui laialtlevinud teadmine, et Eesti territooriumist moodustavad sood 22%. Erinevus tuleneb sellest, et nimetatud 22% hulka arvatakse ka soostunud metsad ja rohumaad ning degradeerunud sood ehk kõik turbaga seotud alad, ükskõik kui paks on turbalasund ja sõltumata sellest, kas seal turbaladestumine jätkub või hoopis väheneb. Arvestades soodeks eelpool nimetatud 331 500 ha, siis on meil maakondadest kõige soisem Pärnumaa (sood katavad seal 12,7% maakonnast) ning kõige vähem soised Valga- ja Võrumaa (2,7%) (joonis 68).

ELF-i koordineeritud soode inventuuri ja 2012. aasta CORINE maakatteandmebaasist neile lisanduvate soolade andmete põhjal on kaitse all ligi 229 000 ha ehk 69% Eesti soodest.

Maakondade lõikes kaitstakse meil soid kõige rohkem Läänemaal. Seal on looduskaitse all 85,6% kõigist maakonna soodest. Järgnevad Raplamaa (81,9%) ja Tartumaa (81,2%). Kõige vähem on maakonda jäävatest soodest looduskaitse all Võrumaal (40,4%) (joonis 68). Võrreldes 2011. aastaga on kaitse all olevate soode osakaal peaaegu kõigis maakondades, v.a Hiiu- ja Saaremaal, natuke suurenenud.

Joonis 68. Soode osakaal (%) maakonna pindalast ja kaitstavatele aladele jäävate soode osakaal (%) maakonna soode pindalast

ELF-i koordineeritud soode inventuuri andmetel leidub loodusdirektiivi soelupaigatüüpidest Eestis kõige rohkem rabasid (elupaigatüübi kood 7110*) – ligikaudu 135 000 ha (joonis 69). Natura 2000 loodusaladel

kaitstakse soolupaikadest pindalaliselt kõige rohkem samuti rabasid – 108 139 ha. Kokku asub Natura 2000 loodusaladel 75% kõigist loodusdirektiivi soolupaikadest Eestis (tabel 26).

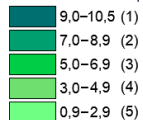
Tabel 26. Loodusdirektiivi soolupaigatüüpide pindala ja osakaal (%) Natura 2000 loodusaladel ELF-i koordineeritud soode inventuuri järgi. Neljakohalised numbrid elupaigatüübi veerus tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe

Loodusdirektiivi elupaigatüüp	Pindala (ha) Natura 2000 loodusaladel	Osakaal (%) elupaigatüübist Eestis
7110* – rabad	108 139	80
7120 – rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad	1011	13
7140 – siirde- ja õõtsiksood	30 118	80
7150 – nokkheinakooslused	468	99**
7160 – allikad ja allikasood	409	48
7210* – lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga	1075	64
7230 – liigirikkad madalsood	19 626	65
Kokku	160 846	75

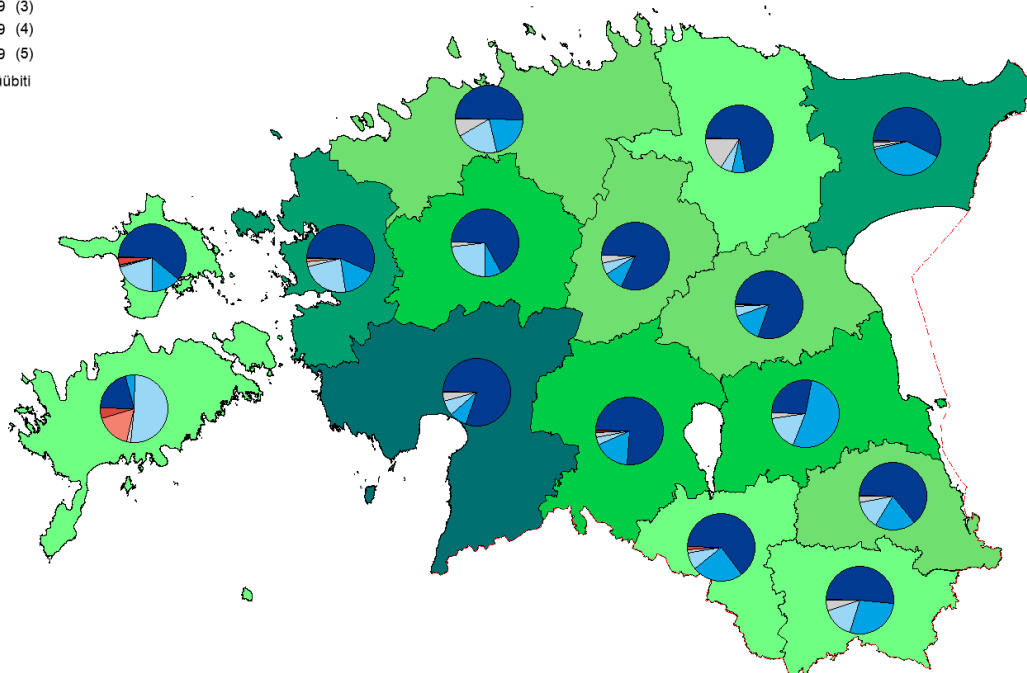
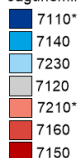
** Antud number iseloomustab nokkheinakoosluste levikut Natura 2000 aladel. Piisava vanusega rabade koosseisus on need kooslused lisaks levinud ka väljaspool Natura 2000 alasid.

Loodusdirektiivi soolupaikade levik

Osakaal maakonna pindalast (%)

Jagunemine tüübiti

Joonis 69. Loodusdirektiivi soolupaigatüüpide levik Eestis ELF-i koordineeritud soode inventuuri andmestiku järgi. Neljakohalised numbrid tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe

20. sajandil rajatud laiaulatuslik kuivenduskraavide võrgustik mõjutas Eesti soid negatiivselt ja suur osa kunagisi soolupaiku on tänaseks kadunud. Seetõttu on viimastel aastatel tõusnud päevakorda rikutud soode veerežiimi ja looduslikkuse taastamine. Soomaa, Nigula, Endla ja Lahemaa kaitsealadel on algust tehtud soode taastamistöödega, mille käigus likvideeritakse muu hulgas kuivenduskraave ja vajadusel avatakse soomaastikku (vt ka ptk 3.6.2). Eelistatult on vaja taastada madal- ja siirdesoid ning rabade servamärsid. Looduskaitse arengukava kohaselt peab aastaks 2020 olema kaitstavatel aladel taastatud 10 000 ha madal- ja siirdesoid ning rabade servaalasid. Lisaks sellele on looduskaitse arengukavas seatud eesmärgiks 1000 ha ulatuses jääksode ehk mahajäetud endiste freesturbaväljade korrastamine, ka need tegevused on juba käimas (vt ka ptk-d 1.1.4 ja 3.6.2).

5.2.3 Niidud

Veel sajand tagasi Eestis laialt levinud poollooduslike koosluste pindala hakkas pärast Teist maailmasõda kiiresti vähenema. Käsitsitöö asendumine suurtootmise ja intensiivpõllumajandusega põhjustas väheviljakate ja raskesti majandatavate rohumaade kasutusest välja jäämise, võssa kasvamise ning ajapikku metsaga kattumise.

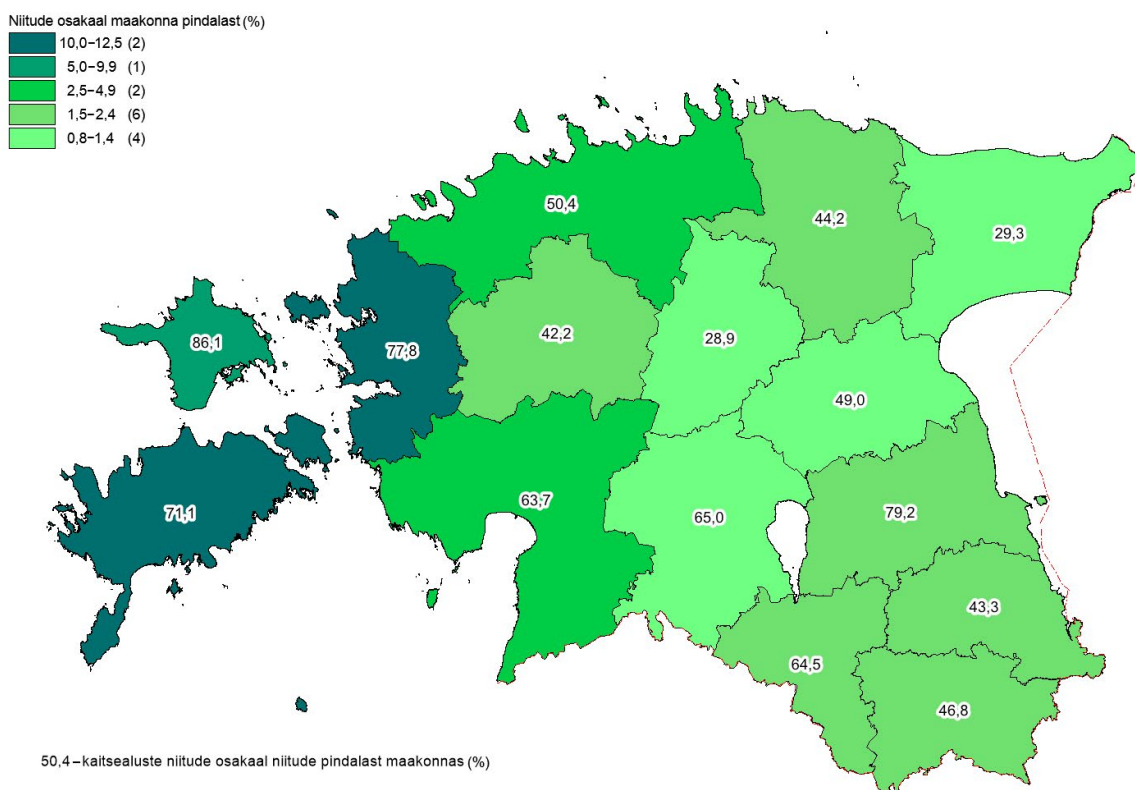

Autor: Annely Esko

Foto 29. Alvar Muhumaal Koguval, LIFE programmi projektiga „Elu alvaritele“ hõlmatud ala

Tuginedes ametlikule (s.o keskkonnaregistri) hooldustoetuse kõlbulike ja potentsiaalselt kõlbulike poollooduslike alade andmebaasile, Pärandkoosluste Kaitse Ühingu (PKÜ) niitude andmebaasi ja 2012. aasta CORINE maakatteandmebaasi looduslike rohumaade andmestikule, hõlmasid niidud 2015. aastal ligikaudu **136 364 ha ehk 3,1%** Eesti pindalast (maismaast ilma suurjärvedeta; kui osakaalu arvutamisel võtta arvesse ka Peipsi järv ja Võrtsjärv, on niitude osakaal 3%). Siit ilmneb, et suur osa niite ei kajastu CORINE maakatteandmebaasis selle väikseima eristatava üksuse (25 ha) tõttu (vt ka ptk 5.1). Maakondadest on meil niidurikkamad läänepoolsed maakonnad. Saaremaal katavad niidud 12,3% maakonnast, Läänemaal 10,9% ja Hiiumaal 7,9%. Kõige väiksema osa maakonna pindalast moodustavad niidud Järvamaal (0,8%) (joonis 70).

Hooldustoetuse kõlbulike ja potentsiaalselt kõlbulike poollooduslike alade andmebaasi, PKÜ niitude andmebaasi ja 2012. aasta CORINE maakatteandmebaasi looduslike rohumaade andmestike põhjal on kaitse all 88 322 ha ehk ligi 65% Eesti niitudest. Maakondade lõikes kaitstakse meil niite kõige rohkem Hiiumaal. Seal on looduskaitse all 86,1% kõigist maakonna niitudest. Järgnevad Tartumaa (79,2%), Läänemaa (77,8%) ja Saaremaa (71,1%). Kõige vähem on maakonda jäävatest niitudest looduskaitse all Järvamaal (28,9%). Ida-Virumaa niitudest on kaitse all veidi rohkem (29,3%) (joonis 70). Võrreldes 2011. aastaga on kaitse all olevate niitude osakaal peaaegu kõigis maakondades, v.a Valgamaal, oluliselt suurenenud. Kuigi ka kaitstavate alade pindala on ajavahemikus 2011–2015 veidi suurenenud (vt ptk 2.2.1.1), siis kaitstavatele aladele jäävate niitude osakaalu 5–12% suurenemine peegeldab ennekõike poollooduslike koosluste taastamist ja hooldamist looduskaitsealustel aladel ning kinni kasvamist ja kadumist väljaspool neid.

Joonis 70. Niitude osakaal maakonna pindalast (%) ja kaitsealuste niitude osakaal (%) maakonna niitude pindalast

Hooldustoetuse kõlbulike ja potentsiaalselt kõlbulike poollooduslike alade andmebaasis ning PKÜ niitude andmebaasis on registreeritud veidi üle 117 000 ha elupaiku. Loodusdirektiivi niiduelupaigatüüpideks on neist klassifitseeritud 107 690 ha (tabel 27). Viimaste sekka ei ole siinkohal arvestatud niitude ja soode üleminekualale paigutuvaid soostunud niitusid ja liigirikkaid madalsoid ehk elupaigatüüpi koodiga 7230 kuuluvaid poollooduslikke kooslusi.

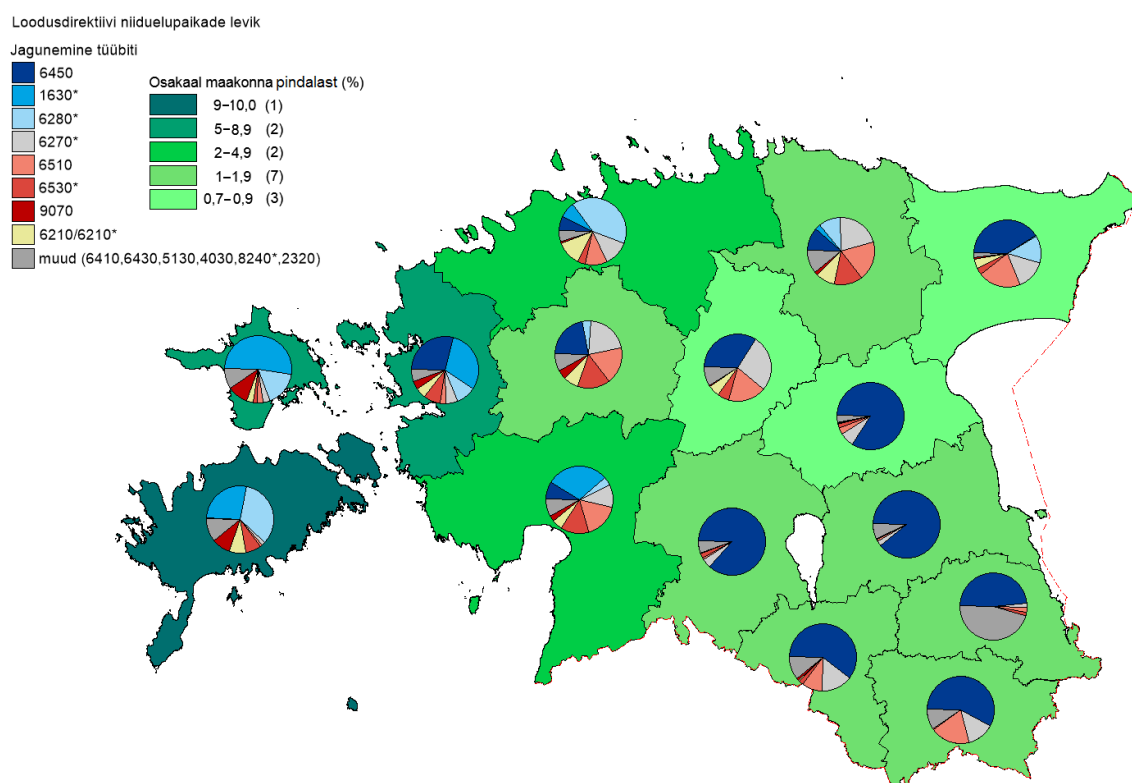
Niiduelupaigatüüpidest leidub Eestis kõige rohkem lamminiitusid (6450) – 24 600 ha, järgnevad rannaniidud (elupaigatüübi kood 1630*) – 20 800 ha ja alvarid (6280*) – 17 100 ha (tabel 27, joonis 71). Kaitse all on meil loodusdirektiivi niiduelupaikadest 66%. Protsentuaalselt kaitseme enim plaatloid (8240*), sinihelmikakooslusi (6410) ja kuivasid nõmmesid (4030).

2015. aastal hooldati toetuse abil Eestis umbes 25 000 ha poollooduslikke kooslusi (vt ka ptk 3.4). Hooldustoetuse kõlbulike niitude andmebaasi analüüs näitab, et loodusdirektiivi niiduelupaigatüüpe oli hoolduses 23 315 ha (tabel 27). Kõige enam hooldati rannaniitusid – ligi 40% nende kogupindalast. Looduskaitse arengukava aastani 2020 ja poollooduslike koosluste tegevuskava aastateks 2014–2020 seavad eesmärgiks, et 2020. aastaks on taastatud ja hooldatud poollooduslike koosluste pindala 45 000 ha. Kui jätta kõrvale soostunud niidud / liigirikkad madalsood (elupaigatüüp koodiga 7230), on sihttase ligikaudu 43 000 ha. Seega on seatud eesmärgi saavutamiseks vaja teha järgmiste aastate jooksul märkimisväärne hüpe poollooduslike koosluste hooldamises.

Tabel 27. Loodusdirektiivi niiduelupaigatüüpide levik, kaitstus ja hooldamine Eestis. Neljakohalised numbrid elupaigatüübi veerus tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe. Tabel ei kajasta niitude ja soode üleminekuale paigutuvaid soostunud niitusid ja liigiriksaid madalsoid (elupaigatüüpi koodiga 7230)

Loodusdirektiivi elupaigatüüp	Eestis kokku (ha)	Kaitstavatel aladel (ha)	Kaitse all (%)	Hooldatud 2015 (ha)	Hooldatud 2015 (%)	Poollooduslike koosluste tegevuskavas aastaks 2020 seatud eesmärk (ha)
6450 – lamminiidud	24 600	17 500	71	6820	27,7	12 200
1630* – rannaniidud	20 800	16 700	80	8300	39,9	10 800
6280* – lood (alvarid)	17 100	9500	56	2375	13,9	7700
6270* – liigirikad niidud lubjavaesel mullal	8700	3450		1040	12,0	1880
6510 – aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud	7400	3900	53	970	13,1	1340
6530* – puisniidud	7100	4000	56	625	8,8	3300
6210/6210* – kuivad niidud lubjarikkal mullal	6200	3550	57	1530	24,7	2420
9070 – puiskarjamaad	4900	3550	72	850	17,3	1650
6430 – niiskuslembedes kõrgrohustud	4200	2600	62	400	9,5	370
5130 – kadastikud	3800	3250	86	300	7,9	500**
6410 – sinihelmikakooslused	1900	1750	92	105	5,5	650
4030 – kuivad nõmmed	900	800	89	0	0,0	290
2320 – kuivad liivanõmmed kanarbiku ja kukemarjaga	60	15	25	0	0,0	–
8240* – plaatlood	30	30	100	0	0,0	–
Kokku	107 690	70 595	66	23 315	21,7	43 100

**Kadastikud taastatakse loopealseteks ja aruniitudeks.

Joonis 71. Loodusdirektiivi niiduelupaigatüüpide levik Eestis hooldustoetuse kõlbulike ja potentsiaalselt kõlbulike poollooduslike alade andmestiku ning Pärändkoosluste Kaitse Ühingu niitude andmebaasi järgi. Neljakohalised numbrid tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koodi ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe

5.3 Loodusdirektiivi I lisa elupaigatüübid

Eestis on 60 Euroopa Liidu loodusdirektiivi I lisa nimetatud Euroopas ohustatud elupaigatüüpi, mille kaitse ja säilimise peame tagama. Nende hulgas on kõige rohkem ranniku-, metsa- ja niiduelupaiku ning mõnevõrra vähem soode, mageveekogude, paljandite ja mereelupaiku. Kõigi elupaigatüüpide seisundi kohta peavad Euroopa Liidu liikmesriigid, sh Eesti, vastavalt loodusdirektiivi artiklile 17 esitama Euroopa Komisjonile iga kuue aasta järel aruande direktiivi rakendamise tulemustest. Eesti esitas sellise aruande esmakordselt 2007. aastal, teistkordselt 2013. aastal ning järgmine aruanne tuleb esitada 2019. aasta aprillis.

Euroopale esitatav aruandevorm koosneb kolmest osast: üldosa direktiivi rakendamise kohta, liigi seisundi hindamise vorm ja elupaigatüübi seisundi hindamise vorm. Kõigi loodusdirektiivi I lisa nimetatud elupaigatüüpide kohta esitatakse andmed nende levila ja elupaigatüübiga kaetud ala ning muutuste trendi kohta. Lisaks esitatakse loetelu peamistest ohu- ja mõjuteguritest ning info selle kohta, milline on hinnanguline või arvutuslik soodsa levila ja elupaigatüübiga kaetud ala pindala ning elupaigatüübile tüüpiliste liikide nimekiri. Lõpuks antakse veel üldised hinnangud levila, elupaigatüübi pindala, struktuuri ja funktsioonide säilimise ning tulevikuväljavaadete kohta.

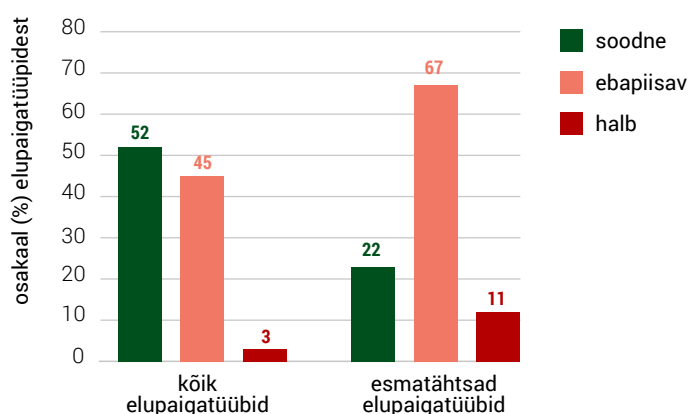

Autor: Marko Vainu

Foto 30. Lodumets Aegnal. Eesti soostuvate ja soo-lehtmetsade (loodusdirektiivi esmatähtis elupaigatüüp koodiga 9080*) seisund on hinnatud halvaks

Iga komponendi kohta elupaigatüübile antav hinnang võib olla soodne, ebapiisav, halb või teadmata. Ebapiisava ja halva hinnangu puhul tuleb lisada ka trend – kas olukord on stabiilne, halveneb või paraneb või on see teadmata. Eelnevate hinnangute alusel esitatakse omakorda kokkuvõttev üldhinnang elupaigatüübi looduskaitsele seisundile biogeograafilise regiooni ulatuses konkreetses liikmesriigis.

Rohkem kui pooled Eestis leiduvatest loodusdirektiivi elupaigatüüpidest on soodsas seisundis – 52% (31 elupaigatüüpi). Ebapiisavas seisundis on 45% (27) ja halvas seisundis 3% (2) elupaigatüüpidest (joonis 72). Olemasolev teave on piisav kõigi elupaigatüüpide kohta hinnangute andmiseks, seetõttu ei ole ühegi Eesti elupaigatüübi seisundi üldhinnang aruandes teadmata. Aruande järgi on meil kõige rohkem soodsas seisundis elupaigatüüpe mere- ja rannikuelupaikade hulgas, kõige kehvemad lood on aga metsade, eriti märgade metsade ja kuusikute seisundiga (tabel 28). Võrreldes eelmise, 2007. aasta seisundihinnanguga on loodusdirektiivi elupaikade seisund Eestis paranenud. Tollal hinnati heasse seisundisse 42%, ebapiisavasse seisundisse 35%, halba seisundisse 15% elupaikadest ning 8% oli olukord teadmata. Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eesti loodus suhteliselt heas seisus. Euroopa Liidus tervikuna on halvas seisundis 30%, ebapiisavas 47% ja soodsas seisundis vaid 16% elupaigatüüpidest, kusjuures mitmete elupaigatüüpide seisund on ikka veel teadmata (7%) (vt ka ptk 1.3).

Joonis 72. Kokkuvõtlik hinnang loodusdirektiivi I lisas loetletud elupaigatüüpidele, sh eraldi esmatähtsate elupaigatüüpide seisundile Eestis 2013. aastal

Autor: Toomas Kukk

Foto 31. Laialehine salumets Puhtul. Eesti vanade laialehiste metsade (loodusdirektiivi esmatähtis elupaigatüüp koodiga 9020*) seisund on hinnatud ebapiisavaks, kuid paranevaks

Tabel 28. Hinnang loodusdirektiivi I lisas loetletud elupaigatüüpide seisundile Eestis 2013. aastal. Tärn elupaigatüübi koodi järel tähistab loodusdirektiivi esmatähtsat elupaigatüüpi

Elupaiga-tüübi kood	Elupaigatüübi nimetus	Hinnang seisundile
1110	Veealused liivamadalad	soodne
1130	Jõgede lehtersuudmed	soodne
1140	Liivased ja mudased pagurannad	soodne
1150*	Rannikulõukad	soodne
1160	Laiad madalad lahed	soodne
1170	Karid	soodne
1210	Esmased rannavallid	soodne
1220	Püsitaimestikuga kivirannad	soodne
1230	Merele avatud pankrannad	soodne
1310	Soolakulised muda- ja liivarannad	soodne
1620	Väikesaared ning laiud	soodne
1630*	Rannaniidud	ebapiisav
1640	Püsitaimestikuga liivarannad	soodne
2110	Eelluited	soodne
2120	Valged luited	soodne
2130*	Hallid luited	soodne
2140*	Rusked luited kukemarjaga	soodne
2180	Metsastunud luited	soodne
2190	Luidetevahelised niisked nõod	soodne
2320	Kuivad liivanõmmed kanarbikuga	soodne
2330	Liivikud	ebapiisav ja teadmata
3110	Liiva-alade vähetoitelised järved	ebapiisav ja teadmata
3130	Vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved	ebapiisav ja halvenev
3140	Vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved	soodne
3150	Looduslikud rohketoitelised järved	soodne
3160	Huumustoitelise järved ja järvikud	soodne
3180*	Karstijärved ja -järvikud	ebapiisav
3260	Jõed ja ojad	ebapiisav, kuid paranev
4030	Kuivad nõmmed	ebapiisav
5130	Kadastikud	soodne
6210	Kuivad niidud lubjarikkal mullal (olulised orhideede kasvualad)	ebapiisav
6270*	Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal	ebapiisav
6280*	Lood (alvarid)	ebapiisav ja halvenev
6410	Sinihelmikakooslused	soodne

Elupaiga-tüübi kood	Elupaigatüübi nimetus	Hinnang seisundile
6430	Niiskuslembesed kõrgrohustud	soodne
6450	Lamminiidud	ebapiisav
6510	Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud	soodne
6530*	Puisniidud	ebapiisav
7110*	Rabad	ebapiisav, kuid paranev
7120	Rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad	ebapiisav, kuid paranev
7140	Siirde- ja õõtsiksood	ebapiisav, kuid paranev
7150	Nokkheinakooslused	soodne
7160	Allikad ja allikasood	ebapiisav
7210*	Lubjarikkad madalsood lääne-mõökrohuga	ebapiisav
7220*	Nõrglubja-allikad	ebapiisav ja teadmata
7230	Liigirikkad madalsood	ebapiisav ja halvenev
8210	Lubjakivipaljandid	soodne
8220	Liivakivipaljandid	soodne
8240*	Plaatlood	ebapiisav ja halvenev
8310	Koopad	soodne
9010*	Vanad loodusmetsad	halb, kuid paranev
9020*	Vanad laialehised metsad	ebapiisav, kuid paranev
9050	Rohunditerikkad kuusikud	ebapiisav ja halvenev
9060	Okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad)	ebapiisav
9070	Puiskarjamaad	ebapiisav
9080*	Soostuvad ja soo-lehtmetsad	halb
9180*	Rusukallete ja jäärakute metsad (pangametsad)	soodne
91D0*	Siirdesoo- ja rabametsad	ebapiisav ja halvenev
91E0*	Lammi-lodumetsad	ebapiisav, kuid paranev
91F0	Laialehised lammimetsad	ebapiisav, kuid paranev

Kui vaadata ainult loodusdirektiivi I lisas nimetatud Euroopa esmatähtsaid ehk neid elupaigatüüpe, mille levila on oluliselt kahanenud ja mille püsimise eest on Euroopa Liit võtnud erilise vastutuse, siis nende olukord on oluliselt halvem. Eestis leiduvatest esmatähtsatest elupaigatüüpidest on soodsas seisundis ainult 22% (neli elupaigatüüpi), samas kui ebapiisavas seisundis on 67% (12) ja halvas seisundis 11% (2) (joonis 72).

Kõige sagedasemateks loodusdirektiivi elupaikade seisundit mõjutavateks mõju- ja ohuteguriteks on Eestis põllumajandus ja looduslike koosluste muutmine. Neile järgnevad koosluste looduslik areng (üks elupaigatüüp muutub koosluse loodusliku arengu tõttu teiseks), loodusvarade kasutamine, inimasustus ja metsandus.

Loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpide seisundi aruande tulemused ei ole sugugi üllatavad, sest sellesse nimekirja kuuluvadki Euroopa Liidu territooriumil ohustatud elupaigatüübid, mis on direktiivi

lisasse valitud oma harulduse ja ohustatuse tõttu. Kuna aga järgmine aruanne esitatakse üsna vahetult enne elurikkuse konventsiooni olulise tähtaja – aasta 2020 – saabumist, siis eeldatakse, et selleks ajaks on elupaigatüüpide olukord tänu liikmesriikides rakendatud looduskaitsemeetmetele oluliselt paranenud. Euroopa Liit on bioloogilise mitmekesisuse strateegiaga võtnud endale ambitsioonika kohustuse – aastaks 2020 peaksid olema heas seisundis või näitama kaitsestaatuse paranemist 100% rohkem loodusdirektiivi elupaikadest kui strateegia vastuvõtmise aastal 2011.

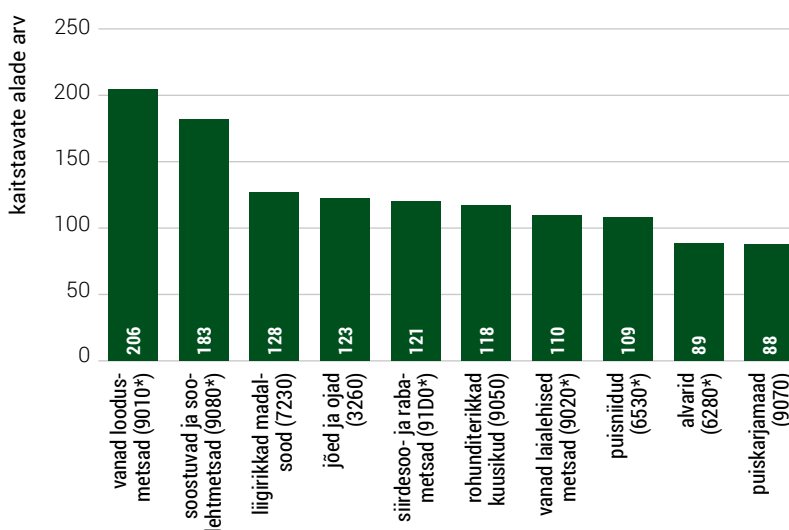
5.4 Kaitsealade elupaigaline jaotus

Looduskaitseeaduse kehtestamise järgselt (st pärast 2004. aasta maikuud) kinnitatud kaitsealade ja püsielupaikade kaitse-eeskirjade, hoiualade kaitse alla võtmise määruste ja ühe kohaliku tasandi objekti kaitse alla määramise teemaplaneeringu järgi kaitstakse Eestis 2015. aasta lõpu seisuga loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpe 538 kaitstaval alal. 2015. aasta lõpu seisuga kehtis 84 kaitsealal (195 844 ha) veel looduskaitseeadusele eelnenud kaitstavate loodusobjektide seaduse järgselt (st 1994–2004) kinnitatud kaitse-eeskiri ning 93 kaitsealal (8589 ha) veelgi vanem kaitsekord, mistõttu nende alade kaitse-eeskirjadesse ei ole loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitset kaitse-eesmärgina sisse kirjutatud. Viimane aga ei tähenda, et neil aladel loodusdirektiivi elupaigatüüpe ei leiduks. Nende kaitsekorda ei ole jõutud lihtsalt veel kaasajastada. Selliste alade hulka kuuluvad ka mitmed suure pindalaga kaitsealad (sh Matsalu ja Vilsandi rahvuspark), kus leidub palju Euroopa Liidu tähtsusega elupaigatüüpe.

Neist 538 hoiu-, kaitse- ja kohaliku tasandi alast (1 144 545 ha – see on 73,2% kaitstavate alade pindalast), mille kaitsekorras on kaitse-eesmärgiks nimetatud loodusdirektiivi elupaigatüübid, leidub 206 kaitstaval alal elupaigatüüpi vanad loodusmetsad (9010*)¹. Järgnevad soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) 183 alal ja liigirikad madal-sood (7230) 128 alal (joonised 73 ja 74).

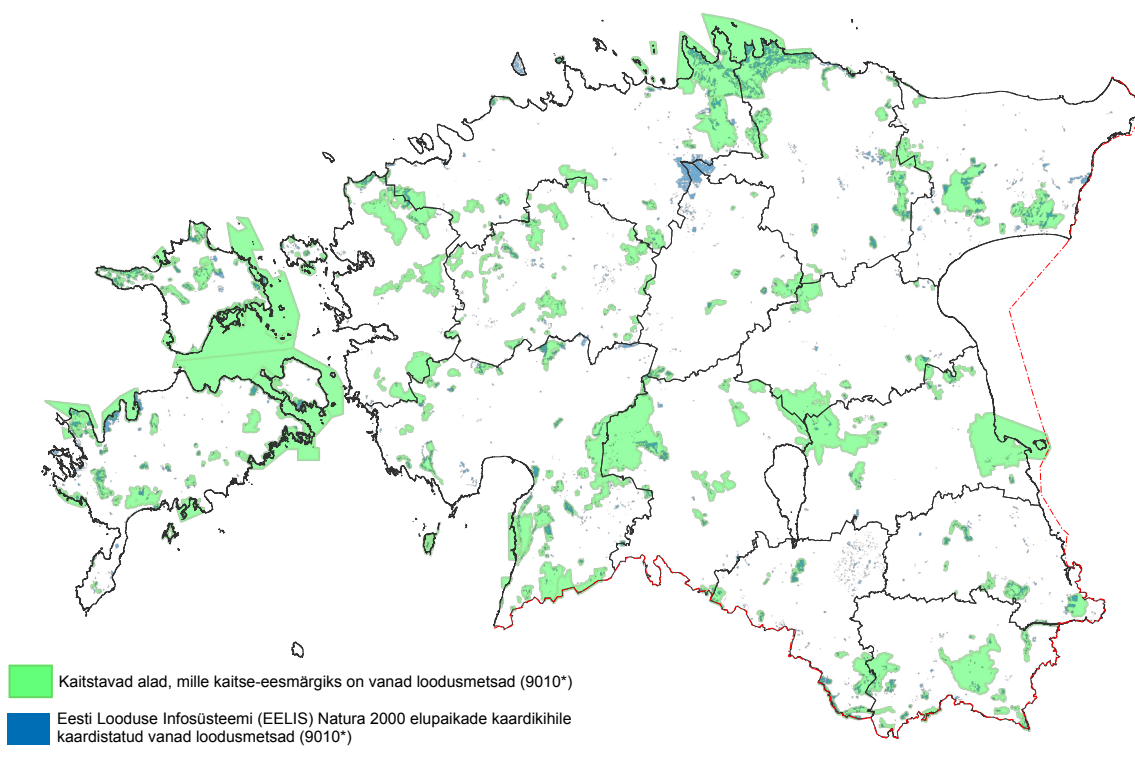
Kõige vähem leidub neil aladel aga elupaigatüüpi jõgede lehtersuudmed (1130). See on määratud kaitse-eesmärgiks ühel alal. Kahel alal on kaitse-eesmärgiks liivikud (2330) ja kolmel alal rusked lüited kukumarjaga (2140*) ja plaatlood (8240*).

Kõige rohkem on loodusdirektiivi elupaigatüüpe kaitse-eesmärgiks määratud Lahemaa rahvusparkis – tervelt 48, mis teeb 80% Eestis leiduvatest loodusdirektiivi I lisa elupaigatüüpidest. Luitemaa looduskaitsealal on kaitse-eesmärgiks 28 elupaigatüübi kaitse ning Haanja looduspargis, Vormsi maastikukaitsealal ja Tagamõisa hoiualal 24 elupaigatüübi kaitse.

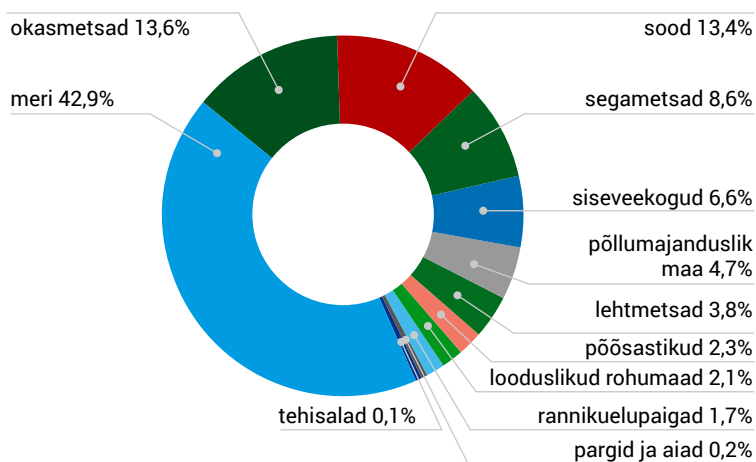
Joonis 73. Loodusdirektiivi elupaigatüübid¹, mille kaitsmine ja säilitamine on kaitse-eesmärgiks kõige rohkematel Eesti kaitse- ja hoiualadel ning ühel kohaliku tasandi looduskaitseobjektidel

¹ Neljakohalised numbrid elupaigatüübi nimetuse järel tähistavad loodusdirektiivi elupaigatüüpide koode ja tärnid nende järel esmatähtsaid elupaigatüüpe.

Joonis 74. Kaitstavad alad, mille kaitse-eesmärkide seas on ka loodusdirektiivi esmatähtis elupaigatüüp vanad loodusmetsad (elupaigatüübi kood 9010*)

CORINE LandCover 2012 maakatteklasside alusel koostatud elupaigagrupidest moodustab kaitstavatel aladel (siin on lisaks kaitsealadele ja hoiualadele arvestatud ka püsielupaiku, kaitstavaid looduse üksikobjekte ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaid objekte) kõige suurema osa meri (42,9%), järgnevad okasmetsad (13,6%), sood (13,4%) ja segametsad (8,6%). Võrreldes 2011. aastaga on okasmetsade, soode ja segametsade osakaal suurenenud ning mere, lehtmetsade, põõsastike ja rannikelupaikade osakaal vähenenud. Enim on suurenenud segametsade osakaal – 2011. aastal oli see 7,8%, 2015. aastal 8,6%. Enim vähenes aga lehtmetsade osakaal – 2011. aastal oli see 4,5%, 2015. aastal 3,8% (joonis 75).

Joonis 75. Kaitstavate alade jaotus (osakaal protsentides) CORINE LandCover 2012 maakatteklasside alusel moodustatud elupaigagruppide kaupa

Kokkuvõte

Eestis on 31.12.2015 seisuga kaitse all 18,5% maismaaterritooriumist, 27% merealast, 28% kogu akvatooriumist ning summaarselt koos maa- ja veealaga 22,2%. Võrreldes 2011. aastaga on kaitstava pindala osakaal 0,4% võrra suurenenud maismaaterritooriumi osas, summaarne kaitstava territooriumi osakaal on aga vähenenud 0,5% ning akvatooriumi kaitstus 3,1% võrra.

Euroopa Liidus on Eesti kaitstava territooriumi pindala poolest 20. kohal. Natura 2000 võrgustiku aladega kaetuse poolest (17,8% territooriumist koos Peipsi järve ja Võrtsjärvega) on Eesti 12. kohal. Võrreldes loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide 2013. aasta seisundihinnanguid, on Eesti Euroopa Liidu keskmisest tasemest paremas seisus – Euroopa Liidus oli halvas ja ebapiisavas seisundis 77% elupaigatüüpide ja 60% liikidest, Eestis aga 48% elupaikadest ja 35% liikidest. Teadmata seisundis elupaigatüüpide ja liikide hulk on vähenenud nii Euroopa Liidus kui Eestis, esimeses elupaigatüüpide puhul 7%-ni ja Eestis samal ajal nullini, liikide puhul on vastavad osakaalud 17% ja 11%. Halvas seisus on meil elupaigatüüpidest endiselt vanad loodusmetsad ning soo- ja soostunud lehtmetsad.

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni raames 2020. aastaks seatud eesmärkide suunas liikumine ei ole ei ülemaailmsel ega ka Euroopa tasandil, kus 2011. aastal võeti vastu Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020, piisavalt edenenud. 2012. aastal kinnitatud Eesti looduskaitse arengukava rakenduskavas toodud indikaatorid näitavad siiski, et Eesti suundumused on üldjoontes positiivsed.

Kõnealusel perioodil kehtestati Eestis hulk kaitse-eeskirju ja seejuures sellistele suurtele ning laia kõlapinda leidnud aladele nagu Lahemaa rahvuspark ja Haanja looduspark. Samuti kinnitati looduskaitse võtmetähtsusega liikide kaitse tegevuskavasid, sh kotkastele, ning valmis lendorava kaitse tegevuskava (kinnitati 2016. aasta algul). Kinnitati ka esimene elupaikade tegevuskava poollooduslike koosluste jaoks ning valmis kaitstavate soode tegevuskava (kinnitati 2016. aasta algul).

Aastatel 2011–2015 said hoo sisse elupaikade taastamistööd, kusjuures märkimisväärne on siinjuures välisrahastuse suur osakaal. Sel perioodil viidi läbi või sai alguse hulk projekte nii poollooduslike koosluste ja sooelupaikade kui ka jõeelupaikade taastamiseks. Algust tehti jääsoode taastamise projektiga. Tulemusi on andnud ohustatud liikide kadumise vältimiseks teostatud projektid – näiteks on Eesti ainus riik, kes on suutnud loodusesse reintrodutseerida ülemaailmselt kriitiliselt ohustatud euroopa naaritsa. Samuti ülemaailmselt ohustatud ebapärlikarbi puhul selgus, et tema Eesti asurkonda on võimalik veel päästa. Tõusmas on ka mitme kaitsealuse liigi arvukus, näiteks läheb viimastel aastatel hästi merikotkal.

Järjest suurenev oht elurikkusele on võõrliigid. Selles osas on astunud suur samm edasi – 2015. aastal võeti vastu üleeuroopaline invasiivsete võõrliikide määrus ja kokku pandi ühine probleemsete võõrliikide nimekiri (jõustus aastal 2016), mis paneb liikmesriikidele konkreetsed kohustused nende liikide leviku ja sissetuleku takistamiseks. Nimekirja kuuluva Sosnovski karuputke tõrjel on Eestil pikaajaline üleriigilise ohjamise kogemus juba aastast 2005.

Kaitse korraldamist on mõjutanud muu hulgas vaadeldaval perioodil hoo sisse saanud riigisektori kokkuvõttepoliitika (see kajastub ka looduskaitse administratiivstruktuuri muutustes), kaudsemat mõju on avaldanud ka teised ühiskondlikud muutused nagu haldusreform ning lõpule jõudev maareform. Jõupingutusi on tehtud keskkonnavaldkonna õigusnormide koondamiseks ühiseks koguks ehk keskkonnaseadustiku üldosa seaduse alla (jõustus aastal 2014). Tuntavalt on suurenenud kodanikuühiskonna soov osaleda ka keskkonnavaldkonda puudutavates otsustustes. Viimane on märk keskkonnateadlikkuse suurenemisest, millele kaasa aidanud keskkonnahariduslike tegevuste pakujate hulk ja ampluaa on kujunenud märkimisväärseks. Erakordne oli kõnealune periood keskkonnateadlikkuse edendamise valdkonnas nii tegevuste mahu kui ka rahaliste ning seejuures eelkõige välisvahendite kasutamise poolest.

Bibliograafiline info

Väljaandja	Keskkonnaagentuur
Väljaandmise aeg	Märts 2017
Toimetajad	Madli Linder, Karmen Kaukver
Pealkiri	Eesti looduse kaitse aastal 2015
Väljaande sisu	Ülevaade looduse kaitsest Eestis 2015. aasta seisuga
Kokkuvõte	Eestis on 2015. aasta lõpu seisuga kaitse all 18,5% maismaaterritooriumist, 27% merealast, 28% kogu akvatooriumist ning summaarselt koos maa- ja veealaga 22,2%. Võrreldes 2011. aastaga on kaitstava pindala osakaal 0,4% võrra suurenenud maismaaterritooriumi osas, summaarne kaitstava territooriumi osakaal on aga vähenenud 0,5% ning akvatooriumi kaitstus 3,1% võrra. Euroopa Liidus tervikuna on viimase (2013) hinnangu järgi halvas ja ebapiisavas seisundis 77% elupaigatüüpidest ja 60% liikidest, Eestis aga 48% elupaikadest ja 35% liikidest. Teadmata seisundis elupaigatüüpe Eestis enam pole, Euroopa Liidus on neid 7%. Teadmata seisundis liike on Euroopa Liidus 17% ja Eestis 11%.
Märksõnad	Looduskaitse, kaitstav ala, kaitseala, hoiuala, püsielupaik, kaitsealune liik, võõrliik, ohustatud liik, elupaik, elupaigatüüp, elurikkus, bioloogiline mitmekesisus, elurikkuse strateegia, looduskaitse arengukava, liigi tegevuskava, kaitsekorralduskava, elupaiga tegevuskava
Võrguväljaanne	www.keskkonnaagentuur.ee
ISSN	1406-2399
ISBN (e-väljaanne)	978-9985-881-90-3
Lehekülgede arv	143
Keel	eesti
Väljaande levitaja	Keskkonnaagentuur Mustamäe tee 33, 10616 Tallinn Tel: +372 666 0901 kaur@envir.ee

Eesti kaitstavad loodusobjektid aastal 2015

